İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA GÖÇ VE MÜLTECİLER

Veysel Güneş
161128120

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İnsan Hakları Anabilim Dalı
İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Neşe Şahin Taşğın

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eylül, 2019

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

VEYSEL GÜNEŞ'ın "İnsan Hakları Bağlamında Göç ve Mülteciler " başlıklı tezi 19.09.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği" nin ilgili maddeleri uyarınca İnsan Hakları Anabilim Dalı Yüksek Lisans/Doktora tezi oy birliğiyle/oy çokluğuyla, başarılı/başarısız olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı. Adı ve Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	Dr. Öğr. Üyesi Neşe Şahin TAŞĞIN (Danışman) Maltepe Üniversitesi	.....
Üye	Prof. Dr. Uğur TEKİN İstanbul Kent Üniversitesi	.....
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Bergen COŞKUN Maltepe Üniversitesi	.....

Prof. Dr. Ahu TUNÇEL ÖNKAL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

maltepe üniversitesi	**ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI**	Doküman No	**FR-178**
		İlk Yayın Tarihi	**01.03.2018**
		Revizyon Tarihi	
		Revizyon No	**00**
		Sayfa	**1/1**

Revizyon Takip Tablosu

REVİZYON NO	TARİH	AÇIKLAMA
00	01.03.2018	İlk yayın.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

19/09/2019

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; çalışmanın Maltepe Üniversitesinde kullanılan "bilimsel intihal tespit programı" ile tarandığını ve öngörülen standartları karşıladığını beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Veysel Güneş

Hazırlayan	Kalite Koordinatörü	Kurumsal Yetkili
İlgili Birim	Dr. Öğr. Üyesi Şafak GÜNDÜZ	Prof. Dr. Belma AKŞİT

(Dokuman No: FR-178; Yayın Tarihi: 01.03.2018; Revizyon Tarihi: ; Revizyon No:00)

TEŞEKKÜR

Tez çalışma süresince desteklerini esirgemeyen sevgili aileme; yardımları konusunda sabırla ve büyük bir ilgi ile faydalı bilgilerini cömertçe sunan, iyi niyet ve samimiyetini hiç esirgemeyen kıymetli Danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Neşe Şahin Taşğın'a, özellikle bana katlandığı için ayrıca teşekkür ederim.

İnsan hakları bilgisine sahip olmamızda bizlere gösterdikleri yol ve engin bilgilerinden dolayı Saygı Değer Hocamız Prof. Dr. İoanna Kuçuradi'ye, Prof. Dr. Sevgi İyi'ye, Prof. Dr. Betül Çotuksöken'e, her türlü sorunumuzla sabırla ilgilenen Doç. Dr. Muttalip Özcan'a çok teşekkür ederim.

ÖZ

İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA GÖÇ VE MÜLTECİLER

Veysel Güneş
Yüksek Lisans Tezi
İnsan Hakları Anabilim Dalı
İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Neşe Şahin Taşğın
Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019

Siyasal ve ekonomik faktörler, devletlerarası çıkar ilişkileri, çatışmaları, sınırlar, milliyetçilik hareketleri, açlık, sefalet, yoksulluk, salgın hastalıklar, doğa olayları, insan hakları ihlalleri gibi nedenler, küresel düzeyde ve kapsamı artarak devam eden zorla yerinden edilmeler göç ve mülteci meselesini dünyanın hemen her devletini ilgilendiren bir sorun haline getirmiştir.

Uluslararası ilişkilerde devletlerin iç ve dış politikaları güvenlik eksenli olarak geliştirilmektedir. Uluslararası hukukta sığınmacı ve mülteci haklarının dikkate alınarak göç ve mülteci politikalarının oluşturulduğu varsayımına rağmen, bu alandaki politika ve uygulamalar güvenlik odaklı olarak devam etmektedir. Bu politikaların sonucunda göçler önlenemediği gibi, bu alanda insan kaçakçılığı artmakta ve daha birçok suç ağlarının oluşmasına da yol açmaktadır.

Tezin ilk bölümünde göç tanımları ve göç kuramları ele alınmaktadır. İkinci bölümünde sığınmacı, mülteci kavramları, mülteci hukukunun gelişimi ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde, Türkiye göç, sığınmacı, mülteci politikaları ve bu politikaları etkileyen faktörler ele alınarak dünyada mültecilerin durumu insan hakları perspektifinden değerlendirilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Göç, Sığınmacı, Mülteci, Türkiye'nin Göç politikası, İnsan Haklar.

ABSTRACT

MIGRATION AND REFUGEES IN THE CONTEXT OF HUMAN RIGHTS

Veysel Güneş
Master Thesis
Department of Human Rights
Human Rights Programme
Advisor: Asst. Prof. Neşe Şahin Taşğın
Maltepe University Graduate School of Social Sciences, 2019

Political and economic factors such as interstate relations and conflicts of interest, borders, nationalist movements as well as hunger, misery, poverty, epidemics, natural events, human rights violations and forced migrations taking place around the globe make migration and refugee issues problems that concern almost every country in the world.

In international relations, both domestic and foreign policies of countries are developed on the basis of security. Despite the assumption that migration and refugee policies are established in international law taking into consideration asylum seekers' and refugees' rights, security still is the focus of the policies and practices in these areas. As a consequence, not only migration becomes unpreventable, but this situation also results in the rise in human trafficking and gives rise to the formation of new criminal networks.

In the first section of the thesis, various definitions of migration as well as some theories on migration are discussed. The second section takes up and elucidates the concepts of asylum seeker and refugee. Furthermore, this section includes the discussion of the development of refugee laws. Finally, in the third section, tackling Turkey's policies on migration, asylum seekers refugees as well as the factors at work in these policies, the case of the refugees in the global context is evaluated from the perspective of human rights.

Keywords: Migration, Asylum Seeker, Refugee, Turkey's Immigration Policy, Human Rights.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ..... ıı
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI iii
TEŞEKKÜR iv
ÖZ v
İÇİNDEKİLER vii
KISALTMALAR ix
ÖZGEÇMİŞ x
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM 5
TEMEL KAVRAMLAR IŞIĞINDA GÖÇ KURAMLARI VE TARİHSEL ARKA PLANI 5
1.1. Göç 5
1.1.1. Tanımlar 5
1.1.3. Göç Biçimleri 7
1.1.4. Göç Türleri 9
1.2. Göç Teorileri 10
1.2.1. Ravenstein'in Göç Kanunları 11
1.2.2. Everett Lee'nin Göç Kuramı 14
1.2.3. Petersen Göç Kuramları 15
1.3. Ekonomik Temelli Göç Kuramları 18
1.3.1. Neo-Klasik Göç Kuramı 18
1.3.2. Makro Kuram 19
1.3.3. Mikro Kuram 20
1.3.4. Yeni Ekonomi Kuramı 21
1.3.5. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı 22
1.3.6. Tarihsel Yapısalcı Yaklaşım 24
1.3.7. Dünya Sistemi (Merkez Çevre) Kuramı 24
1.3.8. Göç Sistemleri Kuramı 25
1.3.9. Göç Ağları (Network) Kuramı 26
İKİNCİ BÖLÜM 30
SIĞINMACI ve MÜLTECİLERLE İLGİLİ TARİHSEL SÜREÇ, KAVRAMLAR ve MÜLTECİ HUKUKUNUN GELİŞİMİ 30
2.1. Kavram Sorunları: Sığınmacı ve Mülteci 30
2.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Mülteciler 32
2.3. BM İltica ve Mülteci Politikası, Mülteci Hukukunun Gelişimi 34
2.4. Milletler Cemiyeti Döneminde Mülteciler 35

2.5. Birleşmiş Milletler Döneminde Mülteciler 37
2.6. Uluslararası Mülteci Örgütü 37
2.7. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB) 38
2.8. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği 40
2.9. Mülteci Hukukunun Temel Esasları 42
2.9.1. Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Sözleşmesi 42
2.9.2. Mültecilerin Hukuki Statüsü ile ilgili 1967 Protokolü 44
2.10. Kalıcı Çözüm (Durable Solution) Unsurları 46
2.10.1. Geri Göndermeme (Non-Refoulement) 47
2.10.2. Gönüllü geri dönüş (voluntary repatriation) 49
2.10.3. Yerel entegrasyon (local entegration) 49
2.10.4. Yeniden yerleştirme (resettlement) 50
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 52
İNSAN HAKLARI, MÜLTECİLER ve TÜRKİYE'NİN İLTİCA POLİTİKASI 52
3.1. Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyete Türkiye'nin Göç Politikaları 52
3.2. Avrupa Birliği Adaylık Sürecinde Türkiye'nin İltica Politikaları 59
3.3. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ve Uygulamaları 67
3.4. YUKK' a Göre Koruma Usulleri 68
3.4.1. Uluslararası Koruma 68
3.4.1.1. Mülteci 69
3.4.1.2. Şartlı Mülteci 70
3.4.1.3. İkincil Koruma 70
3.4.1.4. Geçici Koruma 71
3.5. Geri Kabul Antlaşması ve Uluslararası Mülteci Politikaları 73
3.6. Mülteciler ve İnsan Hakları 77
3.6.1. İnsan ve Hak Kavramları 77
3.6.2. İnsan Hakları 80
3.6.3. Mültecilerin İnsan Hakları 83
3.7. İnsan Hakları Bakımından Dünyada Mülteci Olmak 85
3.8. Misafirlikten Politik Pazarlığa Mülteciler ve İnsan Hakları 88
SONUÇ 91
KAYNAKÇA 95

KISALTMALAR

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AİHM:	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS:	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
ATAD:	Avrupa Topluluğu Adalet Divanı
BM:	Birleşmiş Milletler
BMMYK:	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
GDA:	Göçmen Dayanışma Ağı
IOM:	The International Organisation for Migration
İHEB:	İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
MC:	Milletler Cemiyeti
NATO:	North Atlantic Treaty Organization
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK:	Türk Dil Kurumu
UGÖ:	Uluslararası Göç Örgütü
UMÖ:	Uluslararası Mülteci Örgütü
UNGA:	United Nation General Asambly
UNHCR:	United Nations High Commissioner For Refugees
YUKK:	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

ÖZGEÇMİŞ

Veysel Güneş

İnsan Hakları Anabilim Dalı

Eğitim

Derece	*Yıl*	*Üniversite, Enstitü, Anabilim/Anasanat Dalı*
Ön ls.	2014	Anadolu Üniversitesi, AÖF, İki Yıl Süreli Hukuk Bölümü, Adalet Programı
Ls.	2003	Yeditepe Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi Uluslararası İlişkiler
Lise	2005	Bursa İmam Hatip Lisesi

İş/İstihdam

Yıl	*Görev*
2013-2019 -	Saha Fizibilite Çalışması ve Pazar Araştırma Dosyası Hazırlama
2011-	Kürt Tarihi Dergisi Koordinatörü
2008-	Akafarma Marmara Bölge Müdürü
2007-	Atamis Health Grup Merkez Tanıtım Şefi
2006 -	Atlas İlaç Marmara Bölge Şefi
2004-	Atlas İlaç Yönetim Kurulu Başkan Asistanı

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı : Muş, 1976 Cinsiyet: E
Yabancı diller : Fransızca (orta)
GSM / e-posta : 0533 211 78 44/ v.gunes@yahoo.com.tr

"Hiç kimse isteyerek sığınmacı olmaz"

Filippo Grandi

BM Mülteciler Yüksek Komiseri

GİRİŞ

Daha iyi ekonomik ve sosyal koşullar elde etmek ya da baskı ve zulümden kaçmak için tarihin hemen her döneminde, insanlar göç etmişlerdir. Göç, insanlığa ait bir olgu olmanın ötesinde, dünyamızda bizlerle birlikte yaşayan diğer varlıklara da özgü bir fenomendir. Göç, insanlık tarihi kadar eski bir olgu olmakla birlikte yaşandığı her dönemde farklı nedenlerle ve görünümlerle gerçekleşmiştir.

Küreselleşme ile artan göçler, 21. yüzyıl sonu itibarıyla en yüksek seviyelere ulaşmıştır. Özellikle savaşlar, açlık, sefalet, işsizlik ve yönetim biçimleri yüzünden her yıl milyonlarca insan doğduğu yerleri terk ederek başka yerlerde yeni yaşam umutları aramaktadır. Göçmen ve mülteci sayısı, 2000 yılında 173 milyona, 2010'da 222 milyona ulaşmıştır. Birleşmiş Milletlerin 2015 yılı verilerine göre dünya üzerinde 244 milyon kişi göçmen olarak hayat sürmektedir. İç göçler ile birlikte göçmen sayısı 1 milyarı bulmaktadır (Adıgüzel, 2016, s. 8). Uluslararası Göç Örgütünün (The International Organisation for Migration- IOM) göç raporu verilerine göre ise, bu rakam 2018 yılında 248 milyona ulaşmıştır. Bu sayı, mevcut dünya nüfusuna oranlandığında, nüfusun yüzde 3,3'üne tekabül etmektedir. Söz konusu rapor, günümüz itibari ile dünyamızda yaşayan her 30 kişiden birinin göçmen olarak hayatını idame ettiğini göstermektedir[1].

Her ne kadar göreceli olarak uzak coğrafyalara göç etmek ve sınırları aşmak, insanlığın tarihi kadar eski sayılsa da uluslararası göç olgusu, ancak 19. Yüzyıl içerisinde olgunlaşmıştır. Çünkü bu yüzyılda, etnik ve kültürel birlik üzerine kurulmaya çalışılan ulus devletler ve siyasal güçleri ile belirledikleri toprak parçaları ve bu alanda yurttaşları üzerinde kurdukları egemenlik hakları en belirgin şekilde ortaya çıkmış ve uluslararası kabul görmüştür (Aktaran, İçduygu, Hammar, 1990, s. 13). Uluslararası

[1] http://gocvakfi.org/iom-tarafindan-yayinlanan-rapor-gocun-geldigi-noktayi-gosteriyor/ Erişim tarihi: 16/09/ 2018

alanda sınırların belirlenmesi beraberinde yerli, yabancı, yurttaş, gibi kimlik ayrışması da başlatmıştır. Uluslararası göç konusu, devletler açısından her şeyden önce bir sınır sorunu olarak görülmeye başlanmıştır. (Özer, 2015, s. 11).

Günümüzde uluslararası alanda çözülmesi zor meselelerden biri hiç kuşkusuz göçtür. Göçler, kaynak ve hedef ülkede sosyal, ekonomik, siyasal, dinsel, demografik pek çok soruna sebep olmaktadır. Göçmenler, gittikleri yerde yerli halk ile kültürel bir uyumsuzluk ve entegrasyon sorunuyla karşılaşmaktadır (Demirhan, & Aslan, 2015, s.9). Ayrıca yaşamlarını idame ettirebilmek için de asgari derecede bir işe ihtiyaç duymaktadırlar. Genellikle, ucuz işgücü ve çalışma saatlerinin uzun olması gibi zorluklarla karşı karşıyadırlar. Uzun çalışma sürelerine karşılık aldıkları ücret son derece tatminsizdir. Çoğunlukla sigortasız çalışmaları, sağlık ve sosyal güvencelerinin olmaması, herhangi bir iş kazası veya hastalık durumunda birçok sorunla karşı karşıya kalmalarına sebebiyet vermektedir (Çelgin, 2014, s.89-91).

Göçün ana sebepleri arasında sayılan faktörlerden doğal afetler hariç diğer tüm etkenler, insan sebebi ile meydana gelmektedir. Kaldı ki, sel gibi bazı doğal afetler de insan eliyle yapılan yanlış yapılaşma vb. sorunlardan kaynaklanmaktadır. İnsan çeşitli nedenlerle hem doğayı hem de diğer insan topluluklarını dizayn etme çabası halindedir. Bundan dolayı çatışmalar çıkmakta masum, mazlum ve mağdur olan yine başka bir insan topluluğu olmaktadır. Devletler politik çıkarları uğruna başka ülke insanlarının geleceklerini ve hatta hayatlarını pazarlık konusu yapabilmektedirler. Uluslararası ilişkiler tarihinde bu konuda sayısız örnek verilebilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD), Hiroshima ve Nagazaki'ye attığı atom bombalarının sonucu yüzbinlerce sivil hayatını kaybetmiş ve iki Japon şehri haritadan silinmiştir. 1988'de Irak merkezi hükümetinin kendisine bağlı bir bölgeye (Halepçe) kimyasal gaz kullanması sonucu, on binlerce çocuk, genç, yaşlı, kadın, erkek ve ayrıca orada yaşayan tüm diğer canlılar hayatlarından olmuştur. Nitekim yüzyılımızın son on beş yılında sadece Ortadoğu'da meydana gelen iç savaşlar, yüzbinlerce ölüm ve milyonlarca sığınmacıya sebep olmuştur.

2013 yılında Türkiye ve Avrupa Birliği arasında imzalanan "Geri Kabul Anlaşması", uluslararası ilişkilerde göçmenlerin iç ve dış politik manevralarda, devlet politikalarına ne denli yansıdığı ve nasıl "kullanışlı bir enstrüman" olarak

sahnelendiğinin en belirgin örneklerinden biridir. Ayrıca bu durum yalnızca Türkiye için değil, Fransa ve Almanya başta olmak üzere Avrupa Birliğinin diğer tüm devletleri için de söz konusudur (Danış, 2016, s. 7). Nitekim 2017 yılı referandum sürecinde Türkiye ve Hollanda arasında yaşanan siyasi kriz de göçmenlerin uluslararası ilişki ve politikalarına yansıma biçimlerini gösteren iyi örneklerden biridir.

Göç ve mülteci meselesi, uluslararası arenada son dönemlerde daha bir görünürlük kazanmıştır. Şüphesiz, bu konuda medyanın da rolü bulunmaktadır. Özellikle sosyal, görsel ve basılı medyada gösterilen dramatik görüntüler de bu görünürlüğe katkı sağlamıştır. Ayrıca hem Avrupa'nın hem de Türkiye'nin pek çok şehirlerinde sayıları milyonları bulan Suriyeliler bunda etkili olmuştur. 2015 yılında Ege Denizi'ni Yunanistan'a geçmek için kullanan ve maalesef ki bu meşakkatli yolculuğun bedelini bedenleri ile ödeyenlere rastlanmıştır. Avrupa devletlerinin sınırlarını yürüyerek geçmeye çalışan sığınmacılar kolluk güçlerinin çatışmalarına ve yine aynı tarihlerde Türkiye dahil dünyanın pek çok kentinde terörist saldırılarla sığınmacılar arasında bağlantı kuranlara tanık olunmuştur (Danış, 2016, s. 7). Sığınmacı ve mültecilerin kara ya da deniz yoluyla Avrupa ülkelerine ulaşma çabaları ve göç yollarında hayatlarını kaybetme durumları devam etmektedir.

İnsan ruhsal ve bedensel açıdan, eylem ve düşüncelerinde, kendi özgür dünyasına dayanması gerekmektedir. Kendi ilke, yetenek ve özgür iradesine dayanarak neyin iyi ve faydalı olduğunu yine kendisi belirlemelidir. John Stuart Mill'in dediği gibi, her birey "kendi yaşamsal tercihlerini" kendisi belirlemeli; kimse buna karışmamalıdır (Mill, 2003, s. 117). Çünkü bireyler kendisi için neyin iyi ve faydalı olduğunu yine kendisi bilmektedir. İnsan belli haklara sahip olarak doğar. İnsanın temel haklarından biri de iltica hakkıdır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB) 1. maddesinde "Herkesin zulüm karşısında başka ülkelere sığınma ve bu ülkelerce sığınmacı işlemi görme hakkı vardır. Bu hak, gerçekten siyasal nitelik taşımayan adi bir suçla ilgili veya Birleşmiş Milletler ilke ve amaçlarına aykırı eylemlere dayanan kovuşturmalar halinde ileri sürülemez" şeklinde ifade edilmektedir. Bildirgenin bu maddesi, çerçevesinde insanın olanaklarını gerçekleştirebilmesi ve insan onurunun korunabilmesi için gerekli olan şartları sağlanmak suretiyle göçmen ve mültecilerin devlet politikalarında yer bulması gerekmektedir.

Bu tezde uluslararası ilişkilerde ve ulusal politikalarda göç ve mülteci konusu insan hakları bakımından ele alınmaya çalışılmıştır. Ayrıca uluslararası alanda dolaşan milyonlarca sığınmacı ve mülteci haklarının neler olduğu, bu hakların korunup korunamadığı, gittikleri ülkelerde karşılaştıkları sorunların neler olduğu, güvenlik özgürlük denkleminin nasıl oluşturulduğu, göç ve mültecilerin devlet politikalarına yansıma biçimlerinin nasıl olduğu, nasıl olması gerektiği sorularına yine insan hakları temel alınarak yanıt aranmıştır.

20. yüzyıl ve sonrasındaki süreç, göç, sığınma ve mülteci meselesi açısından insanlık tarihinin en can alıcı aşamasına sahne olmuştur. Geçmişte olduğu gibi bugün de zorunlu veya ekonomik sosyal şartlar sebebiyle göçler devam etmektedir. Yollara düşen bu sığınmacıların bir kısmı daha varacağı yere gitmeden hayatından olmaktadır. Bir kısmı da gittiği yerde benzer sıkıntılarla karşılaşmaktadır. Çeşitli sebeplerle yerlerini yurtlarını terk etmiş bu insanlara öncelikle insan onuruna yakışır şekilde muamele etmek gerekmektedir. İnsan hakları, hiçbir şekilde pazarlık konusu yapılmamalıdır. Bu tezde göç, sığınma, mülteci meselesi, yöntem olarak ‘‘insan hakları’’ ve ‘‘insan değeri’’ kriter alınarak değerlendirilmiştir. Başka bir ifadeyle, insan hakları ve insan onuru gözetilerek tartışma yürütülmüştür.

Yaşanan göçlerin büyük çoğunluğunun ülkelerin politikalarından kaynaklı olduğu görülmektedir. Uluslararası göçler, iç göçler ile birlikte 1 milyar nüfus hareketliliğine ulaşmıştır. Bu tezde, bu devasa hareketliliğe sebep olan ulusal ve uluslararası politikalar, insan hakları temelinde ele alınarak, 21. yüzyılda bütün dünyada sayıları milyonları bulan sığınmacı ve mülteci sorununun uluslararası politikalara yansıma biçimleri ve uluslararası politikaların sığınmacı ve mültecilere olan etkisi insan hakları açısından değerlendirilmiştir.

BÖLÜM 1. TEMEL KAVRAMLAR IŞIĞINDA GÖÇ KURAMLARI VE TARİHSEL ARKA PLANI

Kendi eylem ve koşulları içerisinde kendine has özellikler taşıyan göçler insanlığın doğuşundan günümüze var olmuşlardır. Çalışmanın bu bölümümde göç tanımları, göçün neden, biçim ve türleri üzerinde durulmaktadır. Ayrıca göç kuramları literatür kapsamı çerçevesinde değerlendirilmektedir.

1.1. Göç

Dünyada gelir dağılımında yaşanan adaletsizlikler, dini ve etnik savaşlar, siyasal çalkantılar, doğal afetler gibi olumsuz nedenler veya yeni yerler keşfetmek, daha müreffeh bir hayat sürmek gibi farklı nedenlerle milyonlarca insan göç etmektedirler. Literatürde göç kavramına ilişkin birçok tanım bulunmaktadır.

1.1.1. Tanımlar

Türk Dil Kurumuna (TDK) göre göç, "ekonomik, toplumsal, siyasal sebepler ile bireylerin veya toplumların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhacerettir" denilmektedir (TDK, 2005, s. 769).[2]

Göç tarih, coğrafya, hukuk, uluslararası ilişkiler, sosyoloji, iktisat, biyoloji gibi farklı disiplinlerin çalıştığı bir konudur. Örneğin, beslenme ve iklim şartları dolayısıyla yer değiştiren hayvanların hareketliliği için de "göç" kavramı kullanılmaktadır. Tekeli göçü, "bir yerleşim alanında yaşayanların belli bir süre zarfında kendi kararları ile mevcut yaşadığı mekânların dışında yeni yaşam alanlarına gidenlerin sayısıdır" şeklinde ele almaktadır. (2008, s. 11).

Türkoğlu, insanların genellikle hayatlarını doğdukları yerlerde devam ettirdiklerini ancak istisnai durumların da yaşandığını belirterek, yer değiştirme işlemini "gönüllü" ve "zorunlu" olarak iki başlık altında değerlendirmektedir. Bu çerçevede yer

[2]http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bc076e8b61190.66010072 Erişim tarihi:12.01.2018

değiştirme işlemi gönüllü olduğu takdirde "göç", zorunlu bir sebepten kaynaklandığı takdirde "iltica etmek" olarak adlandırmakta ve iltica eden kişiye de "mülteci" demektedir (2011, s. 2).

Topluma dair her şeyi etkileme olgusuna sahip olan göç, aynı zamanda mekânsal değişikliğe karşılık gelmektedir (Ekici, Tuncel, 2015, s.9). Başka bir tanımlamaya göre ise göç, siyasi, ekonomik, ekolojik, bireysel veya kitlesel, nüfus gibi sebeplerle bir alandan başka bir alana yapılan orta, kısa ve uzun vadeli, geri dönmek veya devamlı kalmak maksadı ile kültürel toplumsal bir yer değiştirme hareketidir (Murat, 2007, s. 93-94).

Baklacıoğlu (2010, s. 7), göçü, "insanın bir yerden öbür yere gitmesi" olarak tanımlamaktadır. Gittiği toplumda birtakım sorunlar yaratmanın yanında, göçün aynı zamanda toplumsal hayata canlılık katan, topluma dinamizm kazandıran olgusal bir tarafı da vardır. Göç tek başına basit, önemsiz bir yer değiştirme olayı değildir. Aynı zamanda bir haktır. Göç, hak olmanın ötesinde aynı zamanda kültürel, ekonomik ve politik değişimi de sağlayan bir araçtır.

Ünalan, göçü coğrafi bölge ya da idari (kamusal) alanlar arasında "ikametgâh değişikliği" şeklinde tarif etmektedir. Yazar, göçü tarif ederken üç kavram üzerinde durmaktadır. ''Uzaklık, zaman, kalıcılık''. Burada zaman ölçütü olarak gidilen yerde 3 ay veya 3 yıl olarak kalmayı belirtmektedir. Fakat göç edenlerin gittiği yerde kalıcı veya geçici niyetle yerleşip yerleşmediğinin zorluğundan bahsetmektedir. Böyle bir niyetin öznel olduğu, nesnel olarak bilinmesinin zor olduğu varsayımından hareketle bu boyutun göz ardı edilebileceğini de dile getirmektedir (1998, s. 91-92).

Göç, Uluslararası Göç Örgütü tarafından hazırlanan Göç Terimler Sözlüğünde, "uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirerek, süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir" şeklinde tanımlanmıştır. Buna, "mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir" denmektedir (IOM, 2009, s. 22).

Bütün bu tanımlardan yola çıkarak göç, sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik, ekolojik, demografik, dini ve etnik nedenlerle bulunduğu yerden başka bir yere, geçici veya kalıcı bir şekilde, ülke sınırları içerisinde veya sınırları aşarak başka ülke

topraklarına, bireysel ya da kitlesel olarak geçme, yer değiştirme hareketi şeklinde tanımlanabilir. Aslında burada başrolünde insan bulunan bir hareketlilikten bahsedilmektedir. Her ne kadar ekonomik şartlar ve doğal afetler göçün önemli sebeplerini oluştursalar da etnik veya siyasi baskılar gibi zorla yerinde edilmeler de ciddi anlamda göç hareketlerine ve insanların mülteci olmalarına sebebiyet vermektedir. Bu tezde, uluslararasında zorla yerinden edilen sığınmacı ve mültecilerin durumu ele alınmıştır.

1.1.2. Göç Nedenleri

Günümüze kadar göçlerin nedenleri üzerine birçok teori geliştirilmiştir. Sonraki aşamada bunları detaylı olarak ele alınmıştır. Genel olarak kabul gören göç nedenleri dört ana kategoride incelenmektedir. Bunlar:

Doğal Nedenler: Doğa olaylarına bağlı gelişen nedenlerdir. Deprem, heyelan, kuraklık, sel, volkanik patlamalar gibi insanın dışında gelişen doğa olayları sonucunda, insanlar daha rahat yaşam bulduğu yere göç ederler.

Siyasi Nedenler: Baskı zulüm, kendini güvende hissetmeme, savaş, işgal ve nüfus mübadeleleri gibi siyasi nedenlere bağlı olan göçlerdir.

Ekonomik nedenler: İşsizliğin artması ve ekonomik gelişmelerin yavaşlaması gibi nedenlerdir. Bunlar bazen kısa süreli veya mevsimlik şeklinde, ülke içerisinde veya ülke dışına olabilmektedir. Doğu ve Güneydoğu'dan Karadeniz'e veya Çukurova'ya mevsimlik giden işçiler, İkinci Dünya Savaşı sonrası Almanya'ya giden göçmenler gibi.

Sosyal Nedenler: Sağlık ve eğitim gibi ihtiyaçların bulunulan yerde yeterince karşılanamaması ve gidilecek yerde bu tarz gereksinimlerin daha gelişmiş olmasına bağlı olarak yapılan göçlerdir (Adıgüzel, 2016, s. 19).

1.1.3. Göç Biçimleri

Göçleri birçok farklı şekilde sıralamak, sınıflandırmak mümkündür. Nitekim Castles ve Miller; göçün küreselleşmesi, göçün hızlanması, farklılaşması ve göçün kadınlaşması gibi uluslararası göçü dört farklı şekilde konu edinmiştir (Castles & Miller, 2008, s. 12).

Göçün Küreselleşmesi: Günümüz dünyasında birçok devlet mevcut göç hareketliliklerinden ciddi anlamda etkilenmektedir. Ayrıca bu sayı sürekli artmaktadır. Hal böyle olunca göç alan devletlerin çoğu dini, sosyal, ekonomik, demografik farklılıklara sahip göçmenleri kabul etmektedir.

Göçün Hızlanması: Bugün göç hareketleri dünyanın hemen her yerinde artış göstermektedir. Bu hareketlilik devletlerin politikalarını bu minvalde oluşturmalarını hem zorunlu hale getirmekte hem de bu alanda politika üretmenin önemini arttırmaktadır. Castlese (s. 12), 1993'ten sonra "küresel mülteci toplamında azalmaların" olması uluslararası göçün değiştirilemez bir süreç olmadığını belirtmektedir. Devletlerin bu alanda oluşturacakları olumlu politikalar göçü azaltabileceği gibi aynı zamanda da önleyebilir.

Göçün Farklılaşması: Emek göçleri dünyanın birçok yerinde sadece mülteci veya yerleşimci gibi bir tipoloji olmanın ötesinde, bütün bunların hepsini kapsayacak bir kavramdır. Devlet ve hükümetlerin göç eğilim ve devinimlerini durdurma, kontrol altına alma çabalarına rağmen, göç akımları bir tür hareket ile başlayıp başka türlü devam eder. Bu değişkenlik uluslararası ve ulusal politik tedbirler bakımından bir handikap teşkil etmektedirler.

Göçün Kadınlaşması: Eskiden mültecilik ve göç hareketliliğin büyük bir kısmı erkek hâkimiyetinde idi. Kadınlar bu göç süreçlerine daha çok aile birleşimi noktasında dâhil olmakta idi. Özellikle 1960'lı yıllardan sonra, emek göçü alanında kadınlar başat rol üstlenmeye başladılar. Bugün dünyanın birçok yerinde hem kadın işçiler hem de mülteci kadınlar, gözle görülür bir şekilde insan trafiği ağını oluşturmaktadır. Küresel göç tarihinde cinsiyet farlılığı sürekli mühim bir yer teşkil etmiş olmakla birlikle, çağdaş göç süreçlerinde kadın görünürlüğü ciddi manada artmıştır. Günümüzde kadınlar hemen her coğrafyada, göç evrelerinin çoğunda etkin bir rol oynamaktadır.

Göçün Siyasallaşması: Devletlerin ulusal güvenlik, iç ve bölgesel politikaları, uluslararasındaki ikili veya çoklu devlet politikaları uluslararası göçlerden oldukça etkilenmektedir. Aynı zamanda tüm bu politikalar ve ilişkiler göçü hem etkilemekte hem de tetiklemektedir (Castles&Miller, 2008, s. 12-14).

1.1.4. Göç Türleri

Göçler, nedenlerine, uzaklık-yakınlıklarına, amaç, biçim, sayı, hareket yönlerine ve gerçekleştirilme tarzlarına göre kategorize edilebilmektedir. Amacı açısından ekonomik göç, ekonomik olmayan göç; biçimi ve sayı bakımından bireysel veya kitlesel göç; göçü etkileyen faktörler açısından gönüllü, gönülsüz göç; yerleşim yerleri açısından transit ya da yerleşik göç; kalış süresi bakımından geçici veya kalıcı göç; yasal statüleri bakımından legal (yasal) veya illegal (yasal olmayan) yani kaçak göç; beyin (vasıflı) göçü veyahut vasıfsız göçler gibi göç eden kişinin bir özelliği olarak da sınıflamalara tabi tutulabilmektedir (Kaygalak, 2009, s. 11-13).

Uzaklık-yakınlık derecelerine göre ise göçler iki şekilde incelenebilmektedir. Göçler bir ülke sınırları dâhilinde olabildiği gibi, başka ülke sınırlarını aşarak da olabilmektedir. Ülke sınırları içerisinde oluyorsa iç göçler, sınırları aşıp başka ülke sınırlarına giriyorsa dış göçler denmektedir.

İç Göçler: Bir ülke içerisinde, ağırlıklı olarak da kırsaldan kente doğru, kalıcı veya geçici (mevsimlik) yapılan göç türüdür. Ayrıca bu göçler kırdan-kıra, kırdan-kentte veya kentten-kıra, kentten-kente şeklinde de olmaktadır. Kırsal alanlarda tarım topraklarının miras yolu ile bölünmesi, tarımsal verimin düşmesi, kırsallarda artan nüfus oranına paralel iş imkânlarının artmaması, sağlık, sosyal, eğitim gibi hizmet alanlarının yeterli olmaması, doğal afetler ve şehirlerdeki çekici faktörler, iç göçlerin önemli nedenleri olmaktadır. İç göçleri de kendi içerisinde sürekli göçler ve mevsimlik göçler diye ikiye ayırmak mümkündür. **Sürekli göç**; insanların mevcut ikametlerini bırakarak yeni bir ikamete dâimi olarak yerleşmesidir. **Mevsimlik göç** ise, yılın belirli zamanlarında ülke sınırları içerisinde, ekonomik amaçla yapılan göçlerdir. Genellikle iş imkânlarının az olduğu kış aylarında, büyük şehirlere çalışmak üzere yapılan göçlerdir. Ayrıca yaz aylarında Doğu ve Güney Doğu Anadolu'dan Karadeniz'e fındık toplamaya giden mevsimlik işçiler, Çukurova'ya tarımda çalışmak üzere giden işçiler bu göç türüne en iyi örnektirler.

İç göçlerin temel nedeninin işsizlik olduğu düşünülmektedir. Bir ülke içerisinde iç göçlerin çok olması, şehirlerde gecekondulaşma, plansız kentleşme gibi yeni kent sorunları oluşturmaktadır. Bazı bölgelerde nüfusun yoğunlaşması ile kanalizasyon altyapı, elektrik su, yol gibi belediye hizmetlerinin aksamasına yol açmaktadır. Örneğin,

her yıl on binlerce insanın yaşadığı yerleri bırakıp gittiği İstanbul, İzmir, Bursa, Mersin, Diyarbakır, Van gibi şehirlerde kültürel, kentsel, sosyal ve ekonomik birçok altyapı sorunlarıyla uğraşı vermektedir (Erjem, 2009, s. 4).

Dış Göçler: Ülke sınırları dışına yapılan göçlerdir. Bir ülkeden başka bir ülkeye, kalmak, çalışmak veyahut yerleşmek maksadıyla yapılan nüfus hareketliliğidir (Gönüllü, 1996, s. 11).

Dış göçler de iç göçler gibi savaş, doğal afet, dini, kültürel, ekonomik, siyasal, sosyal, eğitim gibi sebeplerle yapılmaktadır. Ayrıca devletler arasında yapılan antlaşmalar sonucu gerçekleşen nüfus mübadeleleri de dış göç sayılmaktadır.

Göç etme biçimlerine göre ise bireysel, kitlesel ve zincirleme göç olarak tasnif edilebilir. Bireyin kendi başına, gideceği yer ile ilgili karşılaşabileceği muhtemel sebep ve sonuçları hakkında önceden bilgi sahibi olduğu göç türüne bireysel göç denmektedir. Zincirleme göç ise aile akraba veya hane halkı tarafından verilen kararlar neticesinde oluşan göç türüdür. Göçmen önceden göç eden kişilerle ilişki ağları geliştirerek hem olası riskleri azaltır hem de oluşabilecek maliyetler hakkında önceden bilgi sahibi olmaktadır (Baklacıoğlu, 2010, s. 131).

1.2. Göç Teorileri

Nermin Abdan Unat'ın Portes'e gönderme yaparak söylediği gibi, uluslararası göçleri açıklayan tek bir kuram bulunmamaktadır (Unat, 2002, s. 3). Şimdiye dek birçok kuram ileri sürülmüştür. Fakat hepsinin eksik bıraktığı yönleri olmuştur. Ekonomik temelli kuramların hemen hepsi, ekonomik bir çerçeveye odaklanarak göç kuramlarını değerlendirmişlerdir. Oysa sosyal olayların tek bir nedene indirgenemeyeceği gerçeğinden hareketle, göçün farklı disiplinlerce; tarihsel, sosyolojik, ekonomik siyasal tüm yönleri ile ele alınması; tüm bunlar yapılırken de göç edenin ''insan'' olma gerçeğini de asla göz ardı etmeden, meselenin etraflıca incelenmesi gerekmektedir.

Devletler, kapitalizmin ortaya çıkardığı ucuz emek ihtiyacını, uygun maliyetlerle bulma yolunu, göçlerle tedarik etmektedir. Göç ve mülteciler ortaya çıktığı dönemin sosyal, kültürel, ekonomik, politik yapılarından etkilendiği gibi, hedef veya transit ülkede de demografik, dini, sosyal, kültürel, ekonomik, politik değişimlere de sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla uluslararası göçleri birbirinden bağımsız, tek bir disipline

indirgemek doğru değildir. Göç çalışmalarında tüm kuram ve disiplinler, birbirlerinin açık alanlarını tamamlayarak kapsamlı bir çalışma oluşturmaktadır. Bundan dolayı farklı disiplinlerde farklı yaklaşımlar sergilenerek göç olgusunu açıklama ihtiyacı hasıl olmuştur. Her bir çalışma kendi disiplini çerçevesinde yeni kavramlarla göç ve mültecilere dair yeni bakış açıları kazandırmaktadır. Dolayısıyla bu disiplinlerin hepsi kendi yaklaşımlarını sergilerken ilgili alana ve literatüre de yenilikler kazandırmaktadır.

Göç teorileri, genellikle göçün sebep ve sonuçları üzerinde durmakla birlikte göçe dair genel bilgiler de vermektedir. Dünyanın muhtelif yerlerinde yaşanan göçler, çoğunlukla benzer sebepler yüzünden yaşanmaktadır. Kapitalizmin uluslararası ilişkilerde yaygınlaşması, ulus devletlerin kurulması, yeni sınırlar, yerli yabancı gibi kavramların devletlerde anlam kazanması, devletlerin politikalarını buna göre şekillendirmesi, beraberinde uluslararası göç ve mültecileri de görünür hale getirmiştir.

Göç hareketlilikleri, kapitalizm ve sermaye piyasalarının hakimiyetinin ortaya çıkardığı işgücü talebi gibi gözükse de aile fertlerinin ve tek başına bireylerin de kararlarının önemli olduğu kompleks bir evredir. Bu evre çok geniş ve çok taraflı olduğu için, tarifi ve tasnifi bir hayli güçtür. Bu nedenle göçü, yekpare bir şekilde izah eden ortak bir teori mevcut değildir (Toksöz, 2006, s. 16). Göç ve mültecilerin, hukuk, siyaset, uluslararası ilişkiler, sosyoloji, insan hakları, ekonomi gibi çok yönlü multi-disipliner bir çalışma alanına sahip olması hasebiyle, göç olgusunu açıklamaya çalışan teoriler oldukça fazladır. Bu teoriler, aşağıda genel hatlarıyla özetlenmiştir.

1.2.1. Ravenstein'in Göç Kanunları

Göçe dair ilk bilimsel çalışmalar, 1885 yılında ''Göç Kanunları'' (The Laws of Migration) adlı bir makale yayınlayan Ravenstein'a aittir (Yalçın, 2004, s. 23). Ravenstein bu çalışmasını, 1871- 1981 yılları İngiltere nüfus sayımı verilerinden yola çıkarak hazırlamış ve bundan hareketle 7 göç kanunu oluşturmuştur. Sonraki yıllarda yapılacak çalışmalara model olması bakımından da ayrıca bir öneme sahiptir (Çağlayan, 2006, s. 69).

Ravenstein'a göre insanlar fırsatların az olduğu yerden, görece daha fazla olduğu yere doğru göç ederler. Burada mesafe önemli bir etkendir. Genellikle göçmenler, ilkin

yakın bir yere göç ederler, oradan da coğrafi olarak daha uzak yerlere doğru göç ederler (Kaygalak, 2009, s. 11).

Göç ve Mesafe

Göçmenler çoğunlukla kısa mesafeli yerlere göç etme eğilimindedirler. Bu eğilim gidilen yerde göç dalgaları oluşturmakta, bu göç dalgaları da bir nüfus hareketliliğine ve nihayetinde ise nüfus değişikliğine sebebiyet vermektedir. Bir bakıma iş imkânlarının çokluğu kendisine paralel olarak göçün boyutunu da arttırmaktadır (Çağlayan, 2006, s. 69)

Göç Basamakları

Ticaret, sanayi ve iş imkânları açısından ekonomik bir gelişmişlik seviyesinde olan şehirler, yakın yerlerden çokça kişileri kendisine çekmektedir. Gelen bu kişiler geldikleri yerde nüfusun azalmasına ve aynı zamanda yeni bir işgücüne de sebebiyet vermektedir. Azalan bu nüfus ve işgücü yerine çevre yerlerden yeni bir göç ve işgücü ile doldurulacaktır. Onların da geldikleri yerde bıraktıkları boşluğu bu defa başka bir göç grubu dolduracaktır. Böylece bu basamak kendini tüm ülkeye hissettirmektedir. (Adıgüzel, 2016, s, 23).

Yayılma ve Emme Süreci

Ravenstein'a göre, göç sadece amaç değil, gelişen ekonomik ve ticari zenginliklerden pay almaktır. Bu pay alma arzusu beraberinde kentte yayılmayı da getirmektedir (Yalçın, 2004, s. 24).

Göç Zinciri

Ravestein'a göre bir göç dalgası başka bir göç dalgasını tetiklemektedir. Eğer bir yer çok fazla göç alıyorsa, orası aynı zamanda göç veren bir yerdir (Adıgüzel, 2016, s. 24).

Doğrudan Göç

Bu göç türünde göçmenler daha çok uzun mesafeyi tercih etmektedir. Fakat bu uzun mesafedeki tercihte asıl rol oynayan etmen, büyük ticaret alanları ve endüstri merkezleridir. Göç basamağında da değinildiği gibi gelişmiş yerlere doğru giden göçmenlerden boşalan yerlere, yakın yerleşim alanlarından yeni göçlerle orası doldurulmaktadır. Ravenstein'in işaret ettiği gibi uzak mesafeli göçler basamaklı değil, doğrudan sanayi ve ticaret merkezlerine yapılan göçlerdir (2016, s. 24).

Kır Kent Yerleşimcileri Farkı

Ravenstein, kentlilerin göç eğiliminin kırda yaşayanlara oranla daha düşük olduğunu söylemektedir. Nitekim burada göç alan bir kentin yerlilerinin aynı zamanda göçe yatkın savı doğru değildir (Yalçın, 2004, s. 25).

Kadın Erkek Farkı

Ravenstein'a göre kadınlar erkeklere oranla daha fazla göçe eğilimlidir. Bunu 1889 yılında yayınladığı ikinci makalesinde ortaya koymuştur. Ravenstein'a göre kadınlar, kısa mesafeli yerlere erkeklere oranla daha fazla göç etme eğiliminde; fakat uzun mesafeli yerlere göçte erkekler daha çoğunluktadır (Yalçın, 2004 s. 23-25). Burada kadınların göçe etkisi toplumdan topluma kültürden kültüre değişkenlik göstermektedir.

Ravenstein tüm bu çalışmalarını 1880'li yıllarda ve dönemin İngiltere'sini temel alarak yapmıştır. Dolayısıyla görüşleri bir bütün olarak uluslararası göçe ve iç göçlere cevap verecek nitelikte değildir. Nitekim bu alanda yapılmış ilk çalışma olması, yazıldığı dönemde ulaşım ve iletişim araçlarındaki gelişmişlik seviyeleri göz önüne alındığında göçlere dair temel veri olduğu önemli bir gerçektir.

Ravenstein, 1889 yılında aynı isimle ikinci makalesini yayınlamıştır. Önceki makalede öne sürdüğü düşüncelerine ek olarak iki ekleme daha yapmıştır. Birinci ekleme göçün sebepleri ile ilgilidir. Yani göçü var eden ve çoğaltan baskıcı yasalar, ağır iklim koşulları, yüksek vergi oranları göçün nedenlerini oluşturmaktadır. Fakat Ravenstein'e göre asıl ve en temel neden, insanların ekonomik olarak daha iyi olma arzusudur. Bunun dışındaki tüm etkenler talidir; asıl nedeni teşkil etmez. Dolayısıyla

ekonomik anlamda daha iyi olma güdüsünün yarattığı göç dalgası diğerlerinden çok daha güçlüdür. İkinci ekleme ise göçün devamlılığı ile ilgilidir. Burada Ravenstein, sanayi gelişimine paralel, göçün devamlı olarak artan bir evre olduğunu; bunun sonucunda ise kentsel ve endüstriyel merkezlerin çoğalmasını göstermektedir (Çağlayan, 2006 s. 71).

İletişim alanında gelişen hızlı teknolojiler, ulaşım araç ve imkânlarının yaygınlaşması, sanayi ve ticaretteki gelişmeler, beraberinde göçü de hızlandırmaktadır. Ayrıca ekonomik güdülerin etkisi, uzak mesafelerin göçe olan negatif etkisi ve basamaklı göç gibi halen de geçerliliğini devam ettiren temaları ilk Ravenstein dillendirmiştir (Kaygalak, 2009 s. 13).

1.2.2. Everett Lee'nin Göç Kuramı

1966 yılında birçok çalışma için dayanak oluşturan ''*A Theory of Migration''* adlı Göç Teorisi Everett Lee tarafından yazılmıştır. Daha çok göçe odaklanarak yazılmış olan bu teoriye yıllar içerisinde çeşitli yazarlar tarafından katkılar yapılarak geliştirilmiştir. Yapılan katkılar kuramın formülasyonunu değiştirmemekle beraber temelini de korumuştur (Çağlayan, 2006, s. 72)

Lee'ye göre göçe etki eden dört faktör vardır:

a- Yaşanan yerle ilgili faktörler,

b- Gidilmesi düşünülen yerle ilgili faktörler,

c- İşe karışan engeller,

d- Bireysel faktörler (Yalçın, 2004, s. 30).

Lee'nin belirlediği bu faktörler itme çekme kuramının temel işlevini oluşturmaktadır. Bu kurama göre hem yaşanılan yerde hem de gidilen yerde itme çekme faktörleri mevcuttur (Çağlayan, 2007 s. 72). Everett Lee Ravenstein'in göç kanunlarını temel alarak genel bir şema geliştirmiştir. İnsanların göç etme eğilimlerini etkileyen faktörleri ''artılar ve eksiler'' olarak iki kısma ayırmıştır. Burada artılar çekici faktörlere, eksiler ise itici faktörlere denk gelmektedir (Kaygalak, 2009 s. 14). İnsanları doğup büyüdüğü yerden göçe zorlayan birçok faktör mevcuttur. Bunlar doğa kaynaklı faktörler olabildiği gibi; sosyal, siyasal, kültürel, etnik dini, kişisel, ailevi, toplumsal

problemler şeklinde de olmaktadır. Lee bu itici ve çekici faktörlerin herkes üzerinde aynı etkiyi yapmadığını da dile getirmektedir. Yani bu faktörler kişiden kişiye değişen göreceli bir haldir. Aynı zamanda eğitim, yaş, cinsiyet gibi faktörler de bu kuram için önemlidir. Duruma göre bazı kimseler üzerinde etkisi olabildiği gibi bazısı üzerinde etkisi olmayabilir. Çocukları olan bir aile için gidilecek yerin eğitim olanakları çekici bir etken olurken, çocukları olmayan aile veya bekarlar için bu durum çok da çekici olmayıp nötr bir durum olmaktadır. (Adıgüzel, 2016, s. 26).

Her ne kadar Lee, itme çekme faktörlerinin göç eğilimlerindeki insanlar tarafından hesaplanması sonucu göçün gerçekleştiğini söylese de bu düşüncesinde katı davranmayarak başka unsurlarında bu işe karışabildiği ve bunun da durumu daha da karmaşık hale getirdiğinden bahsetmektedir. Yani ona göre göç, sadece artı ve eksilerin karşılaştırılması sonucu, artıların çok olmasıyla meydana gelen bir şey değildir. Bu yalnızca birinci koşuldur (Yalçın, 2004, s. 32).

Tüm bu söylemlerden yola çıkarak Everett Lee'nin ortaya koyduğu bu itici ve çekici faktörlerin toplumsal sosyal hayatla birebir örtüştüğü görülmektedir. Ama burada temel olan, yalnızca her şahıs, sınıf ve toplum için ayrı ayrı değerlendirilmesi analiz edilmesi gerekmektedir. Çünkü herkesin arzu ve istekleri, hayattan beklentileri farlılık göstermektedir. Esasen itme çekme teorileri ağırlıklı olarak, insanların gönüllü olarak göç etme eğilimi üzerinde yoğunlaşmaktadır. (Castless, 2008, s. 35).

Everett Lee bu teoride kişisel (mikro) ve kişisel olmayan (makro) iki ana etkenden de bahsetmektedir. Uluslararası göçe neden olan makro ve mikro eğilimler olmasının yanında, göç yollarında karşılaşılan doğal, coğrafi engeller, yüksek maliyetli ulaşım bedelleri, devletlerin göç yasaları, aşılması zor sınırlar gibi mikro ve makro engeller de bulunmaktadır (Çağlayan, 2013, s. 94-95).

1.2.3. Petersen Göç Kuramları

Petersen daha önceleri dörtlü olarak sınıflandırdığı, itme çekme kuramını tekrar gözden geçirerek beş tip olarak güncellemiştir. Bunlar:

İlkel veya Ekolojik Göç

Petersen, göçebe toplumların belli periyottaki göçlerini bu grup içerisinde değerlendirmesine karşın; buradaki ilkelliği, insanoğlunun ilkel dönemi ile bağlantılandırmamak gerektiğini de söylemektedir. Petersen'in burada esas vurguladığı konu, olumsuz hava koşullarının ortaya çıkardığı heyelan, kuraklık gibi üstesinden gelinmesi zor fiziksel çevreden kaynaklı yaşanan toplu göçlerdir (Adıgüzel, 2016, s. 27). Burada daha çok doğa şartlarının zorlaması sonucu oluşan bir göç söz konusudur. Yani baskın olan doğanın kendisidir.

Zorlayıcı veya Zoraki Göç

Ağırlık olarak bir devlet veya kamu baskısı sonucunda yapılan zorunlu yer değiştirme olayıdır. Petersen bu göç tipinde, daha çok sosyal durumun yarattığı baskıyı ayırt edici bir özellik olarak kullanmaktadır. Eğer göçmen grupları göç kararları hakkında herhangi bir inisiyatife sahip değilse bu Petersen için zorunlu veya zoraki göç demektir. Burada temel nokta, toplumsal baskı sonucu kişi veya grubun ellerindeki karar hakkında tasarruf haklarının olmamasıdır. Petersen, Nazi Almanya'sında geliştirilen anti-semitist eylemler ve çıkarılan yasalarla Yahudilerin göçe zorlanmaları, toplama kamplarına taşınmaları zorlayıcı veya zoraki göçe örnek olarak vermektedir (Çağlayan, 2006, s.76). Burada zorlama yani zorunluluk durumu hâkim olduğu için bireyler hiçbir koşulda karar aşamasında aktif değillerdir.

Yöneltilmiş Göç

Kendi ülkesindeki politik uygulamalardan duyulan rahatsızlık, hoşnutsuzluk sonucu başka ülkeye yerleşme durumudur. Yöneltilmiş göçte göç ettirilecek olan topluluğa tercih hakkı tanınmaktadır. Yani bu topluluk karar mekanizmasını ve işletme gücünü elinde bulundurmak, kullanabilme hakkına sahiptirler. 1933-38 yıllarında Nazi Almanya'sı tarafından çıkartılan çeşitli yasalarla Yahudiler göçe özendirilmeye çalışılmıştır (Yalçın, 2004, s. 34).

Serbest Göç

İlkel ve zorlayıcı göçlerde, daha çok kendileri dışında gelişen olaylar göçe neden olur iken; serbest göçte ise kişi, kendi özgür iradesini kullanarak gerçekleştirdiği bir göç türüdür. Kısacası kişisel arayışların daha ön planda olduğu bir göç türüdür. Çoğunlukla eğitimli insanların ülkelerinde yaşanan idari ve politik pratiklerine duyulan memnuniyetsizlik sonucu ikametini farklı bir ülkeye taşıma şeklinde olmaktadır.19. yüzyılda Avrupa'dan başka bölgelere yapılan göçler buna en iyi örnek teşkil etmektedir (Yalçın, 2004, s. 34). Bu göç tipinde birey veya gruplar üzerinde herhangi bir baskı ve zorlayıcı güç yoktur. Kişisel tercihler söz konusudur.

Kitlesel Göç

Kitlesel göçler genellikle zorunlu sebeplerden kaynaklanan bir göç türüdür. Ekonomik, sosyal ve siyasal nedenlere bağlı olarak gelişebilmektedir. Serbest göçle bir ülkeden başka bir ülkeye giden göçmenler, daha sonra geldikleri ülkedeki bireylerle bağ kurarak onlarında göç etmelerinde etkili olurlar. Bu etki bir müddet sonra göçü hızlandırıp arttırmaktadır. Ve belli bir süre sonra göç çekici bir hal alarak kitlelere ulaşır ve göç kitlesel bir görünüm kazanarak devam etmektedir.

Petersen'e göre bu göç dünyadaki göçün üçüncü basamağını oluşturmaktadır. Bu göçü diğerlerinden ayıran temel özellik, göçün kolektif bir durum haline geldiği gerçeğidir. Petersen Avrupa ve Amerika kıtalarına göç eden bireysel öncü göçmenlerin daha sonra yapılacak kitlesel göçlere dönüşümündeki halin önemine dikkat çekmektedir. Serbest göçmenlerin gittikleri kültürlerin yaşam tarzlarını benimsemesi ve bu benimsediği yeni hayat tarzlarını geride kalanlara aktarması, ayrıca ulaşım ve iletişim imkânlarının artmasıyla bu ağlar yaygınlaşmaktadır. Bu da yeni göçmenleri cesaretlendirerek kitlesel göçlerin meydana gelmesine ön ayak olmaktadır (Çağlayan,2006, s. 76).

Petersen kendi dönemine kadar yapılan göç çalışmalarında ekonomik temelli yaklaşımlara ek olarak, kişisel ve toplumsal güdüleri de çözümleme gereci yapmış ve bu gereçleri kullanarak teorisini oluşturmuştur.

1.3. Ekonomik Temelli Göç Kuramları

1.3.1. Neo-Klasik Göç Kuramı

Ekonomik temelli bir yaklaşım sergilenerek geliştirilen neo-klasik kuram, göç kuramlarının en eski olanıdır. 1960'lı yıllarda Lewis tarafından geliştirilen bu kuram daha sonra Ranis, Fei, Todaro gibi sosyal bilimciler tarafından geliştirilmiştir. Bu kurama göre iç göç ve uluslararası göçün temel sebebi, ülkeler ve bölgeler arası dağılan dengesiz ekonomik gelişim düzeyidir. Göç, emek ve sermayenin makro düzeyde eşitsiz dağılımından kaynaklanmaktadır (Toksöz, 2006, s. 16). Fabrikaların belli yerlerde toplanması, kırsallarda yeterli iş olanaklarının olmaması, göçte etkilidir. Bu durum sosyal yaşamsal eşitsizlikte, ücret farklılıklarında kendini göstermektedir. Yani az gelişmiş yerlerde sermaye az, işsizlik çok, maaşlar düşüktür. Çok gelişmiş yerlerde sermaye çok, işsizlik az, maaşlar yüksektir. Bu sermaye ve ücret farklılığından kaynaklı olarak insanlar, düşük maaşlı yerlerden yüksek maaşlı yerlere göç etmektedir. Buna bağlı olarak düşük maaşlı yerlerden giden göçler sayesinde işgücü talebi azalmakta, maaşlar yükselmektedir. Yani fakir ülkeler daha az sermaye daha çok işgücü arzına sahipken; zengin devletler işgücü ihtiyacına göre daha fazla sermayeye sahiptir. Bu durum sonucunda az gelişmiş ülkeden gelişmiş ülkeye doğru göç olmaktadır. Bu da göçte arz talep denklemini oluşturmaktadır. Bozdağ ve Altan'a göre bu denge böyle işler ise, göç alan ve göç veren ülkelerdeki ücretlerin eşit bir seviyede devamlılık arz etmesi durumunda, teorik olarak göçün azalması hatta durması gerekmektedir (Bozdağ ve Altan, 2009, s. 64).

Bu teori, göçün niteliklerini belli bir yerde toplayan makro yaklaşımın yanında, kişinin tutumunun tetkik edildiği mikro yaklaşıma da dayanmaktadır. (Toksöz, 2006, s. 16). 1960'lı yıllarda temellerini zamanın koşulları ve iktisat modeline dayandırarak ortaya çıkmıştır. Neo-Klasik Ekonomi Makro Kuramı emeğin bölgesel olarak eşitsiz dağılımından hareketle, Mikro Kuram ise, birey göç sürecinde kar-zarar maliyet hesabı yaparak, kazancını arttırmak gayesi ile göçü gerçekleştirmektedir (Unat, 2002, s. 7)

Bu kuram çekici- itici faktörler (push-pull factors) üzerine inşa edilmiştir. Nüfusun çok olduğu yerlerden az olduğu yerlere; gelirin düşük olduğu yerlerden, yüksek olduğu yerlere doğru göç etme meyillerini yansıtmaktadır. Çekici faktörler,

ülkenin hayat standartlarının yüksek olması, ücret ve iş imkânlarının çok olması, insan hakları alanında daha gelişmiş ve görünür olması gibi faktörlerdir. İtici faktörler, insanları yaşam alanlarından ayrılmak zorunda bırakan, doğal afet gibi çevresel faktörler, şiddet, baskı, ayrımcılık gibi politik nedenler, işsizlik, ücret ve iş imkânlarının az oluşu gibi ekonomik nedenlerden oluşmaktadır (Castles & Miller, 2008, s. 31).

1.3.2. Makro Kuram

Uluslararası göç kuramlarının en eskilerinden olan neo-klasik ekonominin makro modeli, devletlerarasındaki iş imkânları ve ücret farklılığından kaynaklanmaktadır. Bu kurama göre iç göç ve uluslararası göçün nedeni, emek ve sermayenin oluşturduğu arz talep dengesinin coğrafi dağılım farklılığından kaynaklanmaktadır (Unat, 2002, s. 6). Emek, işgücü fazla olan bölgeler, düşük ücret piyasasına sahiptir. Diğer yandan sermayesi fazla ama daha az emek, işgücüne sahip bölgelerin ücret düzeyleri yüksektir. Bu farklı bölgelerdeki ücret farlılıklarından dolayı düşük ücretli işçiler, yüksek ücretli ülkelere göç etmektedir. Bu nüfus hareketliliğinin bir neticesi olarak emeğin bol olduğu ülkelerde emek piyasası daralmaktadır (Unat, 2002, s. 6).

Neo-klasik makro ekonomik kuram da itici ve çekici faktörleri temel alarak uluslararası göçün nedenlerine ve buna yol açan koşulların değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Esasen uluslararası göçler, göç alan ve göç veren devletlerdeki yaşam koşulları, çalışma iş olanakları, eğitim ve ücret farklılıklarından kaynaklı olmaktadır. Bu farklılıklar uluslararası göçlerin oluşması için en temel koşuldur (Faist, 2003, s. 60).

Abadan'a göre neo-klasik makro kuramı şu varsayımları konu edinmektedir:

a. Devletler arasındaki maaş farklılıkları, uluslararasında dolaşan işçilerin göç devinimlerinin temel nedenini teşkil etmektedir.

b. Bu maaş ve ücret farklılıklarının ortadan kaldırılması, işçi ve işgücü hareketliliğini ortadan kaldıracak, ücret farklılıkları olmadığı için de göç hareketleri olmayacaktır.

c. Nitelikli işçilerin göç hareketliliği, niteliksiz işçilerin göç hareketliliğine göre farklı özellikler taşımaktadır.

d. Uluslararası göç devinimlerinin temeli işgücü piyasasına dayanmaktadır. Burada diğer piyasaların göçte bir ehemmiyeti yoktur.

e. İster işgücü gönderen ister işgücü alan olsun, devletlere düşen vazife bu işgücü piyasasını denetlemek olmalıdır (Unat, 2002, s. 5-6)

Bu kuramda ulus devletlerin, uluslararası ilişkilerdeki gücü, iç politikalarındaki siyasi istikrar, ekonomik gibi (sanayi, iş olanakları) etmenler göçü etkilemektedir.

1.3.3. Mikro Kuram

Sjaastad, Borjas ve Todaro 1960 -70'li yıllarda neo-klasik mikro kuram göç modelini geliştirmiştir. Bu kuram göçün nedenlerine dair bazı varsayımlar geliştirmiştir. Bu kuramda bireysel beklenti ve değerler ön planda olarak karar noktası bireyin kendisidir. Bazı durumlarda göçe yönelik karar eş çocuk ve diğer hane halkı tarafından da verilebilmektedir (Faist, 2003, s. 59). Nihayetinde bir kâr zarar maliyet hesabı yaparak; göç etme kararını yine bireyin kendisi vermektedirler. Abadan bu kararı bir tür insan sermayesine yapılan bir yatırım olarak değerlendirmektedir (Unat, 2002, s. 7). Bu kuram bireysel etmenler kategorisinde analiz yöntemi ortaya koyarak; neo-klasik makro ekonomik kurama karşılık olarak geliştirilmiştir. Abadan mikro kuramın şu varsayımlara dayandığını dile getirmektedir:

a. Bu kuramda uluslararası göç hareketleri hem gelir hem de iş bakımından, aralarındaki farlılıkların algılanmasına dayanmaktadır.

b. Yabancı dil bilgisi, iş deneyimleri, başka kabiliyetleri gibi vasıflar bireyin yurtdışında iş bulmasını kolaylaştıran etkenlerdir. Diğer tüm etkenler eşit olsa bile bunlar iş bulma olasılığını yükselten unsurlardır.

c. Bireysel özellikler, toplumsal şartlar ve teknolojik gelişmeler, göç sonrası kazançları arttırmada önemli bir araç olmanın yanında uluslararası göçü de hızlandırmaktadır.

d. Bireylerin yaptığı kâr zarar maliyet hesaplarının toplu sonucu olarak devletlerarası göç hareketliliği olmaktadır.

e. Uluslararası göç, devletler arasındaki iş ve kazanç oranlarının farklılığından oluşan bir durumdur.

f. İşgücü piyasalarındaki dengesiz dağılım, göç hareketliliğini ortaya çıkaran kararların sebebidir.

g. Eğer göç alan yerdeki çalışma şartları görece olarak çekici ise, buradaki yapılan maliyet masrafları olumsuz sayılır. Böyle bir durumda göçü durdurmanın koşulu psikolojik olarak çekici gösterilen çalışma koşullarını zayıflatmak ya da ortadan kaldırmaktır.

h. Gerek göç alan gerek göç gönderen ülkeler olsun; hükümetlere düşen görev bu yola başvuranlar için denetimlerini arttırmaktır. Mesela illegal yollarla kazançlarını arttırmak maksadı ile göçmenleri kullanan işverenlere ağır yaptırımlar uygulanmalıdır (Unat, 2002, s. 7-8).

1.3.4. Yeni Ekonomi Kuramı

Bu kurama göre göçe karar vermede, mikro kuramda olduğu gibi tek tek bireylerin kendisi değil; hane halkının tüm bireyleri, bazen de akraba ve aralarında bağ olan başka bir grubun tümü gibi birçok kişinin birlikte aldığı bir karar olmaktadır (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014, s. 37).

Makro ve mikro göç analizleri yapanlar, birey dışarıda başka herhangi bir kimsenin etkisi altında olmaksızın, kendi menfaatleri doğrultusunda, kendilerine uygun maliyet hesaplarını yaparak göç kararı aldığını düşünmektedirler. Bu analizlerde, uluslararası göçmenler göç kararlarında, aile bağı, kültürel ve başka türlü akrabalık bağı ilişkileri göç süreçlerinde pek etkili değildir. Birey göçe karar vermede bunları çok da hesaba katmadan, kendisi ve kendi avantajları doğrultusunda göç etmektedir (Güllüpınar, 2012, s. 61).

1990'lı yıllarda Oded Stark tarafından geliştirilmiştir. Burada verilen göç kararları bireyler tarafından değil; gruplar tarafından verilmektedir. Bu göç sürecinde aileden bir veya birkaç kişi işin içine girerek hem aile gelirini arttırmak hem de çeşitliliği çoğaltmak maksadı ile bir tür güvence kurmaktadır. Yeni ekonomi kuramına göre az gelişmiş devletlerde aile fertleri, ailenin gelir dağılımını daha etkin kullanmak için, ekonomik sıkıntılar karşısında farklı stratejiler geliştirmiştir. Bazı aile bireyleri bulunduğu yerdeki iş piyasasında çalışmakta, kimi ülkenin başka bir bölgesinde iş yapmakta, kimisi de yaşadığı ülkenin dışında iş imkânı bulmaktadır. Kaynak ülkede

ekonomik sıkıntılar baş gösterdiğinde, aile yurtdışında çalışanların gönderdiği paralarla ekonomik dengelerini sağlamaya çalışmaktadır. Ayrıca gönderilen bu paralar tamamen harcama yapılmadan bir kısmı ile yatırımlar da yapılmaktadır. Stark'a göre yurtdışında çalışan aile fertleri aile gelirini artırmasa bile, başka ailelere göre ''görece yoksulluklarını'' düzeltme arzusundalar. Yeni ekonomi kuramına göre göçe yol açan üç temel faktör bulunmaktadır. Bunlar:

Diğergamlık: Kişinin ailesel bağlarının güçlü olması hasebiyle, kendi çıkarlarının yanında diğer aile üyelerinin de çıkarlarını düşünmesi ve bu minvalde hareket etmesidir.

Güvence: Kişi gelir dağılımlarının ani şoklarından olumsuz etkilenmemek için sermaye, işgücü ve sigorta piyasalarından faydalanmak, ekonomik sosyal ve insani gelişim olanaklarından yararlanmak ve bu ekonomik politikalardan gücü yettiği sürece fayda sağlamaya çalışmaktadır.

Yatırım: Kişi yaşadığı süre boyunca göç ettiği ülkede mevcut imkânlardan faydalanarak, ailenin diğer fertleri için yatırım yapma olanağı sağlamaktadır (Bozdağ ve Atan, 2009, s. 165).

1.3.5. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı

Neo-klasik ekonomi ve yeni ekonomi kuramlarının ikisi de mikro düzey kuram sayılmaktadır. Bu kuramlar uluslararası göç hareketliliğini izah etmede farklı sonuçlar vermektedir. Yalnız bu farklı sonuçlara rağmen aralarındaki tek fark göçe karar vermede kimin etkin olduğu**,** birey veya hane halkının gelir ve risklerinin nasıl hesaplandığı, işgücü ve sermaye piyasalarındaki eksiklerin var olup olmadığı ve tüm bunların toplumsal bakımdan nasıl değerlendirildiği alanlarında düğümlenmektedir. Bu kuramın en hareketli savunucusu olan Michael j. Piore'ye göre uluslararası göç devamlı işgücü talebi olan gelişmiş ülkelerin temel ekonomik yapılarının bir öğesidir (Unat, 2002, s. 10).

İkiye Bölünmüş Emek Piyasası kuramına göre uluslararası göç hareketi, ağırlıklı olarak ekonomik sosyal alanda gelişmiş devletlerdeki işgücü talebine dayalı olarak gerçekleşmektedir. 1970'lerin sonlarında, gelişmiş ekonomilerin, sanayi ve modern

toplumlarının ihtiyaçlarına binaen Piore ve diğerleri tarafından geliştirilmiştir. Piore'ye göre işgücü piyasası iki sektöre ayrılır. Bunlardan birincisi sermayece büyük sektörlerdir. Ağırlıklı olarak yerli, ileri teknoloji ve donanıma sahip, yetenek ve kabiliyet alanında nitelikli işçiler tarafından yapılan işlerdir. Bu vasıflı işçiler genellikle tüm sosyal haklara sahiptirler. İşverenler bu gruptaki işçileri sektörel bilgi ve donanım ile eğiterek yatırım yaptıkları için onlardan kolayca vazgeçemeyip işlerine son veremiyorlar. Yani burada sermaye ve nitelikli işgücü arasında birbirini tamamlama söz konusudur. İkinci sektör ise istikrarsız iş koşullarının hâkim olduğu bir sektördür. Genellikle niteliksiz ve göçmen işçiler istihdam edilmektedir. Olası bir ekonomik kriz durumunda rahatlıkla işlerine son verilebilecektir. İş ve çalışma koşullarının ağır olması, işte ilerlemenin imkân dâhilinde olmaması gibi zorluklar yerli işçilerin bu işleri kabulünü güçleştirmektedir (Toksöz, 2006, s. 17-18).

Ayrıca Piore uluslararası göçlerin gelişmiş endüstri toplumlarını dört temel özelliğe bağlamaktadır. Bunlar:

a. Uluslararası göçün birinci hususu yapısal enflasyondur. Burada işçilere verilen ücret sadece arz ve talebi değil aynı zamanda bu ücretler karşılığında yapılan işe bağlı olarak statü ve itibarı da yansıtmaktadır. İşveren alt kademede çalışacak vasıfsız bir işçiye, yapacağı işe karşılık yüksek bir ücret veremez. Bunu verdiği takdirde işyerinde statüye bağlı çalışanlar arasında sıkıntı doğmaktadır. Çünkü işyerinde her kademe ve statü için ayrı ücret söz konusudur. Burada yapabileceği şey ücretleri düşük tutmaktır. Yerli işçiler düşük ücret politikasına, üye oldukları sendika ve diğer kurumlar sebebi ile böyle bir çözümüne sıcak bakmadıkları için işveren çareyi dışardan düşük ücrete razı olacak olan işgücü temin etmede bulmaktadır.

b. Uluslararası göçün ikinci hususu çalışma güdüleridir. Yani insanlar yalnızca gelirlerini arttırmak gayesi ile değil aynı zamanda toplumda itibar ve statü sahibi olmak için de çalışır. Bu güdü işyerinde en alt kademede çalışan için de geçerlidir.

c. Uluslararası göçün üçüncü hususu, sınırsız işgücü arzının oluşumudur. Fransa İkinci Dünya Savaşından evvel Polonya'dan işgücü alıyordu. Savaşlar ve sonrasında oluşan demir perde bu kaynağı tüketince, rotayı Portekiz'e ve Yugoslavya'ya çevirdi. Keza Almanya da İkinci Dünya Savaşından önce Doğu Avrupa'dan işgücü alıyordu. Berlin Duvarının örülmesi ile rotayı Türkiye ve Yugoslavya'ya çevirdi.

d. Uluslararası göçün dördüncü hususu, bitmek tükenmek bilmeyen göç akımlarıdır (Unat, 2002, s. 11). Devletlerin aldığı tüm önlemlere rağmen insanlar her türlü tehlikeyi göze alarak göç yollarına düşmektedir.

1.3.6. Tarihsel Yapısalcı Yaklaşım

Daha çok 1970'li yıllarda, uluslararası göçü açıklamaya çalışan teorilere alternatif bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır. Ağırlıklı olarak Marksist ekonomi ve dünya sistemi teorileri temel alınarak oluşturulmuştur. Uluslararasında siyasal güç ve ekonomik eşitsizlik dağılımına dikkat çekmektedir. Uluslararası göçler, büyük sermaye sahipleri için ucuz işgücü gibi görülmektedir. Yoksul ülkelerin sömürülmesine, zenginlerin daha da zenginleşmesine ve kalkınmasına olanak sağlamaktadır (Castles&Kosack1985, s. 35). Burada temel yaklaşım, sermayenin kitlesel emek gücü arayışıdır. İster Almanya'daki fabrikalar ister Kaliforniya'daki tarım işçileri isterse de Avustralya'daki Snowy dağı hidroelektrik projesi olsun, bu arayışın nerde olduğunun hiçbir önemi yok; hepsi aynıdır. Bölgelerarası eşitsiz dağılım hem savaşların sebebi hem de emeğin sömürülmesine sebebiyet vermektedir (Castless & Miller, 2008, s. 35).

1.3.7. Dünya Sistemi (Merkez Çevre) Kuramı

1970'li yıllarda geliştirilen dünya sistemleri kuramı Bağımlılık Okulu düşünürleri tarafından ortaya atılmış, 1980'li yıllarda ise Castles, Sassen, Portes gibi akademisyenler tarafından geliştirilmiştir. Bu kuram entelektüel temellerini Marksist politik ekonomiden almaktadır. Bu kuramda temel olan şey, kapitalizmin yayılmacı doğası için, ucuz emeğin sermaye için harekete geçirilmesi, feda edilmesidir. Kapitalist dünya düzeneğinde bir yerde mevcut emek işgücü yeterince ucuz ve esnek değilse, bu ucuzluk ve elastikite göçmen işgücü üzerinden temin edilmektedir (Toksöz, 2006, s. 18).

Bu kuram, uluslararasında mevcut bulunan ekonomik krizler neticesinde yapılan eşitsiz dağılımlar ve sömürülen işgücünün sorgulanmasını gündeme getirerek merkez-çevre ilişkileri bağlamında uluslararası göçlerin merkez ülkeler lehine, menfaatleri doğrultusunda kullanıldıklarını savunan bir kuramdır. Bu kuram dünyayı merkez ve çevre (center-periphery) olarak ikiye ayırmaktadır. Merkez-çevre kuramına göre göçler

az gelişmiş veya gelişmemiş ülkelerden, gelişmiş ülkelere doğru olmaktadır (Yalçın, 2004, s. 35). Wallerstein'ın geliştirdiği bu kuramın temel öğesi, kapitalizm ve kapitalizmin farklı görüntüleri, bugünün ekonomilerini ve bunlara bağlı olarak da güçlerin yapısını tayin etmektedir. Wallerstein'a göre, uluslararası göçlerin kaynağı iç ekonomilerin ikili pazar yapısı değil, 16.yüzyıldan beri gelişen dünya piyasasıdır (Güllüpınar, 2012, s. 67). Bu kurama göre uluslararası göç, kapitalist ilerlemenin sebep olduğu yerinden ayrılma ve mekân değiştirmelerin tabii neticesidir. Kuzey Amerika, Batı Avrupa, Japonya gibi merkezlerde kapitalist ekonomilerin toplanması ve giderek yayılması ile dünya nüfusu bu pazar ekonomisine dâhil edilmektedir. Çevre ülkelerdeki işgücü ve hammadde bu dünya pazarının hinterlandına girdikçe, göç hareketliliği oluşmakta ve bu göçlerin büyük bir kısmı da yabancı devletlere doğru olmaktadır. Yani bu kuramın meydana getirdiği tabloya göre, merkezlerdeki kapitalist ağlar, kapitalist olmayan cemiyetlerin çevre dokularına nüfuz etmeye başlayınca, çevredeki yaşayan halklar göç etmeye başlarlar (Unat, 2002, s. 15).

1.3.8. Göç Sistemleri Kuramı

Bu kuram uluslararası ilişkiler literatüründe, konuya, ekonomik ve politik bir perspektif ile bakan kuramsal bir çerçevedir. 1970'li yıllarda ortaya çıkan bu görüş, Wallerstein, Amin, Galtung, Castles ve Kosack tarafında ortaya atılmıştır. Daha sonra bazı akademisyenler tarafından geliştirilmiştir. Göç alma ve göç verme üzerine formüle edilmiş, birbirine yakın veya uzak iki ülke arasında, göçmen değişimiyle gerçekleşen bir göç sistemi kuramıdır (Güllüpınar, 2012, s, 76).

Neo-klasik ekonomik kuramlar devamlı olarak bireyi önceledığinden, göçlerin tarihsel sebeplerini ve ülkelerin burada oynadığı rolleri görmezden geldiği için eleştirilere maruz kalmaktaydı. Dünya sistemleri kuramı ise, her şeyin belirleyicisi olarak sermayeyi ve çıkarlarını gördüğünden, kişileri, toplulukların istek, arzu ve hareketlerine yeterince değer vermemekle eleştirilmektedir. Bunlar neticesinde göç sistemleri kuramı siyasal ekonomiyi, ortak hareketi önemseyip değer vermektedir. Uluslararası ilişkilerde coğrafi olarak birbirine yakın veya uzak iki ülke arasındaki göçmen değişimi ile alakalı bir göç sistemi ve ilişkiler ağını oluşturmaktadır. Ağırlıklı olarak önceleri sömürgeci olan devletler ile sömürgeleri arasındaki göç hareketliliğini

konu etmektedir. Daha önceleri yani sömürgecilik döneminde onlarla kurulan kültürel bağlar, idari ve iletişim ağları bu ilişkiyi kolaylaştırmaktadır (Toksöz, 2006, s. 20).

Feist göç sistemleri kuramını üç niteliğe sahip olduğunu dillendirmektedir.

1. Göç sistemleri esas olarak birbirine karşı insan akışı, iki alan- veya devlet arasında cereyan etmektedir. İnsanlardan öte, devletler arasındaki kolonyal bağlar, mal, ticaret, hizmet, iletişim, bilgi, fikir gibi bağlantılar üzerine vurgulanmaktadır. Bu bağlantılar genellikle eski kolonyal ilişkiler üzerinden olmaktadır. Fransa, Hollanda, Birleşik Krallık gibi devletlere gelen göçler eski kolonilerden gelmektedir.

2. Göç sistemleri kuramı göç sistemlerindeki süreçler üzerine yoğunlaşmaktadır. Göçler bir defa olup biten bir olay değildir. Toksöz'ün dediği gibi bir defa açılan göç vanasını kapatmak artık mümkün değildir.

3. Göç sistem kuramcıları toplumsal sosyal ağ teorisini etkili bir şekilde tatbik etmişlerdir. Bu ağlar bireysel ya da toplu aktörler olarak onları birleştiren ilişkiler anlamında tanımlanmaktadır. Devletler arasındaki ekonomik eşitsizlikler, göç alan devletlerin kabul politikaları gibi önemli faktörler bakımından, kişi ve aile fertlerinin kalma ve gitme seçenekleri ile mücadele gayesiyle yeni stratejiler geliştirmişlerdir (Faist, 2003, s. 82-83).

1.3.9. Göç Ağları (Network) Kuramı

Şimdiye kadar incelenen kuramların hemen hepsi göçün sebeplerine dair varsayımlarda bulunmaktaydı. Bu kuram, göçün sebepleri ile değil, göçün devamlılığı ve kendini yeniden çoğaltması ile ilgilenmektedir. Göçmen ilişki ağları çoğaldıkça uluslararası göçler de buna paralel olarak yaygınlık kazanarak gittikçe artış göstermektedir. Bu teoriye göre, bir yerden giden öncü göçmenler, geldikleri yerde olanlarla ve bulunduğu yerde diğer göçmenlerle kurdukları iletişim ağları yeni göçler için bir köprü olmaktadır. Göç hareketliliğine katılmak isteyen yeni bireyler bu ilişki ağlarını kullanarak göç sürecinde karşılarına çıkan pürüzlerin üstesinden daha kolay gelmektedirler. Bu göç ağları, zaman içerisinde kurumsallaşır ve kendilerini çoğaltmaya devam ederler (Adıgüzel, 2016, s. 31).

Günümüzde göçmenler bir devlet oluşturmak isteseler dünyanın en kalabalık nüfuslu ülkesi olurlar. Dünya ölçeğinde bu denli bir hareketliliğin aktörleri olan göçlerin, göç sebeplerini ve çıkış noktalarına nüfuz eden etmenleri bilebilmek, öncelikle göç kuramlarını bilmekten geçmektedir. Bu kuramlar aynı zamanda, göçe karar vermede bireysel ve toplumsal etkenleri, ulusal ve uluslararası ilişkilerde oluşan ekonomik, politik durumları ve bunların göçe olan etkisini de göstermektedir. Aslında göçler ve göç olgusu dönemin kültürel, ekonomik ve siyasi aktörleri tarafından şekillendirilmektedir. Ve aynı zamanda, bu kuramlar da uluslararası alanda dönemsel olarak hâkim olan politik ve ekonomik uygulamalardan etkilenmektedir. Mesela 1960'lı yıllar bireysel faktörleri ön plana çıkarırken, 1970'li yıllar dünyasın da oluşan ekonomik krizler, işgücünün sömürü aracı haline gelmesi, devletler ve bölgeler arasında oluşan eşitsiz durumlar, ''Yeni Dünya Sistemi'' gibi farklı kuramların da ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise artık dünyada küreselleşmiş bir ekonomik sistemin yanında ulaşım ve iletişim imkânlarının arttığı bir dönem olarak göçleri başka bir alana taşımıştır. 2000'li yıllarda ise oluşan güçlü network ağları sayesinde, daha da karmaşık olan göç süreçlerinde artık farklı etmenler (aile, arkadaş, etnik grup, dini gruplar) boy göstermektedir.

Bugünkü dünya düzeninde, sermaye ve iş olanaklarının büyük çoğunluğu belli yerlerde toplanmıştır. Yeraltı zenginliklere sahip olduğu halde birçok ülke bunlardan faydalanamamaktadır. Ayrıca Doğu-Batı, Kuzey-Güney arasındaki dünya ekonomik pazarlarında büyük dengesizlikler bulunmaktadır. Güllüpınar'ın Wallerstein'a dayandırarak aktardığı gibi, "kapitalizm ve kapitalizmin farklı görüntüleri, bugünün ekonomilerini ve bunlara bağlı olarak da göçlerin yapısını tayin etmektedir" (Güllüpınar, 2012, s. 67).

Göç hareketliliğine sebebiyet veren etkenlerden biri "itici ve çekici" faktörlerdir. İtici faktörler çoğunlukla zorunlu sebeplerden kaynaklı olarak insanların bireysel veya kitlesel olarak yerlerini terk etmek durumunda kalmalarıdır. Bu etkenler analiz edilmeden bugünkü göçleri anlamak tam olarak mümkün gözükmemektedir.

Göç, neden ve sonuçları üzerine geliştirilmiş ve kısaca özetlenen teoriler, yaklaşımlar ve açıklamaların her birinin az veya çok içinde bulunduğu dönemde yaşanan bireysel ve kitlesel sığınma hareketlerini anlamak bakımından da yol gösterici olduğu

düşünülmektedir. Yalnızca sığınma hareketlerinde izlenen göç yollarına, sığınmacı ve mültecilerin ulaşmaya çalıştıkları ülkeler ve bölgelere bakıldığında dahi göçün ekonomik nedenleriyle siyasal ve sosyal nedenlerini ayırmanın, ekonomik göçmen ya da sığınmacı ve mülteci olarak sınıflamanın da o kadar kolay olmadığı açıktır.

Görüldüğü üzere göç kuram çalışmaları ağırlıklı olarak makro ve mikro grupta incelenmektedir. Akılcı tercihlere dayanan ekonomik modeller ve göç sistemleri kuramları, mikro ve makro seviyeler arasındaki ilişkilerde bağ kurmaya çalışmıştır. Makro kuram ağırlıklı olarak iş gücü, emek piyasası ve fırsat yapılarına dayanmakta, Mikro kuram ise bireysel değer ve kaynaklara dayanmaktadır. Uluslararası boyutta göçmenler, işgücü çerçevesinde ele alınmış ve insan faktörü çok belirgin olamamıştır. Sosyal ve ekonomik sermaye ye odaklanan göç kuramları, göçün asıl öznesi olan "insanı" göz ardı etmiştir. Özellikle günümüzdeki göçlere bakıldığında bu daha da belirgin olarak ortaya çıkmaktadır.

Farklı araştırmacılar tarafından geliştirilen göç kuramlarının her biri ortaya çıktığı dönemin göç hareketlerini açıklamaya çalışmışlardır. 19. yüzyılda ortaya çıkan kuramların hemen hepsi göç hareketlerini ekonomik temellere dayandırarak açıklamaya çalışmışlardır. Günümüze gelindiğinde, özellikle son on yıldır oluşan kitlesel göç dalgaları mevcut teorilerin dışına çıkarak yeniden değerlendirme yapmayı zorunlu kılmaktadır. Sonuç olarak 21. yüzyıldaki göç hareketliliğini, şimdiye kadar geliştirilen kuramlar çerçevesinde değerlendirmek, göç olgusu bütünlüğü bakımından eksiktir. Bu zamana kadar genel olarak göç teorileri, meselenin ekonomik boyutu üzerinde yoğunlaşmışlardır. Oysa günümüz göç hareketliliğini ekonomik temellerden ziyade, politik etkenlerle açıklamak gerekmektedir. Dünyada son on yıldır yaşanan göç hareketliliği daha çok insan hakları ihlalleri, iç çatışmalar ve savaş sebebiyle yaşanmaktadır. İnsanlar doğal olarak ve anlaşılabilir nedenlerle zulüm ve baskıdan kaçarken, "daha iyi yaşayabileceklerini" düşündükleri iş bulma olanaklarının bulunduğu, görece kendilerine birtakım hakların tanındığı ve olabildiğince insan haklarına dayalı muamele görebilecekleri ülkelere gitmeyi tercih etmektedirler. Uluslararası toplumun, sayıları 258 milyona ulaşmış dünya göçmen toplumunda, ekonomik göçmen, sığınmacı ve mülteci gibi ayrımlar yapmak yerine, insanların göç etmek zorunda kalmadıkları bir dünya için global adaleti sağlamaya yönelik çalışmalar

yapması gerekli görünmektedir. Öte yandan, sebebi ne olursa olsun göç etmek durumunda olan insanların kendi ülkeleri başta olmak üzere, gittikleri ülkelerde de insan hakları ve insan onuruna uygun yaşamalarını sağlayacak bir uluslararası düzeni kurmak için daha fazla çaba harcamak gerektiği açıktır.

BÖLÜM 2. SIĞINMACI VE MÜLTECİLERLE İLGİLİ TARİHSEL SÜREÇ, KAVRAMLAR VE MÜLTECİ HUKUKUNUN GELİŞİMİ

Bu bölümde, günümüz koşullarında sayıları milyonları bulan sığınmacı ve mültecilerin yaşam standartları, sahip oldukları veya olmaya çalıştıkları haklarının ne olduğu ne olması gerektiği gibi soruların cevabı aranmaktadır. Genellikle birbiri yerine kullanılan göçmen, sığınmacı ve mülteci kavramlarının tanımları yapılarak aralarındaki nüans ortaya konmaya çalışılmıştır. Tarihsel süreç içerisinde mülteci hukukunun gelişim aşamaları değerlendirilerek ve uluslararası hukukta temel teşkil eden kalıcı çözüm yolları ele alınmıştır.

2.1. Kavram Sorunları: Sığınmacı ve Mülteci

Göçmen, sığınmacı, mülteci her biri farklı statülere göndermeler yapan kavramlar olmakla birlikte yaygın olarak bu kavramlar birbirinin yerine kullanılmaktadır.

TDK' na göre "Kendi ülkesinden ayrılarak yerleşmek için başka ülkeye giden (kimse, aile veya topluluk), muhacir" kimselere göçmen denmektedir (http://sozluk.gov.tr). Göçmen, genellikle ekonomik sebepler neticesinde, gönüllü olarak, kendisi ve ailesini daha iyi şartlarda geçindirmek, yasal bazen de yasadışı yollarla ülkesini terk ederek başka ülkelerde çalışma ve yaşam amacı ile yerleşen kişi olarak tanımlanabilir. Göçmen çoğunlukla ülkesinde baskı ve zulme uğradığı için değil, daha müreffeh bir hayat sürmek, ekonomik olarak daha iyi şartlar elde etmek gayesi ile ülkesinden ayrılanlardır. Genellikle göçmenler ülkesindeki devlet korumasından faydalanmaktadır. Göçmeni mülteciden ayıran en önemli fark ise göçmenin kendi ülkesinden tamamen ekonomik sebeplerden dolayı ayrılmasıdır. Yani zorunlu yerinden edilme gibi baskı ve şiddet unsuru bulunmamaktadır (Civan, Gökalp, 2011, s.234)

Uluslararası düzeyde genel kabul gören bir göçmen tanımı bulunmamaktadır. Göçmen teriminin, "kişisel rahatlık" amacıyla ve dışarıdan herhangi bir zorlama unsuru olmaksızın ilgili kişinin hür iradesiyle göç etmeye karar verdiği durumları kapsadığı kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu terim, hem maddi ve sosyal durumlarını iyileştirmek hem de kendileri veya ailelerinin gelecekten beklentilerini arttırmak için başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertlerini kapsamaktadır.

Bazı yazarlar, göçmen mülteci ayrımı meselesine eleştirel baktıkları için bu ayrımları reddederek sığınmacı ve mülteci yerine onları da kapsayacak şekilde "göçmen" kavramını kullanmayı tercih etmektedirler.

Sığınmacı (asylum seeker), ırk, din, sosyal konum, siyasal düşünce ya da ulusal kimliği nedeniyle kendisini baskı altında hissederek kendi devletine olan güvenini kaybeden, kendi devletinin ona tarafsız davranmayacağı düşüncesi ile ülkesini terk edip, başka bir ülkeye sığınma talebinde bulunan ve bu talebi o ülke tarafından daha sonuçlanmamış kişidir.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde genel anlamıyla sığınmacı, "başka bir ülkeye veya yere sığınmış olan kişi, sığınık, mülteci" ve "yabancı bir ülkede iltica etmeden önce belirli bir süre kalan kimse" olarak geçmektedir (www.tdk.gov.tr, 2019).

Uluslararası mülteci örgütü (IOM) göç terimler sözlüğünde sığınmacı "Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi. Olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar ve eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçeler temelinde ülkede kalma izni verilmemişse, bu kişiler ülkede düzensiz veya kanuna aykırı bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler". Sığınma (asylum) "Bir Devletin geri göndermeme (non-refoulement) ilkesi ve uluslararası veya ulusal düzeyde tanıdığı mülteci haklarına dayalı olarak topraklarında verdiği bir koruma türü. Vatandaşı olduğu veya ikamet ettiği ülkede koruma sağlanamayan, bilhassa ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ya da siyasi görüşü nedeniyle zulüm görmekten korkan kişiye verilir" (IOM Göç Terimler Sözlüğü, 2019, s. 73).

Mülteci, kendi ülkesi dışında başka bir ülkeye sığınma amacıyla başvurmuş, başvurusu ilgili makamlarca kabul edilmiş kişilere denmektedir. Mültecilik hukuki bir statüdür. Dolayısıyla bir kişinin mülteci statüsü alabilmesi için öncelikle ilgili ülkeye iltica başvurusu yapması gerekmektedir. Yapılan bu iltica başvurusunun onaylanması durumunda mültecilik yasal durumu ortaya çıkmaktadır.

Birleşmiş Milletler, Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme hükümlerine göre mülteci, ‘‘Irkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen veyahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıstır’’ (Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme, 1951, madde 1).

Uluslararası literatürde sığınmacı (asylum seeker) ve mülteci (refugee), kavramları kullanılmakta ve aralarında da bir ayırım yapılmaktadır. Nitekim iltica etme hakkı ile mülteci olmak, hukuki bir statü elde etmek manasına gelmekle birlikte, sığınma hakkı ile sığınmacı olmak ise hukuki bir statüden ziyade fiili olarak bir barınma durumu anlamına gelmektedir (Odman, 1995, s. 189). Kısacası mülteci, ilgili ülkeye iltica başvurusunda bulunmuş ve ilticası olumlu sonuçlanmış kişi demektir. Sığınmacı ise iltica başvurusunda bulunmuş fakat başvurusu daha sonuçlanmamış kişiye denmektedir. Çiçekli’ ye göre mülteci, Cenevre Sözleşmesinin getirdiği tüm haklardan fayda sağlayan, sığınmacı ise sığınma başvurusu yapılmış ve statüsü ilan edilmiş demektir. Fakat sığınmacı da yaptığı başvurunun usul ve incelemesi sonuçlanana kadar ülkede ikametine izin verilen kişidir ve bu kişi asgari düzeyde sosyal yardım haklarından faydalanabilmektedir (Çiçekli, 2009, s. 212)

Öztürk’e göre ise sığınma eylemi mülteci statüsü elde etmenin ilk aşamasıdır. Yani mültecilik halinin gerçekleşebilmesi sığınma eyleminin gerçekleşmesiyle mümkün olabilmektedir (Öztürk, 2015, s. 48).

2.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Mülteciler

İnsanlık tarihinin geçmiş yıllarına kadar uzanan mülteci hukuku, devletler hukukunun (Uluslararası hukuk) da önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Tarih boyunca, baskı, şiddet, inanç ya da etnik kimlikleri yüzünden başka yerlere sığınmak durumunda kalmış birçok insan topluluğu mevcuttur. Yerleşik hayatın başlamasıyla, bir arada yaşamanın sonuçlarının getirdiği baskı şiddet gibi olgular insanların yaşadığı toplumdan başka bir topluma sığınmasına sebep olmuştur. Gidilen toplumda, sığınanlara yardım

etmek maksadıyla oluşturulan kurum ve kuruluşlar bu alanda yeni normlara ve mülteci hukukunun gelişimine temel oluşturmuştur. (Odman, 1995, s. 5)

Sosyal, siyasal, hukuki, dini, ahlaki, insani vb. birçok boyutu olan mülteci meselesi, geçmişte olduğu gibi günümüzde de uluslararası ilişkileri ve insan haklarını ilgilendiren en temel konulardan biridir. İnsanlar sürekli belli sebepler neticesinde sığınma durumunda kalmışlardır. Örneğin 15. yüzyılın sonlarında 300 bin Yahudi, İspanya'dan kovularak (bir kısmı yollarda hayatını kaybetmiştir) Osmanlı İmparatorluğuna sığınmışlardır. Bir kısmı da Yunanistan, Hollanda, İngiltere ve Filistin'e gitmiştir. 1685'te Fransa'da Protestanlık yasaklanınca buradaki Protestanlar Almanya, Hollanda ve İngiltere'ye, 1936-39 İspanya İç Savaşı sonrası kaçan Cumhuriyetçi İspanyollar ise Fransa'ya ve SSCB'ye sığınmışlardır. Almanya' da Nazi döneminde binlerce Yahudi ülkeyi terk etmiştir (Odman, 1995, s. 9).

1947' de Hindistan ve Pakistan ayrı iki devlet olarak ayrıldığında 10 milyonu aşkın insan yer değiştirmiştir. 1948' de İsrail devletinin kurulması sonrasında yaşanan olaylar, binlerce Filistinlinin mülteci olmasına neden olmuştur.[3]

Mülteci sorunu, daha çok 19. yüzyılın sonlarında, uluslararası sınırların netleşmeye başladığı dönemlerde ortaya çıkmışsa da aslında, Milattan Önce 14. Yüzyıllara hatta daha gerilere dayanmaktadır. Nitekim bu dönemde amcası tarafından tahtan indirilen Hitit Kralı, Kral Urhi-Teshup, Mısır'a mülteci olarak gönderilmiştir. O günlerde olduğu gibi, günümüzde de mültecilerin çoğu ülkelerini siyasal nedenlerle terk etmişlerdir. 1917'deki devrimden sonra Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinden (SSCB) ayrılan milyonlarca kişi dünyanın çeşitli yörelerine dağılmışlardır. 1950'lerde Afrika'da ortaya çıkan bağımsız devletler beraberinde yeni sınırlara ve kabileler arası çatışmalara neden olmuştur. Bu çatışmalar sonucunda binlerce Afrikalı yeni yerlere göç etmek zorunda kalmış ve 1980 yıllarında Afrika'daki mülteci sayısı 4 milyonu aşmıştır. Ayrıca ülkelerde meydana gelen darbeler de mülteci hareketleri ve göçlerin oluşmasında ciddi etkiye sahip olmaktaydı. 1973 de Şili'de yapılan darbe sonrası, binlerce Şili'li mülteci olarak başka ülkelere sığınmışlardır. Türkiye' de 1971- 1980 darbelerinde binlerce kişi ülkeyi terk etmek suretiyle Avrupa ülkelerine mülteci olarak göç etmişlerdir. (Odman,1995, s. 6-11).

[3]http://www.goc.gov.tr/icerik6/goc-tarihi_363_363_380_icerik Erişim tarihi: 06.08.2017

1980'lerde SSCB'nin Afganistan'a girmesi sonucu 2 milyon Afganlı, Pakistan'a göç etmiştir. Ayrıca, Irak'ta 1988 de yapılan Halepçe katliamı sonrası binlerce Kürt, İran ve Türkiye'ye sığınmacı olarak geçmiştir. 1989'da Bulgaristan'dan Türkiye'ye kalabalık gruplar halinde Türk soyluların gelmesi önemli mülteci hareketlerindendir. Ayrıca 1992 yılında Balkanlarda çıkan Sırp- Bosna Savaşında milyonlarca kişi yerini yurdunu terk ederek sığınmacı durumuna düşmüştür. Nisan 2011'de Suriye'de çıkan iç savaş neticesinde milyonlarca Suriyelinin kitleler halinde Türkiye başta olmak üzere Ürdün, Lübnan, Irak ve Kuzey Afrika ülkelerine kitlesel olarak göçleri son yıllarda yapılan en büyük sığınma hareketliliklerdendir.[4]

2.3. BM İltica ve Mülteci Politikası, Mülteci Hukukunun Gelişimi

Mülteci hukuku ve sığınma kavramlarının ortaya çıkış tarihleri net olarak bilinmemekle birlikte, yukarıda bahsedildiği gibi Hitit dönemine kadar götürmek de mümkün görünmektedir. Dönemin Hitit Kral'ına göre, bir mülteciyi Hitit topraklarından çıkarmak haksızlık olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası sınırların kesin ve belirgin hatlarla belirlenmediği, vatandaş, yerli, yabancı kavramlarının pek gelişmediği, M.Ö. 2000'li yıllara dayanan bu erken dönemde sığınmacı olgusu ve mülteci kavramları ile karşılaşılması konunun önemini bir kez daha vurgulamaktadır (Odman, 1995, s.6).

İmparatorlukların yıkılması sonucunda kurulan ulus devletler, yeniden sınır meselesini gündeme getirmiş, söz konusu sorun kitlesel göçlere ve sığınma olgusuna yol açmıştır. Ayrıca 20.yüzyıl dünyada, ihtilallerin, savaşların, başkaldırıların yoğun yaşandığı bir yüzyıl olmuştur. Öncesinde yaşanan 30 Yıl Savaşları ve 20. Yüzyıl başlarında yaşanan Balkan Savaşları çok büyük kitlelerin zorunlu göçüne, sığınma hareketlerine iyi bir örnek teşkil etmektedir. Bu savaşlar, Birinci Dünya Savaşı sonrasına kadar devam etmiştir. I. Dünya Savaşı sonrasında Avusturya Macaristan İmparatorluğunun yıkılması neticesinde milyonlarca insan Avrupa'nın değişik yerlerine sığınmak durumunda kalmışlardır. Ardı sıra sömürge devletlerinin yıkılması ile kurulan ulus devletler, yeni sınırlar ve sınır uyuşmazlıkları sonucunda çıkan savaşlar, uluslararasında milyonlarca insan hareketliliğine sebebiyet vermiştir. Fakat göç ve sığınma hareketliliğindeki asıl büyük yıkım, İkinci Dünya Savaşı sonrasında zirveye

[4]http://akademikperspektif.com/2017/04/14/turk-tarihinin-hazin-sayfalari-gocler-surgunler/ Erişim tarihi: 07.08.2017

ulaşmıştır. Bu dönemde Avrupa'nın çeşitli yerlerinde 20 milyon insan yer değiştirmiştir (Peker, Sancar, 2001, s. 4-5).

Bu insani akımların çoğalması neticesinde, uluslararası toplumlar buna çözüm üretmek durumunda kalmışlardır. Yaşanan bu sığınma durumu karşısında uluslararası bir örgüt olmadığı için çözüm de bulunamamıştır. 20. Yüzyılda I. Dünya Savaşı sonrası milyonlarca insanın yer değiştirme trafiği bir çözümü zorunlu kılmıştır. Bu dönemde mülteci sorunu uluslararası bir sorun olarak kabul görülmüş, meseleye sosyal ve hukuki çerçevede bir çözüm aranmış, bu yoğun sığınmacı taleplerine karşın insani yardımda bulunmaya çalışılmıştır. Uluslararası örgütlenme faaliyetleri Milletler Cemiyeti döneminde I. Dünya Savaşı sonrasında başlamış, İkinci Dünya savaşından sonra da devam etmiştir. Birleşmiş Milletler Mülteciler, Mülteciler Uluslararası Nansen Ofisi, Hükümetler arası Mülteciler Komitesi, Birleşmiş Milletler Yardım ve Yeniden Yapılandırma Yönetimi, Uluslararası Mülteci Örgütü gibi yapılar kurulmuş, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği oluşturulmuş, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi kabul edilmiş ve Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Sözleşmesi hazırlanmıştır (Odman,1995, s. 14-15).

2.4. Milletler Cemiyeti Döneminde Mülteciler

Mülteciler ile ilgili ilk çalışmaların 1920'li yıllarda birkaç taraf devletin Milletler Cemiyeti (MC) çatısı altında mültecilerin hukuki durumunu belirlemek maksadıyla yaptıkları antlaşmalardan ibaret olduğu görülmektedir (Ergüven & Özturanlı, 2013, s. 1015). MC döneminde mülteciler adına yapılan uluslararası antlaşmaların ilki 1933'te imzalanmış olan "Mültecilerin Uluslararası Statüsü", ikincisi ise 1938'de imzalanmış olan "Almanya'dan Gelen Sığınmacıların Statüsü" antlaşmalarıdır. Ayrıca bu dönemde, Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı ve Rusya'daki Bolşevik devrimi sonralarında sayıları milyonları bulan kişiler mülteci durumuna düşmüş ve MC bu sorunla uğraşmak ve çözüm üretmek amacıyla birtakım çalışmalar yapılmıştır. Nitekim Uluslararası Kızılhaç Örgütünün başvurusu neticesinde yüzbinlerce sayılara ulaşan Rus mültecilere yardım amacıyla Fridjof Nansen'nin Yüksek Komiser olarak atanması bu minvalde yapılan çalışmalardan biridir (Özcan, 2005, s. 6). Bu antlaşmalara çok fazla devlet taraf olmadığı gibi kimi devletler ise belli çekincelerle

taraf olmuştur. Antlaşmalar yeterince uygulama alanı bulamadığı için mülteci hukukunun gelişimi de arzu edilen seviyede ilerleyememiştir.

1938'de Milletler Cemiyetine üye devletler yalnızca Almanya'dan kendi iradeleri dışında, göçe zorlananlara yardım etmek maksadıyla Hükümetler arası Mülteciler Komitesini (Inter-governemental committee) kurmuşlardır. Komitenin çalışmaları ekseninde yapılan 'mülteci' tanımı devletler tarafından ortak bir tanım olarak kabul görmediğinden yeterince destek elde edememiştir. I. Dünya Savaşı sonrasında hemen hemen tüm dünyayı etkileyen yoğun göç hareketliliği karşısında dünya normatif bazı ilkeler belirlemek durumunda kalmıştır. Bu ilkeler ışığında ortak mülteci tanımları üzerine çalışmalar yapılmasına rağmen, yapılan tanımlar, dönemin siyasi, mezhep ve inanç farlılıkları çerçevesi dışına çıkılamamış olmasından dolayı ortak bir mülteci tanımı üzerinde de uzlaşı sağlanamamıştır. Dolayısıyla bu süreçte, mülteci hareketliliği tam olarak tarif edilememiştir. Uzun uğraş ve çalışmalar neticesinde mülteci meselesi tam olarak bir sonuca varılmasa da, edinilen tecrübeler sonucunda Uluslararası Mülteci Örgütü, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Tüzüğü ve sonuç olarak Mültecilerin Hukuki durumuna dair çalışmalar yapılmıştır (Ergüven & Özturanlı, 2013, s. 1015).

Mülteci konusu 20.yüzyıl başlarında, daha çok ahlaki ve sosyal bir konu gibi algılanmaktaydı. Devletler bu durumu kendi menfaatleri doğrultusunda bazen kolaylaştırdığı gibi bazen de zorlaştırmışlardır. Netice itibari ile bu dönemde, devletler göç olgusunu, egemenlik hakları çerçevesinde bir yaklaşımla çözmeye çalışmışlardır. Uluslararası camiada, mülteci tanımı, 1920–1950 yılları arasında hukuki, sosyal ve bireysel olmak üzere üç kategoride değerlendirilerek, uluslar arasında mültecilerle ilgili işleyebilen yasal bir sistem oluşturulmuştur. Kendi devletlerinin yasal korunmasından faydalanamayan kişilere sosyal yardımın sağlanması, bireysel özgürlüklerden yoksun olanların bulunduğu ülkelerde, ilgili makamlara güvenmeyen şahısların arzu ettikleri yerlerde yaşayabilmeleri için mülteci statüsünün kendilerine verilmesinin gerekliliği doğmuştur (Odman, 1995, s. 19-20).

2.5. Birleşmiş Milletler Döneminde Mülteciler

Batılı Devletlerin İkinci Dünya Savaşı öncesinde kararsız ve istemsiz tutumları, dünyada kargaşaya ve bir yönetim boşluğuna sebebiyet vermiştir. Oluşan bu yönetim boşluğunu Almanya'da Naziler, İtalya'da Benito Mussolini'nin kurduğu faşist yönetim, Japonya'da ise militarist yönetimler doldurmuşlardır. Bu yönetimlerin uluslararası alanda yaratacağı karmaşa ve tehlikenin boyutu konusunda Milletler Cemiyeti gerekli önlemleri almada yeterince başarılı olamamıştır. Dolayısıyla Milletler Cemiyeti'nin o güne kadar uluslararası ilişkilerde kurduğu düzen yıkılmış, Alman Nazizm'inin 1941 yılında Sovyetler Birliğini ilhak etmesi, Japonya'nın Hawai'deki ABD askeri üssünü bombalaması, çıkan İkinci Dünya Savaşının bütün dünyaya yayılmasına ve savaşın evrensel bir boyut kazanmasına sebebiyet vermiştir. Birleşmiş Milletler, (BM) öncesinde insan hak ve özgürlükleri temel alınarak çalışma yapılmasına rağmen, sistemsel olarak etkin ve ortak bir güvenlik alanı sağlamak mümkün olamamıştır. Bunu sağlamak maksadıyla 26 Haziran 1945 yılında San Francisco'da, Birleşmiş Milletler Antlaşması oy birliği ile kabul edilmiştir (Odman, 1995, s. 25-26). Bu Antlaşmanın yürürlüğe girmesi sonrasında, 1946 tarihinde Birleşmiş Milletler ile aynı niteliklere sahip, bu minvalde ilk uluslararası örgüt olan Milletler Cemiyeti sona ererek yerini Birleşmiş Milletlere bırakmıştır (Sur, 2000, s,170). Mültecileri de ilgilendiren insan haklarıyla ilgili çalışmalar, ağırlıklı olarak BM'nin kurulmasından sonra başlamıştır.

2.6. Uluslararası Mülteci Örgütü

BM Antlaşmasının yürürlüğe girmesinin ardından, II. Dünya Savaşı sonucunda oluşan ağır insan hakları ihlalleri nedeniyle, BM için ilk ve en önemli ilgilenilmesi gereken sorun, insan hakları sorunu olmuştur. BM kurucu belgesinde iltica ile ilgili bir hüküm bulunmamasına rağmen çeşitli sebepler neticesinde ülkelerini terk etmek durumunda kalan kişiler, sığınma arayanlar, vatansızlar, ülkelerine dönmek istemeyen insanlara çözüm bulmak en elzem konular arasında yer almaktaydı. Bu sorunların hızlı çözümü adına öncelikle 1946 yılında Hükümetler arası Mülteci Komitesinin görevleri Uluslararası Mülteci Örgütüne (International Refugee Organization) devredilmiştir. Nihayetinde BM Antlaşması 1. bölümün 3. fıkrasında din, dil ırk, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklere saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası iş birliği sağlamak görevinin olduğu belirtilmektedir.

Ayrıca 68. Madde ekonomik ve sosyal konularda insan haklarının korunup geliştirilebilmesi adına komisyonların kurulması gerekliliğine vurgu yapmaktadır.[5] Bu Antlaşma maddelerindeki hükümler neticesinde 1948 yılı Ağustos ayında BM Genel Kurulunda Uluslararası Mülteci Örgütü (UMÖ) kurulmuştur. Başlangıçta görev süresi 30 Haziran 1950 tarihi gibi sonlandırılması öngörülse de belli aralıklarla uzatılarak 28 Şubat 1952 tarihinde bu görev sonlandırılmıştır. UMÖ kurulduğu güne kadar mülteciler ile ilgili en kapsamlı görevle yetkilendirilmiş örgüt niteliği taşımaktadır. Mültecilerin hayatlarını ilgilendiren hemen her alanda faaliyet yürütmektedir. Mülteci kayıtlarını tutmak, mülteci statülerini belirlemek, ayrıca mültecilerin geldikleri ülkeye veya farklı bir ülkeye yerleşmeleri konusunda kendilerine yardım etmek başlıca görevlerindendir (Özcan, 2005, s. 8). UMÖ kurulmadan önceki zamanlarda yapılan mülteci tanımındaki muğlaklıklar esnek ya da açık, grup veya kategori tarzı bakış açıları yerini daha net ve hukuksal olana bırakmıştır (Çiçekli, 2016, s. 234).

2.7. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB)

II. Dünya Savaşında oluşan ağır insan hakları ihlallerini engellemek amacıyla sığınmacı ve mülteciler ile ilgili de düzenleme içeren önemli gelişmelerden biri hiç kuşkusuz İnsan Hakları Evrensel Bildirgesidir. Daha çok insan haklarını düzenlemek ve BM Antlaşmasındaki mevcut maddelerin insan hakları alanındaki açığını kapatmak amacıyla BM Genel Kurulunda 10 Aralık 1948 tarihinde İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB) kabul edilmiştir. Bu Bildirge, ilk defa bir sığınma hakkından bahsetmektedir (Odman, 1995, s. 28). Sığınma hakkı, uluslararası alanda ilk defa İHEB ile tanımlanmış gibi olsa da aslında hak olarak ortaya çıkış tarihi çok daha gerilerdedir. Örneğin 1936 tarihinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Anayasasının 29. maddesi sığınma hakkı konusunda anayasal olarak yapılan ilk düzenlemedir. Bu maddede, "SSCB'nin, emekçi halkın çıkarlarını savundukları, bilimsel faaliyetleri veya ulusal kurtuluş mücadeleleri nedeniyle kovuşturmaya uğrayan yabancı yurttaşlara sığınma hakkı tanıyacağı söylenmiştir" (Tanilli, 1976 s. 602-606).

Bildirgenin 14. Maddesi, "Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı" nın olduğundan bahsetmektedir. Dolayısıyla

[5] https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf Erişim tarihi:17/12/2018

herkesin zulme uğraması durumunda farklı ülkelerde iltica talebinde bulunma ve mülteci muamelesi görme hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. Bildirgede öngörülen haklar, tüm taraf devletlerin kendi topraklarında bulunan bütün kişiler için hiçbir ayırım gözetmeksizin, herkesin haklarının korunması şeklinde formüle edilmektedir. Bu aynı zamanda, mültecilerin de mevcut haklardan faydalanması anlamına gelmektedir.

İHEB, sığınma (asylum) hakkını diğer bir ismi ile iltica hakkını, temel bir insan hakkı olarak görmektedir. Hukuken bağlayıcılığı bulunmayan Bildirgede sığınma meselesi 14/2. maddede şu şekilde yazılmıştır; "Gerçekten siyasal nitelik taşımayan suçlardan veya Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine aykırı eylemlerden doğan kovuşturma durumunda bu haktan yararlanılamaz."[6] Her ne kadar, bireyin temel hak hukuk ve özgürlüğü uluslararası hukukun önemli bir bileşeni gibi uluslararası sistemde yer edinse de sığınma olgusu, uluslararası hukuk nezdinde, devletlerin egemenlik hakları içerisinde değerlendirilmiş ve bu haliyle kabul görmüştür. Bu durumda sığınmacıyı ülkesine kabul etme veya etmeme yetkisi devletlerin egemenlik haklarına bırakılmıştır (Övünç, 2012, s. 187). Bu Bildirge, bir sığınma olgusundan bahsetse de Bildirgenin tamamına bakıldığında sığınma ve mülteci tanımı ile ilgili bir bilgiye rastlamak mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla bu hakkın kullanımı ve taraf devletlere getirdiği sorumluluklar net ve çok belirgin olamamaktadır.

Mülteci tanımı ve hakları çok net belirlenmediğinden, tam olarak korunduğu da söylenemez. Dolayısıyla belli bir hüküm belirtilmediği sürece, bir mültecinin mevcut devlette bir yabancı uyruklu bireyin sahip olduğu haklardan faydalanması gerekmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği mültecilerin hak ve hukukunun vatandaşlık bağı ile korunamadığı durumlarda diplomatik bazı yollara başvurarak sağlamaya çalışmaktadır (Özkan, 2013, s. 299) Her şeye rağmen halen, I. Dünya Savaşı'ndan bu yana küresel ve bölgesel anlamda yapılan uluslararası antlaşma ve sözleşmeler dahil günümüzde iltica hakkını tanıyan ilk belgelerden biri kuşkusuz İnsan Hakları Evrensel Bildirgesidir.

[6] http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7217.pdf Erişim:17/12/2018

2.8. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

Milletler Cemiyeti'nin kurulduğu dönemde, mülteciler sayı bakımından yüksek rakamlarda değillerdi. Dolayısıyla konu ile ilgili herhangi bir teşkilat da düşünülmemiş ve kurulmamıştır. Sonrasında gelişen olaylar (Rus ihtilali) sonucu bir buçuk milyondan fazla insan yerinden edilmiş, yerinden edilenlere bazı kurumlar yardım etse de bu yardımlar yetersiz kalmıştır. Dolayısıyla 1921 yılında Kızıl Haç Uluslararası Komitesinin aracılığında mülteciler ile ilgilenecek bir komiser (Frdtzof Nansen) atanmıştır. Sonrasında Nasyonal Sosyalizmin Almanya'da iktidara gelmesiyle Almanya'dan binlerce insan ayrılmış; bunlarla ilgilenmek üzere 1933 yılında bir yüksek komiserlik kurulmuştur. Fakat 1939 yılında çıkan İkinci Dünya Savaşı, mülteciler ile ilgili yapılan çalışmaları sonlandırmıştır. Devam eden savaş süresince mültecilere ve yerinden edilmiş kimselere Birleşmiş Milletler Yardım ve Kalkınma İdaresi (United Nations Relief and Rehabilitation Administration) yardım etmiştir. 1946 yılına gelindiğinde artık uluslararasında yeni bir mülteci teşkilatına duyulan ihtiyaç neticesinde, Uluslararası Mülteci Örgütü kurulmuştur. Kurulan bu örgüt mültecilere eğitim, sağlık, beslenme ve barınma gibi alanlarda hizmet vermeye başlamıştır (Altuğ, 1967, s. 24-25).

Uluslararası ilişkilerde soğuk savaşın yol açtığı gerginlikler, mülteci krizini de tetiklemektedir. Daha önceleri yaşanan savaşlar sonrası oluşan mülteci sorunun geçici olmadığı, uluslararası alanda her krizin yeni bir mülteci sorununu doğurduğu gerçeği karsısında daha ciddi adımlar atılması gerekmiştir. Kurulduğu günden bu yana iyi işlere imza atmasına karşın, geçici süreliğinden dolayı Uluslararası Mülteci Örgütü mevcut sorunlara çözüm bulmakta yetersiz kalmıştır. Ayrıca soğuk savaştan kalma siyasi gerginlikler ve farklılıklar da UMÖ' nün yeni bir kuruma evrilmesini zorunlu kılmıştır. İdeolojik gerginlikler karşısında da bu zorunluluk kendisini hissettirmekteydi. Örneğin hem SSCB'de hem de diğer komünist devletlerden gelen mülteciler ivedilikle kabul edilmektedir. Kısacası Doğu Batı Bloğu arasındaki politik çekişmeler mülteci meselesinin bir sinerji halinde çözümlenmesini sınırlamıştır. Mülteci sorunu bu iki blok arasında sıkışmış, dolayısıyla soruna kalıcı net bir uzlaşı sağlanamadığı için de çözüm bulunamamıştır (Sander, 2000, s.183-185). BM çatısı altında kurulacak olan yeni oluşuma, Doğu Bloku üyeleri, MC döneminde kurulan mülteci komiserlikleri gibi,

Batının uydusu olacağı gerekçesiyle katılmamıştır. Ancak bu bloklar arasındaki görüş ayrılıklarının yanında Batı bloğu da kendi içerisinde tam bir görüş birliğine varmamışlardı. İngiltere ve ABD daha dar yetkilerle sınırlı bir süre ve işleve sahip bir örgüt savunurken, Belçika, Hollanda, Fransa, Lüksemburg gibi Avrupa ülkeleri de daha güçlü, kalıcı ve evrensel alanda sorumluluk üstlenecek bir örgütün kurulması gerektiğini savunmaktaydı. Bu düşünce aynı zamanda, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tüzüğüne ve mülteci tanımına sirayet etmiştir (Odman,1995, s. 32-33).

Sonuç itibariyle, II. Dünya Savaşı sonrasında yer yurt ve evlerini kaybetmiş Avrupalılara yardım etmek maksadıyla, ABD'nin desteği doğrultusunda, sınırlı bütçe, süre ve yetki ile 14 Aralık 1950 yılında Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) kurulmuştur. Başlangıçta görev süresi 3 yıl ile sınırlandırılmakla birlikte, uluslararası ölçekte sayıları milyonları bulan ve giderek artmaya devam eden mültecilere bugün de hizmet vermeye devam etmektedir.[7]

Soğuk savaşla birlikte devletler arasında cereyan eden sorunlar beraberinde mülteci krizini de harekete geçirmekteydi. Daha önceleri yaşanan savaşlar sonrası oluşan mülteci krizi nedeniyle BMMYK 1 Ocak 1951 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kurulmuştur. Merkezi, İsviçre'nin Cenevre kentinde bulunmaktadır. BMMYK mültecilerin sorunlarına kalıcı çözümler bulmak ve mülteciler için uluslararası koruma sağlamak amacıyla hükümetler ile birlikte çalışmaktadır (Civelek, 2001, s, 101). BMMYK' in temel amacı, mültecilerin hak ve hukukuna uluslararası alanda koruma sağlamak, refahlarını sağlamak, zorla geri göndermeme ve mülteci sorunlarına kalıcı çözümler üretmek olarak formüle edilmiştir. Ayrıca BMMYK, BM Genel Kurulu'nun yetkileri altında hareket edecek, siyasi perspektiften uzak, tamamen sosyal ve insani meselelere odaklanacak ve mülteci sorunlarına bu bakış açısıyla çözüm bulmaya çalışacaktır[8] (BMMYK Tüzüğü). BMMYK dünyada korunmaya muhtaç kişilerin temel ihtiyaçlarının hazırlanıp dağıtılması, beslenme barınma, sağlık gibi elzem gerekliliklerin temini konusunda koordinasyon sağlamak, artan insanlık dramına ilgi çekmek, farkındalık yaratmak için de belli zamanlarda çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Keza zorla yerinden edilmiş vakaları azaltmak, hoşgörü ve

[7] https://www.unhcr.org/tr/unhcrnin-tarihcesi Erişim:29/11/2018
[8] http://madde14.org/index.php?title=Birleşmiş_Milletler_Mülteciler_Yüksek_Komiserliği_Tüzüğü Erişim:25/12/2018

insan haklarına ilgiyi arttırmak, uluslararası kamuoyunun dikkatini buraya toplamak için zaman zaman girişimlerde bulunmaktadır. BMMYK tüzüğüne dayanarak, din, ırk, siyasal düşünce ayırt etmeksizin adil ve tarafsız bir şekilde insanlara muamelede bulunmak bu doğrultuda mültecilere yardım etmektedir. Bu yardımlar ağırlıklı olarak kadın ve çocuklara yapılmaktadır. Daha önceleri belli aralıklarla görev süresi uzatılan BMMYK' in görev süresiyle ilgili olarak 2003 yılı Aralık ayında yapılan düzenlemeyle bu süre sınırlaması kaldırılmıştır.[9]

2.9. Mülteci Hukukunun Temel Esasları

2.9.1. Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Sözleşmesi

BM kurulduktan bu yana kendi bünyesinde oluşturulan tüm örgüt ve belgelere rağmen mülteciler ile ilgili sorunlar bir türlü bitirilememiştir. Bu sorunları bitirmek veya çözüme kavuşturmak isteği yeni bir belgeye ihtiyaç olduğunu ortaya koymuştur. Söz konusu belge uluslararası hukuku belirleme ve mültecilere bir hukuki statü verme bakımından büyük önem arz etmektedir. Bu belgede mülteci hukukunun elde edilmesi için gerekli değerlendirmeler yapılmış; ilgili kişiler hakkında, tek bir belgede, kapsamlı bir tanım üzerinde çalışılmıştır (Çelikel, 2013 s. 20). Cenevre Sözleşmesi mültecilerin korunması adına, ilk defa uluslararası hukukta belli ölçütler ortaya koymuş ve genel bir mülteci tanımı yapmıştır. Sözleşmenin uluslararası alanda bağlayıcı nitelik taşıyan bir kaynak oluşturması, sonraki zamanlarda da mülteci hukukunda ve mülteciler hakkında faaliyet yürütülen tüm alanlarda kurumsal yapıların oluşmasına ön ayak olması açısından ayrıca bir dönüm noktası oluşturmaktadır. (Öztürk, 2015, s. 84).

Sözleşme üç açıdan çok önemlidir. Birincisi 1920'li yıllarda yapılan "grup" a yönelik tanımlama yerine "birey" temel alınarak tanımlama yapılmıştır. Nitekim Sözleşmenin birinci maddesinde; "*1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu devlet dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz*

[9] http://madde14.org/index.php?title=Birleşmiş_Milletler_Mülteciler_Yüksek_Komiserliği Erişim:25/12/2018

konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ettiği ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs mültecidir" denmektedir (Md.1(2). İkincisi, bu mülteci tanımı kapsamına giren herkesin belli haklardan yararlanması gerekliliğidir. Bu haklar, birtakım siyasi kazanç ve merhamet duyguları dışında, belli ölçütler ortaya koyan hukuki bir statüye işaret eden haklardır. Üçüncüsü, zulüm olma ihtimali olan yerlere "geri göndermeme" (Non-refoulement) ilkesinin taraf devletlere kabul ettirilmesidir. Ayrıca Cenevre Sözleşmesi BMMYK' in kabul ettiği "zulüm" nedenlerine artı olarak "belli bir gruba mensubiyeti" de eklemiştir (Çiçekli, 2016, s. 218). Dolayısıyla uluslararası iltica, sığınma ve mülteci konularını tanzim eden en önemli yasal belgedir (Çiçekli, 2016, s. 236).

Görüldüğü üzere Sözleşme, mülteci tanımı yaparken birçok öğeye değinmekle beraber "zamansal ve mekânsal" olmak üzere üye devletlere (mülteciler için son derece olumsuz olabilecek) çok önemli iki imkân da sunmaktadır.

Cenevre Sözleşmesi mülteci hukukunun uluslararası ilişkilerde gelişimi açısından önemli bir viraj ve birçok açıdan da yol açıcı bir belgedir. Söz konusu belge uluslararası hukukta ilk defa genel bir mülteci tanımından bahsetmektedir. Ayrıca mülteciler için hayati önem arz eden yaşam hakkı ve özgürlüklerinin kısıtlandığı, politik fikirleri yüzünden işkence görebilme gibi durumlarda "geri gönderilmeme" ye yer vermiştir. Bu ilke aynı zamanda "tamamlayıcı koruma" kavramının ilk temelini de oluşturmaktadır. Sözleşme yukarıda bahsi geçen hakların yanında mültecilere, başka hak ve güvenceler de getirmektedir. Örneğin ayrımcılığın yasaklanması, inanç özgürlüğü, serbest seyahat, sağlık, eğitim, beslenme, barınma gibi sosyal haklardan faydalanma, sınır dışı edilmemeye karşı güvence ve vatandaşlığa alınmada kolaylıklar gibi bir dizi haklar getirmektedir (Çiçekli, 2016, s. 221).

BMMYK 1960-1970'li yıllar ve sonrasında mülteci koruma ağını Avrupa dışında başka bölgelere de kaydırarak genişletmeye başlamıştır. Örneğin bu dönemde Cezayir Bağımsızlık Savaşı sonrasından Fas'a ve Tunus'a giden mültecilere destek sağlanmıştır. Hatta BMMYK bu uluslararası koruma ağını Asya kıtasına da ulaştırmıştır. Nihayetinde sığınma ve mülteci meselesi sadece Avrupa'ya mahsus ve de geçici bir sorun olmadığı gözlenmiştir. Yine bu dönemde kitlesel anlamda yoğun olarak mülteci akınları olduğu

için 1920'li yıllarda olduğu gibi mültecilerle bireysel olarak değil de grup bazında uğraşmak durumunda kalınmıştır (Çiçekli, 2016, s. 219).

Esasen 1951 Cenevre Sözleşmesi İkinci Dünya Savaşından sonra çoğalan mülteci sorunlarına kalıcı çözümler bulmak maksadı ile kurulmuş uluslararası bir hukuk belgesidir. Fakat daha çok taraf devlet bulmak için imzacı devletlerin yükümlülüklerine iki şekilde sınırlandırma yetkisi tanımıştır. Birincisi mülteci tanımına getirilen "tarih" ikincisi "coğrafi" sınırlandırma yetkisinin devletlere tanınmasıdır. Yani 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle iltica eden kişilerin sınırlandırılması konusunda taraf devletlere olanak tanınmıştır.

Sonuç olarak 1951 Cenevre Sözleşmesi, uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkiler bakımından mültecilerin hak ve hukuklarının düzenlenmesi açısından önemli bir uluslararası belgedir. Sözleşme, literatürde "mülteci rejiminin anayasası olarak da geçmektedir.

Cenevre Sözleşmesi mültecilerin, 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde bahsedilen insan hak ve hürriyetlerinden ayrım yapılmaksızın yararlanmaları ilkesini teyit etmektedir. Ayrıca önceki antlaşmaların değerlendirilmesi yapılarak, bunların mültecilere sağladığı hukuki imkânların genişletilmesinin arzulandığı görülmektedir. Sözleşme, mülteci sorununun toplumsal ve insani yanının tüm devletlerce kabulünü sağlamaya gayret etmektedir. Cenevre Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserini, mültecilerin korunmasını sağlayan uluslararası sözleşmelerin uygulama takibatını yapmak için görevlendirildiğini de belirtmektedir.

2.9.2. Mültecilerin Hukuki Statüsü ile ilgili 1967 Protokolü

Cenevre Sözleşmesinin 1951 yılında kabulünden sonra dünyada mülteci sayısında azalma olacağı beklentisinin aksine günden güne mülteci sayısı artarak devam etmiştir. Ayrıca Sözleşme metnindeki tarih ve coğrafya sınırlaması da uluslararası hukuk nezdinde daha da büyük problemlere yol açmıştır. 1951 Sözleşmesi kabulünden sonraki dönemlerde, Dünya siyasi süreçlerinde yaşanan önemli değişimler beraberinde daha da çoğalarak devam eden bir mülteci hareketliliği yaratmıştır. Ayrıca 1951 Sözleşmesinin yalnızca 1 Ocak 1951 tarihinden önce meydana gelen olaylar neticesi mülteci olanları kapsamına aldığı için, bu tanım içerisine giremeyen kişiler uluslararası

hukuk bakımından ciddi problemlere sebebiyet olmuştur. Burada ikili bir durum ortaya çıkmaktadır. Aynı şartlar karşısında farklı muamele gören şahıslar, hukuki açıdan eşit olamayan bir durum meydana getirdiğinden uluslararası kamuoyu nezdinde de ciddi rahatsızlık yaratmıştır (Odman,1995, s. 41). Buna mukabil böyle bir sınırlamanın olmadığı, korunmaya muhtaç kişilerin uluslar arasında mültecilere verilen güvencelerden faydalanması amacıyla yeni düzenlemelerin yapılması gereği hasıl olmuştur. Bu vesile ile 1967 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda, daha önce yapılan çalışmalar neticesinde, mültecilerin hukuki durumuna ilişkin Protokol 16 Aralık 1966 yılında kabul edilmiş, 2 Ekim 1967 yılında ise yürürlüğe girmiştir. Cenevre Sözleşmesine göre önceki belgelere dayanarak mülteci statüsünü elde eden kişiler, 1967 protokolünde de mülteci statüsünde değerlendirilmektedir. Ayrıca Cenevre Sözleşmesine taraf olmayan devletler de 1967 Protokolüne taraf olabilmektedir. Bu da söz konusu Protokolü bağımsız bir uluslararası hukuk belgesi haline getirmektedir (Parlak, Şahin 2015, s. 65-70).

1967 Protokolü, Cenevre sözleşmesinde bulunan "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar" ibaresini metinden çıkararak tarih sınırlaması olmadan uygulanacağı belirtilmektedir. Söz konusu Protokol Cenevre Sözleşmesinde bulunan mülteci tanımını evrensel ölçülerde ve gelişen yeni mülteci akımlarına uygulamayı amaçlamaktadır. Fakat Cenevre Sözleşmesinde mevcut tanım değiştirilmemiştir. Gerek Cenevre Sözleşmesindeki "uluslararası korumayı" sağlayan dar kalıplar, gerekse "baskı zulüm nedeniyle" ülkesini terk edenlere tanınan mülteci statüsü, "doğal afetler" sebebiyle ülkesini terk eden kişilere karşı "baskı ve zulüm" durumu oluşmadığı gerekçesiyle mülteci statüsü verilmemiştir. Ayrıca Cenevre Sözleşmesini coğrafi sınırlama ile kabul eden devletlere, 1967 Protokolü de bu sınırlama imkânını devletlere sunmuştur (Odman, 1995, s. 42).

Türkiye, Protokolü 1968 yılında imzalarken, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne konulan coğrafi sınırlama geçerliliğinin Protokol'de de devam edeceğini deklare etmiştir. Başka bir deyişle Türkiye Protokolü, Avrupa'da meydana gelen olaylar neticesinde mülteci olanlara uygulanacağı beyanı ile kabul etmiştir. Günümüz itibari ile söz konusu sözleşmeye coğrafi sınırlama ile taraf olan tek Avrupa Konseyi ülkesi Türkiye'dir. Coğrafi sınırlama uygulayan diğer ülkeler, Kongo, Monako ve Madagaskar'dır (Dost, 2014, s. 36). Nitekim Türkiye'nin yaptığı bu coğrafi sınırlama

nedeniyle, iltica politikaları geliştirilmemiş ve bu minvalde uzun yıllar yasal düzenleme yapılmamıştır. Bunun bir sonucu olarak da sığınma hareketleri karşısında alınan idari kararlarla çözüm üretilmeye çalışmıştır (Erdoğan, 2015, s. 45). Mülteci sayılarındaki artışa karşın, bu tarihi ve coğrafi sınırlamadan dolayı sığınmacıların, sözleşme kapsamı dışında değerlendirilmesi insan hakları açısından tarif edilemez bir çelişkidir.

Her ne kadar 1951 Sözleşmesi ve 67 Protokolü mülteciler için uluslararası alanda, hukuki olarak belli düzenlemeler yaparak birtakım standartlar oluşturmaya çalışsa da yine devletler ve kıtalar arasındaki siyasi ve ideolojik baskılardan kaynaklanan mülteci akınlarını tam olarak bertaraf edememiştir. Dolayısıyla mülteciler insan olmanın gereği olarak kendilerine verilmesi gereken haklar ve yapılması gereken muamele konusunda eksik bırakılmıştır.

Günümüzde uluslararası ilişkiler bağlamında Cenevre Sözleşmesi ve 67 Protokolü mülteci sorunları ve insan hakları ihlalleri karşısında kalıcı ve doyurucu önlemler alamadığı için eleştirilmektedir. Mesela 1951 Cenevre Sözleşmesi, yalnızca mülteci tanımını yapmakla yetinerek herhangi bir gruplandırma yolunu seçmemiştir. Bu nedenle zorunlu sebeplerden dolayı vatandaşı olduğu ülkesini terk etmek durumunda kalan çok sayıda insan, sığınmacı ve mülteci pozisyonu dışında kalarak, bu statünün getirdiği haklardan mahrum bırakılmıştır. Bu sebepten dolayı pratikte, "ikincil koruma", "geçici koruma" ve "insani koruma" gibi başlıklarla isimlendirilen koruma düzenlemelerinin kabulünün gerekliliği ortaya çıkmıştır (Dost, 2014, s. 56). Bütün bu koruma şekillerinin müşterek hedefi, Cenevre Sözleşmesi ve 67 Protokolünde düzenlenen statüden faydalanamayan kişilere koruma sağlamaktır (Çiçekli, 2016, s. 279). Bütün bu insan trafiğini kalıcı bir çözüme kavuşturmak, güven ve huzur ortamı yaratmak için çözüm adına birtakım ilkeler geliştirilmiştir.

2.10. Kalıcı Çözüm (Durable Solution) Unsurları

1951 Cenevre Sözleşmesinde yapılan mülteci tanımının dışında kalan kimseler mülteci olarak kabul edilmemekle beraber, özgürlük ve yaşamları tehlikede olduğundan veya başka nedenlerle kendilerine uluslararası koruma sağlanmaktadır. Uluslararası insan hakları hukuk metinlerine kaynağını dayandıran tamamlayıcı koruma veya uluslararası koruma, uluslararası mülteci hukukunun sağladığı koruma alanını

tamamlayan ve bu alanı genişleten bir unsuru ifade etmektedir. Sığınmacı ve mültecilere sağlanan bu koruma kanunu geri gönderilmeme olarak adlandırılmaktadır. Aynı zamanda bu ilke uluslararası insan hakları hukukunun da temel taşı olarak görülmektedir. Uluslararası ilişkiler literatüründe kalıcı çözüm (durable solution) olarak da yerini alan çözüm yolları, sığınmacı ve mültecilerin zorla yerinden edinmeleri ve sonraki yaşamlarında güvenli olarak devam edebilmeleri adına aşağıdaki çözüm yolları öngörülmektedir. (Çiçekli, 2016, s. 271).

2.10.1. Geri Göndermeme (Non-Refoulement)

Geri gönderme, Fransızcada "geri sürmek, püskürtmek" manalarına gelen *"refouler"* kelimesinden türetilmiştir. Avrupa Kıtasında geri gönderme kavramı, bir suç işlememesine rağmen ülkeye giriş yollarında gerekli yasal evraklara sahip olmayan yabancıların ülkeye girişine iznin verilmemesi olarak kullanılmaktadır (Çiçekli, 2016, s. 271). Geri gönderilmeme ilkesi, uluslararası koruma statüsü kazanamayan sığınmacı veya sığınma arayanların temel hak ve hukuklarının korunmasını sağlamaya yönelik oluşturulan önemli bir ilkedir (Güner, 2016, s. 217).

Türkçeye geri göndermeme olarak tercüme edilen Non- refoulement ilkesi aslında sığınma hakkının doğal bir sonucudur. Ayrıca uluslararası hukuk açısından insan haklarını konu edinmesi bakımından dikkate değer uluslararası bir ilkedir. Söz konusu ilke uluslararası korumanın temelini oluşturmaktadır. Sığınma hukukuna göre, bir kişi kendi isteği dışında, sığındığı ülkeden geldiği yere geri gönderilmesi durumunda özgürlüğü ve yaşam hakkı tehlikeye gireceğinden geri gönderilmemesi kabul edilmiştir (Odman, 1995, s. 155). Bu ilke bir sığınmacı ve mültecinin din ırk ve sosyal grup mensubiyeti veya siyasal fikirleri yüzünden özgürlüğü yahut yaşam hakkı tehdit altında olduğu devletlere gönderilmesini yasaklamaktadır. Geri gönderilmeme ilkesi, 1951 Cenevre Sözleşmesinin 33. Maddesinde şu şekilde düzenlenmektedir:

"1. Hiçbir Taraf Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade etmeyecektir."

"2. Bununla beraber, bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda ciddi

sebepler bulunan veya özellikle ciddi bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümle mahkûm olduğu için söz konusu ülkenin halkı açısından bir tehlike oluşturmaya devam eden bir mülteci, işbu hükümden yararlanmayı talep edemez" (1951 Cenevre Söz., md. 33).

Cenevre Sözleşmesi, bahsi geçen maddeye (33.md) göre yalnızca mülteci statüsü elde edenler için değil aynı zamanda, haklı zulüm korkusu olan herkes için de geri gönderilmeme ilkesinin uygulanacağını kabul etmektedir. Çünkü Sözleşmenin 1A(2). Maddesi mülteciyi usulen tanımlamıştır. BMMYK'nin el kitabında, Cenevre Sözleşmesine dayandırarak kaleme aldığı geri göndermeme hakkının usulen mülteci statüsü olmayan kişilere de tanındığı belirtilmektedir. Özkan'ın (2013, s. 158-159) aktardığına göre bu görüş UNGA (United Nation General Asambly) sonuç Belgesinde de yer almıştır. İnsan Hakları ilkelerine göre geri gönderilecek kişilerin işkence, insanlık dışı onur kırıcı kötü muamelelere ya da herhangi bir cezaya maruz kalabileceği öngörüsüyle geri gönderme reddedilmektedir.

Cenevre Sözleşmesinin 33(1). Maddesi kişinin yaşam veya özgürlüğünün tehdit altında olduğu ülke sınırlarına geri gönderilmeyeceğini net olarak hüküm altına almaktadır. Dolayısıyla bu tür tehditlerle karşılaşma riskinin olduğuna dair temel sebepleri bulunan kişilerin durumlarına bakılmaksızın koruma sağlanmaktadır. Ayrıca bu ilke yalnızca kişinin doğrudan tehdit altında olduğu ülkeye gönderilmemesinin yanında, dolaylı olarak risk altında olacağı 3. bir ülkeye de gönderilmeyeceğini de belirtmektedir (Özkan,2013, s. 160).

Daha önce devletlere tanınan çekince koyma yetkisi geri gönderilmeme ilkesinde taraf devletlere tanınmamıştır. 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne taraf tüm devletler bu ilkenin muhatabıdırlar. Ayrıca devletler hukukunun temel normlarından biri olan işkence, baskı, zulüm ihtimali olan bir yere geri gönderilmeme ilkesi 33. Maddede düzenlenmiştir. Fakat yine de çok ciddi şartlarda da olsa yukarıda aktarılan 2.madde de bu normun bir istisnası bulunmaktadır. Lakin bu istisnalar bireysel olarak tanzim edildiği için kişinin risk oluşturup oluşturmadığı takdiri devlete bırakılmıştır. Devletler bunu zaman zaman daha geniş manada yorumlayarak hak ihlalleri yönünde kararlar alabilmektedir (Çiçekli, 2016, s. 279).

2.10.2. Gönüllü geri dönüş (voluntary repatriation)

Gönüllü dönüş bir mültecinin kendi isteğiyle geldiği ülkesine zorlama olmaksızın, onurlu ve güvenli bir şekilde geri dönmesidir. Mültecilerin özgür iradelerini kullanarak aldıkları karar sonucunda geldikleri ülkelerine geri gitmeleri anlamında çözüm yolunu ifade etmektedir. Bu çözüm yolları arasında bir öncelik ilişkisi bulunmamakla beraber, en çok başvurulan yol "gönüllü dönüş" yoludur. BMMYK de daha çok bu yolu teşvik etmektedir. Ayrıca bu yöntem mülteciliğin kalıcı olarak sonlandırılması bakımından da önem arz etmektedir. Fakat yine de mültecinin geldiği ülkedeki şartların olgunlaşması, gidecek kişilerin güvenliklerinin korunması, gittiği toplumda barış huzur ve istikrarın sağlanmış olması gerekmektedir. Tabi ülkedeki altyapı, sosyal, siyasal ve ekonomik anlamda da hayatın normale dönmesi, adli ve idari sistemlerin gelenleri korumasız ve güvencesiz bırakmaması gerekmektedir. Cenevre Sözleşmesinde geri dönüş konusu çok net olarak düzenlenmemekle birlikte Sözleşmenin 1C(4). Maddesine istinaden ülkesine gönüllü olarak yerleşen kişinin mültecilik statüsünün sona ereceği düzenlenmektedir (Çiçekli, 2016, s. 349).

Gönüllü dönüş, yalnızca mültecinin isteği doğrultusunda ve bireysel kararı yönünde olmakla birlikte, mültecinin menşei ülkesine, güvenli bir şekilde ikametgahına ulaştırılması devletlerin sorumluluğundadır. Keza Birleşmiş Milletler, diğer uluslararası örgüt ve sivil kuruluşlar mülteciliği yaratan sebepleri ortadan kaldırmak için işbirliği içerisinde ve yoğun çaba sarf etmelidirler. Ulusal ve bölgesel düzeyde devletlerin, geri dönüşü kolaylaştıran yasal ve idari adımları atmaları gerekmektedir. Sığınmacı ve mülteciliği doğuran en önemli faktör kuşkusuz devletlerin politik iradeleridir. Bu irade göçlere sebep olduğu gibi göç, sığınmacı ve mülteciliği insan hak ve hukukunu gözetilerek sorunsuz bitirebilme yeteneğine de haizdir.

2.10.3. Yerel entegrasyon (local entegration)

Yerel entegrasyon, mültecinin sığındığı ülkede kendisine kalıcı barınma ve yerleşim yeri hakkının sağlanması anlamına gelmektedir. Mültecinin sığındığı bu yerde kendisine sürekli kalma hakkı ile birlikte vatandaşlık hakkının verilmesi de öngörülmektedir. Kısacası mültecinin bundan sonraki hayatını mevcut ülkede geçirebilmek için, kendisine sosyal, hukuksal, ekonomik, siyasal, kültürel tüm hakların

tanınması kendi ayakları üzerinde durabilmesinin yolunun açılabilmesidir. (Çiçekli, 2016, s. 350)

2.10.4. Yeniden yerleştirme (resettlement)

Yeniden yerleştirme, mültecileri korumak için bir araçtır. Mültecinin sığınma başvurusunda bulunduğu ülkenin dışında onu sınırsız olarak kabul etmeye hazır üçüncü bir ülkeye gönderilmesidir. Sığınma başvurusunda bulunduğu devlette kalamayan mülteciler için iyi bir çözüm sunmaktadır.[10]

Aslında mülteciler için kalıcı çözüm olarak adlandırılan bu çözüm yolları yer almakla birlikte, uluslararası hukukta ve sözleşme hukukunda devletlerin böyle bir yükümlülüğe mecbur olmadığının vurgusu yapılmaktadır. Ancak bu konuda BMMYK tüzüğüne göre BMMYK, mültecilere uluslararası koruma sağlamak ve mültecilerin sığındığı ülke ile entegrasyonunu veya geri dönüşlerini kolaylaştırmak hedefiyle hem hükümetler ile hem de hükümetlerden izin alarak o ülkede faaliyet gösteren sivil kuruluşlara yardım etmek suretiyle mülteci sorunlarına kalıcı çözüm bulma konusunda kendilerini vazifelendirmektedir (Çiçekli, 2016, s. 348)

Uluslararası hukuk literatüründe, geri göndermeme ilkesinin bir örf ve adet hukuku kuralı olup olmadığı konusunda ikili görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden birine göre örf ve adet hukukunun kural olduğu iddiasının gerçekleşebilmesi için, geri göndermeme ilkesinin herhangi bir istisnasının olmaması gerekmektedir. Fakat geri göndermeme ilkesinin de ana dayanağını oluşturan 1951 Cenevre Sözleşmesi, 33(2)[11] maddesine göre devletler kendisine tehlike arz ettiğine inandığı durumlarda geri göndermeme ilkesinin yasak kapsamı içinde olmadığını belirtmektedir. (Uzun, 2012, s. 52). Devletler belirtilen kurallar çerçevesinde mültecileri sınır dışı veya iade etmeme gibi bir yükümlülük altında olmasına rağmen, mültecinin "ağır bir cürümden hüküm giymesi", "toplum için bir tehdit unsuru oluşturması" durumlarında "kamu düzeni" ve "ulusal güvenlik" gibi unsurlar öne sürerek geri gönderme yetkilerini kullanabilmektedir. Günümüzde zorla yerinde edilmeler yüzünden yerlerinden olan sığınmacı ve mültecilere kalıcı çözüm olarak sunulan önerilerin tam olarak uygulandığı

[10] http://madde14.org/index.php?title=Yeniden_Yerleştirme Erişim tarihi:19.07.2019
[11] 33(2) Bununla beraber, bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda ciddi sebepler bulunan veya özellikle ciddi bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümle mahkûm olduğu için söz konusu ülkenin halkı açısından bir tehlike oluşturmaya devam eden bir mülteci, işbu hükümden yararlanmayı talep edemez

söylemek pek mümkün görünmemektedir. Mülteciler için iyi bir çözüm önerisi olan gönüllü dönüş için kaynak ülkede yasal ve güvenlik sorunlarının bitmesi gerekmektedir. Lakin 2001 yılından itibaren Suriye'de devam eden iç çatışma ortamının bugün halen yer yer devam etmesi ve ülkede yasal ve güvenlik anlamında kayda değer adımların atılmaması buna en iyi örnek teşkil etmektedir. Günümüz dünyasında devlet politikalarının şekillenme biçimlerine bakıldığında gönüllü dönüş çözümünün çok meşakkatli olduğu görülebilmektedir.

Günden güne artan göç, sığınmacı ve mülteci konusuna devletlerin yeterince eğilmemeleri hatta gitgide mülteci kabul kotalarını azaltmaları, sorunun daha uzun yıllar uluslararası arenada tartışılacağı ve sorun olmaya devam edeceğe benzemektedir. Aşağıdaki bölümde bu sorunun Türkiye'deki politikalara nasıl yansıdığı üzerinde durulacaktır. Üçüncü bölümde, günümüzde iltica hareketleri sonucunda, özetlenen bu dört kalıcı çözümünün ne ölçüde ve mültecilerin insan hakları korunarak gerçekleşebildiği incelenecektir.

BÖLÜM 3. İNSAN HAKLARI, MÜLTECİLER VE TÜRKİYE'NİN İLTİCA POLİTİKASI

Türkiye, jeopolitik konumu nedeniyle hem göç hareketliliğinin merkezinde hem de bundan en çok etkilenen ülkeler arasında yer almaktadır. Osmanlı İmparatorluğunda başlayıp Cumhuriyet Türkiye'sinde de varlığını sürdüren göçler, halen günümüz de de devam etmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Balkanlarda, soğuk savaş sonrasında Asya'da ve son olarak Orta Doğuda başlayan iç çatışmalar, uluslararası ilişkiler arenasında büyük çaplı bireysel ve kitlesel insan hareketliliğine sahne olmuştur. Tüm bu insan hareketliliğinde Türkiye de payına düşeni almaktadır.

Bu bölümde Osmanlı sonrası kurulan Cumhuriyet ile birlikte göç sığınmacı ve mülteciler ile ilgili yeni devletin uyguladığı politikalar ve zaman içerisinde bu politikalarda yapılan değişimler ve bunlara etki eden nedenler üzerinde değerlendirmeler yapılacaktır. Ayrıca Avrupa birliği müktesebatına uyum amacıyla yapılan yasal ve idari düzenlemeler de ele alınacaktır. İnsan, hak ve insan hakları kavramları üzerinde durulacak, devletlerin egemenlik hakları çerçevesinde, iltica veya sığınma haklarının nasıl konumlanacağı sorularına cevap aranacaktır. Son olarak dünya genelinde mültecilerin içindeki durum ve gelecekleri hakkında değerlendirme yapılacaktır.

3.1. Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyete Türkiye'nin Göç Politikaları

Göçler, uluslararası platformda halen öncü yerini korumaktadır. Uluslararası literatürde göçler, "kaynak", "hedef", "transit veya "geçiş" gibi terimlerle adlandırılmaktadır. Kaynak; göçün çıktığı ülke, hedef; göçün varacağı ülke, geçiş veya transit ise göçün o ülke üzerinden asıl varmak istediği yere gitmek amacıyla belli bir süreliğine kullandığı ülkedir. Bir ülkenin göç politikasının şekillenmesinde bu üç etmen etkilidir. Ayrıca göçmenlerin etnik ve dini kimlikleri, kültürel ve hukuki statüleri, devletlerin ekonomik sosyal ve siyasal yapıları da göç ve mülteci politikaları üzerinde etkilidir. Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu günden bugüne hem göç alan hem de göç

veren bir ülke olmuştur. Yani göçe kaynaklık etmenin yanında göçe hedef de olmuştur (Tekelioğlu, Doğan ve Çelebi, 2015, s.7).

Cumhuriyet döneminin göç politikalarını anlamak için öncelikle Osmanlı döneminin etki alanındaki coğrafyada uygulanan iskân politikalarına bakmak gerekmektedir. Geniş bir coğrafyada hakimiyet sürdüren Osmanlı'nın kuruluş yıllarında, iskân uygulamaları daha çok sözlü kararlardan oluşmaktadır. Bu dönemde "merkezi bürokratik örgütlenme" olmadığı için genellikle keyfi kararlar alındığı görülmektedir. Birçok boyutu ile iskân politikalarını inceleyen tarihçi Ömer Lütfi Barkan, bu politikaların etkilerini ekonomik ve politik olarak nitelendirmektedir. Barkan, iskân ve kolonizasyonu iki nedene bağlamaktadır. Birinci neden, etinden ve sütünden faydalanılan bir sürü gibi görülen reayanın en efektif yarar sağlayacak şekilde çalışabilecekleri yerlere gönderilmesi, tüm devleti ve toplumu kendi mülkiyeti gibi telakki eden Osmanlı yönetici sınıfının halkı istediği gibi nüfusu fazla olan yerden az olan yerlere göç ettirilmesidir. İkinci neden ise, "yeni fethettiği harap olmuş memleketi şenlendirmek[12], askeri ve erzak lojistiğini kolaylaştırmak için köyler ve kasabalar kurmak, kurulacak yeni yerlere mevcut nüfusun demografik yapısını değiştirmek gayesiyle Türk ve Müslümanları yerleştirmek" (Barkan, 1951, aktaran Erder, 2018, s. 26). Erder ise, iskân politikalarını, imparatorluğun büyümesi ve küçülmesi durumlarındaki işleyişin farklılığını göz önünde bulundurarak değerlendirmiştir. Ona göre, Osmanlı ilk dönemlerinde fetihlerle büyüdüğünde, iskân uygulamalarını "yönetmek için karıştırmak", imparatorluğun toprak kaybetmeye başladığı dönemde ise "yönetmek için ayıklamak" olarak tanımlanmaktadır. Burada yönetmek kavramı da Michel Foucault'un "yönetim sanatı" (governmantality) olarak adlandırıldığı "muktedirin güçlü olabilmek için coğrafyayı ve nüfusu denetlemesi" olarak değerlendirilmektedir (Erder, 2018, s. 28)

Görüldüğü gibi Osmanlı döneminde "sürgün", "şenlendirme" ve "yerleştirme" gibi çeşitli ve farklı uygulamalar dikkat çekmektedir. Bu dönemde yapılan tüm nüfus hareketlilikleri denetimli ve "zor" kullanmanın değişik versiyonlarına işaret etmektedir. Bazı coğrafyalarda zor kullanma, mal mülk ve toprağa el koymakla bazı yerlerde ise, toprak verme vergi ve askerlikten muafiyet gibi itibar verilerek yer değiştirme teşvik

[12] Şenlendirme, Osmanlıda savaş sonrası fethedilen yerlere, üretimin sürdürülmesi ve sınır güvenliğinin sağlanması için Türkleştirilen ve İslamlaştırılan nüfusun, boş yerlere yeni kasaba ve köyler kurarak yerleştirilmesidir.

edilmektedir. Ancak Osmanlı döneminde kendi istek ve arzularıyla göç eden birey veya toplulukların olduğunu söylemek zor görülmektedir (Erder, 2018, s.29). Osmanlı'da köy ve kent ayırımının net olarak yapıldığı görülmektedir. Tarım üretiminin sürdürülebilmesi, vergilerin alınabilmesi ve orduya asker yetiştirilmesi açısında köylüler iskân ettirildiğinde köylere yerleştirilmektedir. Bu hal Osmanlı için yaşamsal öneme haiz bir durumu ifade etmektedir. Ticaret, zanaat, yönetici ve asker sınıfı ise kentlere yerleştirilmektedir. Toplumda oluşan bu sınıfsal katmanlaşma, iskân politikaları açısından ilkesel olarak köylülerin köylerde, kentlilerin ise kentlerde yaşamaları öngörülmektedir. Yakın tarihe kadar bu uygulama devam etmiştir. Cumhuriyet döneminde Balkanlardan gelen göçmenlerin bu minvalde yerleştirilmeleri olayın anlaşılması açısından öneme sahiptir. Osmanlı'daki bu "yerleştirmeler", çatışma dönemlerinde "sürgün", çatışmanın olmadığı dönemlerde ise "teşvik" ile yapılmaktadır. Sürgünler ayaklanma sonralarında olduğu gibi, fetih zamanlarında da olmaktadır. Özellikle toplumda tehdit olarak algılanan grupların liderleri, etki alanı azalsın diye, sürgüne gönderilmektedir (Erder, 2018, s. 29).

Netice itibari ile iskân kurumu kendini savaş döneminde bile muhafaza ederek varlığını sürdürmüştür. Ancak bu durumda bile varlık gösteren iskân kurumu, git gide merkezileşerek bürokratik bir kurum haline gelmiş, önceden yazılı olmayan bu kurum artık yazılı bir hale gelmiş ve bu değişim modernleşme olarak değerlendirilmiştir. Dönemin Avrupasında esen milliyetçilik rüzgarı Osmanlı'yı da etkileyerek zaten zayıflamış olan imparatorluğun "kozmopolit" millet sisteminde çözülmesine yol açmıştır. Sonuç olarak Osmanlı kuruluş yılları ve sonraki yıllarda hatta cumhuriyet kurulduktan sonra da çıkarılan 1934 ve 2006 yıllarındaki iskân kanunları aynı ruh ile yapılmış ve hiçbirinde "insan" öncelikli olmamıştır. Osmanlı kuruluş yıllarında mülk padişahın, halk ise reaya olarak görüldüğünden yapılan uygulamalar keyfi ve yazılı olmayan kurallarla yapılmıştır. Erder'in belirttiği gibi insanlar sürü olarak görülmüştür. Dolayısıyla insanın değeri ve değerleri gibi bir düşünceden uzak, insanlar istenildiğinde istenen yere gönderilen bir eşya gibi kullanılmıştır (2018, s. 26). İskân ve nüfus politikaları, savaşla alınan yerlerin mevcut sistemle bütünleştirilmesi, yeni vergi kaynağı ve nüfusun İslamlaşması amaçlanarak uygulanmıştır (Çelik, 2009, aktaran Erder, 2018, s. 27).

Cumhuriyet kurulmadan önce ülkede bulunan gayrimüslim nüfus mevcut nüfusun beşte birine denk gelmekteydi. Birinci Dünya Savaşından ve 1923 yılında kurulan Cumhuriyet sonrasında bu Müslüman olmayan halkın sayısında azalmalar olduğu görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğunun son yılları, İttihat ve Terakki iktidarı ve nitekim Birinci Dünya Savaşını takip eden yıllarda da Türkiye Cumhuriyeti, iç ve dış güvenlik endişeleriyle gayrimüslim halka karşı sevk ve iskân politikaları uygulayarak Anadolu toprakları üzerinde yaşayan halkların bileşkelerini değiştirmeye çalışmıştır. Anadolu'nun mevcut dini ve etnik dağılımının temel belirleyenlerden biri olan 1913-1918 dönemlerinde yapılan sevk ve iskân uygulamaları neticesinde 17,5 milyon insan yer değiştirmiştir. Bu rakam o günün şartlarında mevcut nüfusun üçte birine denk gelmektedir (Dündar, 2007, s. 245-252). Nitekim kurulan yeni devlet, "ulus devlet" mantığı çerçevesinde Türk ve Müslüman bir toplum meydana getirmeye çalışmaktadır. Bunun için Yunanistan ile nüfus mübadelesine ilişkin bir protokol imzalanmıştır. Bu protokol çerçevesinde 2 milyonu aşkın Rum'un, 400 bin Müslüman Türk ile değiştirilmesine karar verilmiştir (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014, s. 54; Demirhan, Aslan, 2015, s. 37).

Yeni Türkiye'nin göç politikası bu mantık silsilesi temel alınarak şekillendirilmiştir. Uluslararası toplumda değişen siyasal, ekonomik ve sosyal konjonktüre göre de yeni yasal düzenlemelerle zaman zaman değiştirilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'ye yönelen göç hareketliliği ağırlıklı olarak Osmanlı İmparatorluğu döneminde, kontrol edilen topraklar üzerinde yaşayanların Türkiye'ye yaptığı göçlerdir. Çoğunlukla milliyetçi bir anlayışla yapılan bu göçler, aynı zamanda dönemin iskân politikalarının belirleyicisi olmuş, yapılan mülteci tanımları da bu anlayış ekseninde oluşturulmuştur. Türkiye'nin sığınma meselesinde yaptığı ilk düzenleyici belge kuşkusuz 31 Mayıs 1926 tarihinde çıkarılan 885 sayılı İskân Kanunudur. Sonrasında 14 Haziran 1934 yılında, 2510 sayılı İskân Kanunu çıkartılmıştır. Bu kanun sonraki dönemlerde siyasal konjonktüre göre değişimlere uğrayarak en son 26 Eylül 2006 tarihinde 5543 sayılı İskân Kanunu adıyla son halini almıştır. Tüm bu kanunların göç ve mültecilik adına yaptığı tanımlar ve göçün düzenlenmesi adına ortaya koyduğu şartlar da yine dönemlerinin milli havası çerçevesinde şekillenmiş ve bu haliyle dizayn edilmiştir (Tolay, 2012, s. 201-213).

Cumhuriyetin kurulması ile oluşan duygusal eğilimleri, devletin gerçek amaçlarına yöneltmek, devleti ekonomik ve sosyal alanlarda ileriye taşıyacak insan potansiyeline sahip olmak ve devlete gelebilecek olası tehditlere karşı nüfusu artırmak gibi politikalar gözeterek göç politikalarını şekillendirmiştir. Devlet bu süreçte, göç politikalarını türdeş bir sosyolojik yapı meydana getirmede aktif bir araç olarak kullanmış, sonraki yıllarda ve hatta 2000'li yıllara kadar etkili olarak kullanmaya devam etmiştir. Türkiye'nin, 1999 yılında Helsinki'de Avrupa Birliğine (AB) aday ülke olarak kabul edilmesiyle birlikte, göç politikalarında yeni bir süreç başlamıştır. Bu yeni düzende AB uyum yasaları çerçevesinde dizayn edilen göç politikaları, değişen göç olgusuna dair yeni ve orijinal politikaların geliştirilmesi gerekmiştir. (İnan, 2016, s. 30).

Göç politikalarının türdeş bir sosyolojik yapı meydana getirmede araç olarak kullanılması yaklaşımı, sonraki yıllarda çıkan kanunlarda da kendini göstermiştir. Mesela1926 yılında çıkarılan 885 sayılı İskân Kanunun ikinci maddesinde kimlerin göçmen olarak kabul edilmeyecekleri hususu şu şekilde düzenlenmiştir: "Türk harsına (kültürüne) dâhil olmayanlar, anarşistler, casuslar, göçebe çingeneler ve memleket haricine çıkarılmış olanlar kabul edilemezler" (İnan, 2016, s. 16). Cumhuriyetin kurulması ve 1930'ların sonlarına kadarki yıllarda göç ve iskân politikalarında önemli belirleyici faktörlerden biri, nüfusun nitelik ve niceliksel yapısı ve ülke topraklarındaki dağılımıdır (İnan, 2016, s. 17). Hem 1934 yılında çıkarılan 2510 sayılı İskân Kanunu hem de 2006 yılında çıkarılan 5543 sayılı Kanunun dördüncü maddeleri de yine bu esas üzerine şekillendirilmiştir.[13] Bu kanunlar Türkiye'ye yapılan dış göçler konusunda daha çok milliyetçi kodlu tandanslarla yazılmış olup, Osmanlı devletinden ayrılarak nüfus boşluğuna sebebiyet veren halkların yerine Türk soylu kimseleri getirmeyi ve bu minvalde nüfusu artırmayı amaçlamaktadır. 1960'lı yılların sonlarına kadar bu eğilim

[13] **http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf**

1934 2510 sayılı İskân Kanunu Madde 4 — A : Türk kültürüne bağlı olmayanlar, B : Anarşistler, C : Casuslar, Ç : Göçebe çingeneler, D : Memleket dışına çıkarılmış olanlar Türkiye'ye muhacir olarak alınmazlar, Bulaşık hastalıklılar doğrudan doğruya Hükümet hastanelerine gönderilip orada parasız tedavi olunurlar. Erişim Tarihi: 19.07.2019

http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/09/20060926-1.htm 2 2006, 5543 sayılı İskân Kanunu **Göçmen olarak kabul edilmeyecekler**
MADDE 4 – (1) Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı bulunup da sınır dışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye'ye gelmeleri uygun görülmeyenler göçmen olarak kabul edilmezler. Erişim Tarihi:19.07.2019

devam etmiştir (İnan, 2016, s. 21). Söz konusu İskân Kanunları, ulus devlet kurma sürecinin bir aracı olmakla birlikte iki ana gayesi bulunmaktadır. Birincisi Türk soyundan olan göçmenlerin kabulüne dair şartları oluştururken, ikincisi iç iskân meselesi ile alakalı önlemleri alarak mecburi iskân mevzusunu tanzim etmektedir.

İmparatorluğun dağılması sonrasındaki tarihsel süreç içerisinde çevre ülkelerden gelen Türk soylu ve Müslüman nüfusun ülkeye kabulü de yapılan bu İskân Kanunları ve politikalarının oluşturduğu yasal zemin üzerinden olmuştur (Çiçekli, 2016, s. 203; İçduygu, Erder, ve Gençkaya, 2014, s. 321). Gerek 1926 gerekse 1934 yıllarında çıkarılan iskân kanunları göç ve nüfus politikaları açısından devletin siyasal projesinin bir aracı olarak kullanıldığını göstermektedir. Esasen bu Kanunlar dış göçü engelleyen, iç göçü de denetiminde tutmaya çalışan, yeniden yerleştirmeyle nüfusu dizayn etmeye ve gerektiğinde asimilasyon politikası için kullanışlı bir araç olduğu görülmektedir. Bu Kanunlar, göç, sığınmacı, mülteci ve insan hakları politikaları bakımından ele alındığında, "zorunlu göç" ve "zorunlu asimilasyon" olarak görülmektedir (İçduygu, 2014, s. 129-130).

Yukarıda bahsedildiği gibi "milli kimlik" ve "aidiyetin" teşekküllüne dair yüksek çabalar, Türkiye'nin göç politikalarına etki eden önemli faktörlerden birdir. Ayrıca sonraki yıllarda Türkiye'nin NATO'ya üye olması, Cenevre Sözleşmesini tarih ve coğrafi sınırlama ile imzalaması, Türkiye göç politikalarını etkileyen diğer önemli faktörlerdir.

Uluslararası ilişkilerde, Soğuk Savaş ile birlikte, önceden NATO'ya üye olmakla safını belirleyen Türkiye, artık bir cephe durumuna geldiğinden göç politikalarını güvenlik çizgisine kaydırmış, Soğuk Savasın sonuna kadarki göç politikalarını da bu esaslar üzerine şekillendirmiştir. Netice itibarı ile ekonomik, sosyal ve siyasal kapsamı olan göç politikaları güvenlik endişesinden dolayı kuşatıcı bir çerçevede ele alınamamıştır. Soğuk Savaşın sona ermesi ve dünyada küresel gelişimim hızla ivme kazanması neticesinde Türkiye yeni ve Türk soylu olmayan göçler ile tanışmaya başlamıştır. (Canpolat ve Arıner, 2012, s. 15). 1950'li yıllardan sonra sosyalist ülkelerden gelen Balkan göçmenleri o güne kadar yapılan Türk ve Müslüman tanımına uymadıkları gibi sorun olarak da algılanmaktadır. 1990'lı yıllarda Irak hükümetinin zulmünden kaçan Kürtler Türkiye'ye toplu sığınan ve Türk soylu olmayanlara örnek

olarak gösterilebilmektedir. Orta Doğuda birçok ülkede iç karışıklığa sebebiyet veren Arap baharı, Suriye de iç savaşa yol açmıştır. Suriye iç savaşından kaçan Suriyeliler "açık kapı uygulaması" ile bireysel ve toplu olarak kısa süre içerisinde milyonlarca sayılarla Türkiye'ye sığınmışlardır. Üstelik Cumhuriyet kurulduktan bu yana ilk defa bu kadar yoğunlukta Türk ve Türk soyundan olmayan sığınmacı topluluğu Türkiye'ye sığınmıştır. Türkiye başlangıçta "misafir" "ensar" "muhacir" gibi hukuki olmayan, İslam literatüründe belli öneme haiz olan bu kavramlarla Suriyeli sığınmacıları kabul etmiştir. Fakat ilerleyen zamanlarda halen gelen ve gelmeye devam eden insan hareketliliğine, Türkiye'de bulundukları sürece kendilerine belli hakların tanınması konusunda adımların atılması mecburiyeti hasıl olmuştur. Bugüne kadar yönetmeliklerle sürdürülen süreç mevcut duruma cevap veremez durumuna gelmiştir.

Sonuç olarak Osmanlıdan başlayıp Türkiye Cumhuriyeti kuruluş yıllarında da devam eden "Müslüman Türk" veya günümüzde siyasal literatüre milli ve yerli olarak geçen, milliyetçi bakış açısıyla başlayan göç kabulü, 1990 sonrasında oluşan yeni nüfus hareketliliği, küreselleşme ve dış dünya ile ilişkilerde gerçekleşen değişiklikler, Türkiye'yi 1930'lu yıllardan beri devam ettiği "dışa kapalı" göç politikasını değiştirmek durumunda bırakmıştır.

2000'li yıllara kadarki süreçte Türkiye'nin göçe dair hukuki çalışmalarını "göç alan bir ülke" konumuna gelmesiyle başlatmış olduğu gözlenmektedir. Öncesinde kısa vadeli, günü kurtarmak hedefiyle yönetmeliklerle sorunlar çözülmeye çalışılmıştır. Fakat bu yönetmelik değişiklikleri, sorunları çözmede yeterli olamamış, daha kalıcı ve uzun vadeli çözümlere ihtiyaç hasıl olmuştur. AB üyelik ve uyum yasaları çerçevesinde daha sistemli çalışma yapılması gerekmektedir. 2003 yılında İltica ve Göç Eylem Planı hazırlamış, 2011 yılından bu yana Türkiye'ye yönelen toplu ve bireysel sığınmalar ve AB uyum yasaları neticesinde göçe ilişkin önemli anlamda altyapı ve yasalar düzenlenmiştir. 2013 yılında ise 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir (İçduygu, Erder, ve Gençkaya, 2014, s. 159-160).

İçduygu, Erder ve Gençkaya'nın aktardığına göre (2014, s. 242)), esasen Türkiye'nin bu denli bir göç hareketliliğine karşılık geliştirdiği göç ve iltica politikaları için üç aşamalı bir değişim döneminden bahsetmek mümkündür. Bunlardan birincisi 1994 yılı öncesindeki dönemdir. Bu dönem, "görmezden gelme" dönemi olarak

nitelendirilmektedir. Bu dönemde 1988, 1989 ve 1991 yılları arasında meydana gelen yoğun kitlesel göç hareketliliğine ve artarak devam eden bireysel sığınma akınlarına karşılık yasal düzenleme alanında herhangi bir adım atılmamıştır. İkinci dönem 1994 ve 2001 yılları arasındaki dönemdir. Bu dönemde, 1994 Yönetmeliği çıkarıldığı için yeni bir aşama olan "uluslararası normlara geçiş dönemi" olarak adlandırılmaktadır. Üçüncüsü ise, 2001 yılından sonraki dönemidir. Bu dönem değişimlerin "Avrupalılaşması dönemi" olarak da adlandırılmaktadır. Özellikle Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylık sürecinde adaylığının onaylanması sonrasındaki bu yeni dönem, Türkiye'nin göç politikaları için de yeni bir döneme işaret etmektedir. Bu dönemde Türkiye'nin Avrupa Birliği müktesebatına uyum çalışmaları ön plana çıkmaya başlamıştır.

3.2. Avrupa Birliği Adaylık Sürecinde Türkiye'nin İltica Politikaları

Türkiye'nin göç politikalarını şekillendiren önemli aşamalardan biri şüphesiz AB üyelik sürecinin başlangıcıdır. Özellikle AB müzakerelerinin başlamasıyla birlikte Türkiye'nin göç politikaları AB göç politikalarının tesiri altına girmeye başlamış ve ona endeksli olarak devam etmiştir. Bu yeni düzende AB uyum yasaları çerçevesinde dizayn edilen göç politikaları, değişen göç olgusuna dair yeni ve orijinal politikalar geliştirilmesi gerekmiştir.

Türkiye artık göç alan, göç veren ve göçe geçiş sağlayan ülke konumuna gelmiştir. Türkiye göç veren bir ülke konumunda, AB ile büsbütün bağlı ve AB ülkeleri arasında var olan serbest dolaşım tartışmalarının odağına oturmaktadır. Yine Türkiye'nin göç ve sığınmacı alan bir ülke olmakla, göç ve sığınmacı olgusunu AB merkezli göç tartışmalarının merkezine taşımaktadır. Sonuç olarak Türkiye ve AB arasındaki temel göç tartışması Türkiye'nin AB üyeliğinin gerçekleşip gerçekleşmemesi varsayımları üzerine oturmaktadır (İnan, 2016, s. 30; İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014, s. 323).

Türkiye 1990'yılların ortalarına kadar hem kendi vatandaşları hem de çevre ülkelerden gelen vatandaşların, Türkiye sınırlarını kullanarak Avrupa'ya intikallerinin görmezden gelindiği söylenebilmektedir. Özellikle AB tarafından yapılan baskılar ve verilen teknik-idari destekler sonucu, yasadışı olarak değerlendirilen bu düzensiz

göçleri, Türkiye denetlemek zorunda bırakılmıştır (Üstübici, 2017, s. 112). 1990'lı yıllarda Orta Doğu'dan Türkiye'ye yönelen "sığınma ve mülteci" hareketliliği beraberinde ülkede "geçici sığınma hakkı" gibi yeni haklar verilmesini zorlamıştır. Nihayetinde 1994 yılında günün ihtiyaçlarına yönelik yapılan (bugün yürürlükte değil) sığınma yönetmeliği[14], sığınmacı ve mülteci hareketliliği ile ilgili yeni siyaset alanlarının sonraki yıllarda da açılabileceğini göstermektedir. Türkiye uluslararası eleştiri oklarının hedefinden uzaklaşmak için bir taraftan sığınma politikalarını benimserken, diğer taraftan da yabancılar için sığınma ülkesi olmamaya gayret etmektedir. 2000'li yıllara gelindiğinde Türkiye, insan ticareti ve insan kaçakçılığı meselelerinde gereğince mücadele etmediği gerekçesiyle hem AB hem ABD hem de uluslararası kuruluşlar nezdinde ağır eleştirilere maruz kalmıştır. AB'nin bu meseleyi Türkiye'nin AB üyelik müzakerelerinin içine taşıması neticesinde, ülkede bu alanda politika belirleyen kişi ve kurumların konuya daha bir ciddiyetle yaklaşmaları sağlanmıştır. Bu bağlamda, bilhassa insan ticareti ve kaçakçılığı alanında yasal bazı düzenlemeler yapılmıştır. Yine bu çerçevede yabancıların Türkiye'de çalışmaları ile ilgili birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Türkiye o günün şartlarında yabancılar adına yaptığı idari ve hukuki düzenlemeler için çok istekli olmasa da devletin bunu kabullenmiş olması bir başlangıç olması açısından oldukça önem arz etmektedir. Bilhassa AB'nin üyelik müzakerelerinde bu politika düzenlemelerini Türkiye'nin önüne bir koşul olarak getirmesi ve bu atmosferde müzakerelerin konuşulması, Türkiye'nin ülkeye gelen göç ve sığınmacı olgusuna bakış açısından değişiklikler yaşanmış ve bu konu daha önemli bir siyaset alanı olarak görülmeye başlanmıştır (Goularas, Sunata, 2015, s.34). Fakat burada takip edilen yöntem, göç ve sığınmacı meselesinin bir çözüme kavuşturulmasından ziyade, konunun üyelik müzakerelerinde bir pazarlık aracı olarak kullanılması yönündeki eğilimdir. Lakin 1951 Cenevre Sözleşmesinde bulunan coğrafi sınırlama şartının bulunuyor olması buna en iyi örnektir (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014, s. 322).

Türkiye'nin AB üyelik müzakereleri döneminde imzalanan Katılım Ortaklığı Belgesi, 2001 yılında Türkiye'yi göç ve iltica meselelerinde harekete geçirmiş, yasal ve

[14] Tam adı "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" olan bu Yönetmelik, YUKK'un kabul edildiği 2003 yılına kadar, Türkiye'nin iltica süreçleriyle ilgili uygulamalarının temel dayanağını oluşturmuştur.

kurumsal düzenlemeleri yapmaya teşvik etmiştir. AB üyelik dönemi ile hareketlenen "Pasaport Kanunu, Yabancıların Türkiye' de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun ve Vatandaşlık Kanunlarında yapılan birtakım yenilikler, beraberinde Türkiye'de göç politikalarının yeniden şekillenmeye başladığını göstermektedir.

2001 ilerleme raporuna göre, Türkiye iltica konusunda 1951 Cenevre Sözleşmesine koyduğu coğrafi kısıtlamasını, "topluluk desteği" ve "mülteci akınıyla baş edebilme kapasitesi" gibi şartlarla kaldırabileceği isteğini ortaya koymuştur. Türkiye bu dönemde iltica alanında, mevcut düzenlemeleri gözden geçirerek yeni bir mevzuat düzenlemeye karar vermiştir. Bu vesile ile Yozgat ve Kırklareli'nde bulunan mülteci misafirhanelerinde, mülteci kabul hizmetlerinin iyileştirilmesi işlemleri başlatılmış ve bu misafirhaneleri desteklemek için 11 ilde daha mültecileri destekleme merkezlerinin kurulması gerekliliği tespit edilmiştir. İçişleri Bakanlığı ve BMMYK ile işbirliği yaparak, iltica ve mülteci hukukuyla ilgili bir çerçeve kabul edilmiştir. Türkiye bu dönemde göçe dair, kaynak ve varış ülkelerinin bazılarıyla geri kabul anlaşmaları yapmış ve müzakereler başlatmıştır. Türkiye 2001 Eylül ayında Suriye ile yeniden geri kabul anlaşması imzalamış, göç kaynak ülkeleri olan İran Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Sri Lanka, Bulgaristan, Çin Romanya devletleri ile yeniden kabul protokolleri hazırlanmıştır. Fakat aynı raporda Türkiye'ye gelen yasa dışı göçmen akışının yoğunluğu konusunda ciddi endişeler de kaleme almıştır.[15]

2002'ye gelindiğinde göç konusunda, Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan "suç, terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı, yasa dışı göç ile mücadele ve geri kabul anlaşmaları Nisan ve Ağustos aylarında ilgili devletlerin makamları tarafından onaylanmıştır. Türkiye bu dönemde üye devletlerin bazıları ile arasında transit geçiş anlaşmaları gerçekleştirmiştir. Anlaşma, iltica talepleri geri çevrilmiş Iraklılara yönelik olup, Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ve Anadolu Kalkınma Vakfı aracılığında dolaylı dolaylı olarak gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede 22 Iraklı mülteci Irak'a iade edilmiştir.[16]

2003 Şubat ayında, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM), Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunu kabul edilmiştir. Bu Kanun, yasal yollarla ülkeye

[15] https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2001.pdf s.79-81 Erişim tarihi: 20.07.2019
[16] https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf s.101 Erişim tarihi: 20.07.2019

gelen yabancıların çalışma müsaadelerine dair yasal bir sistem öngörmektedir. Ayrıca göç ve iltica konularına yönelik olarak da AB müktesebatına uyum nezdinde, orta vadede yasal ve kurumsal çerçevede İçişleri Bakanlığı bünyesinde yabancıların ikamet izinlerine dair işler ve iltica başvurularını değerlendirmek üzere iki sivil uzman grubunun oluşturulması öngörülmektedir. 2003 senesinde yürürlüğe giren Yabancıların Çalışma izinleri Hakkında Kanun ve evlilik yolu ile Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına kabul edinilmesine yönelik düzenlemeler, insan ticareti ve kaçakçılığı yapanlar hakkında alınan tedbirler, 2003'ten 2008'e kadarki beş yıllık süre içerisinde uluslararası göçün yönetimi adına önemli ilerlemeler sergilenmiştir.

2003 ilerleme raporuna Türkiye topraklarını kullanarak Avrupa'ya geçmeye çalışan göç akınlarında bir önceki yıla göre düşüş olmuştur. Bunda Türkiye'nin sınır kontrollerinin daha sıkı denetimlerinden kaynaklandığı kaydedilmektedir.[17]

2004 ilerleme raporuna göre, yabancıların çalışma izinlerine yönelik kanun, vize politikası, iltica prosedürü ve insan ticareti gibi önemli konular gündeme alınmıştır. Türkiye'nin AB ile geri kabul anlaşması için müzakereleri kabul etmesi rapor açısından olumlu olarak değerlendirilmiştir.[18]

2005 Mart'ında yine AB uyum müzakereleri döneminde yapılan hazırlık çalışmaları neticesinde Türkiye "Ulusal Eylem Planı" çıkarılmıştır. Bu plan, Türkiye'nin iltica ve göç mevzuatının AB müktesebatı ile uyumlu bir hale dönüşmesi yönelik yapılan çalışmalar arasında en önemlilerindendir. Ulusal Eylem Planı, Türkiye'nin ilticaya yönelik mevzuatında hem politika hem de uygulama alanında birçok farklı değişiklikler meydana getirilmesini öngörmektedir. Aynı zaman da bu planın AB müktesebatına uyumlu hale gelmesi için gerekli yasal ve idari düzenlemelerin yanında, alınması gereken tedbirler, altyapı ve gereken yatırımlar için tedbirler alınmaktadır (Özkan, 2013, s.439). Söz konusu plan, entegrasyon, kurumsallaşma, iltica politikalarının uzun vadeleri kapsayacak şekilde hazırlanması, coğrafi çekincenin kaldırılacağı öngörüsü, mevzuat değişikliği gibi konular iltica ve göç politikasına getireceği değişiklikler olarak yer almaktadır (Güner, 2007, s. 88-89).

[17] https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf s.106 Erişim tarihi: 20.07.2019

[18] https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2004.pdf Erişim tarihi: 22.07.2019

2006 ilerleme raporu, geri kabul anlaşması için yapılan müzakerelerin yavaş ilerlediğinden şikâyet etmektedir. Yine bu raporda da, önceki raporların üzerinde durduğu gibi sınır yönetimi, vizelerin verilmesi önem arz etmektedir. Rapora göre işçilerin serbest dolaşımı, işgücü piyasasına erişim ve yabancıların oturma izinleri alanlarında ilerleme kaydedilmemiştir.[19]

2007 raporu göç konusunda sınırlı bir ilerleme olduğunu kaydetmektedir. Ayrıca göç ve iltica konularındaki yapılacak reformların AB müktesebatı programı dahilinde uygun zaman dilimi çerçevesinde gerçekleşmesi uyarısında bulunmaktadır. Yine mevcut bulunan coğrafi sınırlamanın kaldırılması ve iltica meselesinde uzman personeller tarafından iltica başvurularını inceleyecek bağımsız birimin kurulması gerekliliği dile getirilmektedir.[20]

2008 ilerleme raporuna göre, Türkiye'nin Afganistan'a geri kabul anlaşmasını teklifi ve Pakistan ile geri kabul anlaşmasın da ilk tur görüşmelerin gerçekleşmiş olası önem arz etmektedir. 2008 rapor verilerine göre vize politikasına yönelik bir ilerleme olmamıştır. Sınır hatlarında etiket ve damga benzeri vize uygulamaları devam etmektedir.[21]

2009 yılı ilerleme raporuna göre Türkiye' göç ve iltica konusunda sınırlı bir şekilde ilerleme kaydetmiştir. Raporda Türkiye'ye yönelik fazla miktarda çok akınlarının olduğu ve bu akınların iltica ve göç sistemini baskı altında tuttuğundan bahsetmektedir. Bundan dolayı göç sisteminin tekrar düzenlenmesi ve kaynak ülkeler ile geri kabul anlaşmasının yapılması üzerinde durmaktadır. Vize politikalarında kısıtlı ilerlemeler olmaktadır. Türkiye tüm AB vatandaşlarına tekdüze bir politika uygulamaktadır. İlticaya yönelik usullerde herkesin adil eşit, tutarlı erişiminin sağlanması, sağlanan bu erişimlerin bekleme sürelerinin kısaltılması makul seviyelerde olması ve BMMYM personeline erişimin kolaylaşması gerektiği vurgulanmaktadır.[22]

2010 yılındaki rapora göre, göç konusunda ilerlemeler olmuş, Türk Ceza Kanunun 79. maddesinde göçmen kaçakçılığına verilen cezada artırıma yönelik

[19] https://ab.gov.tr/files/Duyurular/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf Erişim tarihi: 22.07.2019
[20] https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf Erişim tarihi: 22.07.2019
[21] https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf Erişim tarihi:22.07.2019
[22] https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf Erişin tarihi:22.07.2019

değişiklik kabul edilmiştir. Bahse konu göçmenlerin işlemleri tamamlandıktan sonra geri gönderme merkezlerine veya valilikçe önceden belirlenmiş yerlere yerleştirilmeleri sağlanmaktadır. İltica meselesinde ilerlemeler olmuş, yabancıların çalışma izinleri hakkında kanunun uygulanmasına ilişkin yönetmelikte değişikliğe gidilerek yabancıların çalışma izni başvuru koşullarında iyileştirmeler yapılmıştır. Vize politikalarında sınırlı ilerlemeden bahsedilmiş ve Türkiye, 180 gün içerisinde 90 gün kalış süresine izin vermeyi AB ile uyumlu hale getirmiştir. Önceki raporlarda dile getirildiği gibi Türkiye 12 AB ülkesine vize uygulamakta, 15 ülkeye ise 90 gün gibi kalışlarda vize uygulamamaktadır. Rapora göre Türkiye'nin AB ülkelerine tekdüze vize uygulamaması eleştirilmektedir.[23]

2011 raporunda Türkiye'nin göç konusunda geçiş ve hedef ülkesi olmaya devam ettiğine vurgu yapılmış, iltica alanında çalışan Emniyet Genel Müdürlüğünün personellerine AB finansmanı ile eğitimler verilmiştir. Bu eğitim sonrası tecrübe kazanan personellerin "mesleki branş" kapsamları çerçevesinde değerlendirilmeleri ve bu alanda istihdam edilmeleri gerekliliği vurgulanmaktadır.[24]

2012 yılında yayımlanan rapor verilerine göre, Türkiye, göç konusunda sınırlı ilerleme göstermiş, AB Geri Kabul Anlaşması paraflanmış fakat henüz imzalanmadığı vurgulanmıştır. Yabancıları Koruma Kanunu'nun kabul edilebilme beklentisi nedeniyle iltica alanında sınırlı ilerleme kaydedildiği belirtilmektedir. Vize konusunda ise İçişleri Bakanlığı tarafından kısa süre kalışlar için yeni düzenlemeler getirildiğinin memnuniyeti dile getirilmektedir.[25]

2013 ilerleme raporunda Türkiye'nin kabul ettiği Yabancıları Koruma Kanunu (YUKK) nedeniyle, göç konusunda kayda değer bir ilerlemeden bahsedilmektedir. Rapor, göçmenlerin hukuki durumunun hem uluslararası standartlar hem de AB standartlarına uyumunun sağlanması neticesinde yasal ve kurumsal bir çerçeveye oturduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca rapor, Türkiye ve AB arasında Geri Kabul Anlaşmasının imzalanmamış olmasını eksiklik olarak görmektedir. İltica konusunda ise, Türkiye'nin çıkardığı YUKK ile hem "uluslararası korumaya" muhtaç kişileri korumada

[23] https://www.ab.gov.tr/files/ceb/Progress_Reports/2010_ilerleme_raporu.pdf Erişim tarihi:22.07.2019
[24] https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf Erişim tarihi:22.07.2019
[25] https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf Erişim tarihi: 22.07.2019

hem "geri göndermeme" ve hem de "mülteci statüsünü" belirlemede önemli güvenceler getirdiğinin altı çizilmektedir. Vize konusunda Türkiye'nin mevzuatını AB müktesebatı ile uyumlu hale getirmediğinin eleştirisi yapılmaktadır. Eski raporlarda olduğu gibi Türkiye'nin AB'ye üye ülkeler arasında ayrım yaptığı tek düze bir vize uygulamasının olmadığı ve Cenevre Sözleşmesine koyduğu çekincesinin devam ettiğinin eleştirel vurgusu yapılmaktadır.[26]

2014 yılındaki ilerleme raporunda iltica konusuna dair Cenevre Sözleşmesinde bulunan coğrafi kısıtlamanın devam ettiğine, Türkiye'nin Sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yalnızca Avrupa'dan gelen mülteciler için yerine getirdiğinin vurgusu yapılmaktadır. Yeni kabul edilmiş olan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Avrupa dışında gelen mültecilere "şartlı mülteci" "ikincil koruma" ve "geçici koruma" gibi ilave statüler getirilerek eski yıllarda olmayan bir kısım korumaların getirilmesi vurgulanmaktadır. Vize konusunda ise eski pullar yerine taklidi güç yeni, yüksek güvenlikli yeni vize etiketlerinin getirilmesi olumlu karşılanmaktadır. Raporda ayrıca Türkiye'nin sınır boylarında verdiği vizelerin uygulamasının son bulduğu, sınırlarda oluşan uzun vize kuyruklarını engellemek için internet üzerinden vize alımlarına olanak sağlayan yeni vize uygulamasının vurgusu yapılmaktadır.[27]

2015 yılı ilerleme raporuna göre Türkiye – AB vize serbestisi diyaloğu devam etmektedir. Türkiye'nin birtakım kriterleri yerine getirdiği yönünde önemli ilerlemeler kaydetmekle birlikte, üye devletlere karşı geri kabul yükümlülüğünün uygulama alanında iyileştirilmesi dahil, politika alanında da birçok önemli sayıda ilerleme kaydedilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Coğrafi sınırlama devam ediyor olmasına rağmen büyük ölçüde Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile AB müktesebatına uyumlu bir iltica sistemi oluşturduğunun memnuniyeti dile getirilmektedir.[28]

2016 raporunda Türkiye'nin Asya ve Afrika'dan Avrupa'ya geçmek için bir transit ülke olarak kullanıldığının altı çizilmektedir. Rapora göre Suriye iç çatışmasından kaçan çok sayıda mülteci ve düzensiz göçmenin Türkiye üzerinden AB'ye geçtiğinin altı çizilmiştir. 2016 Ocak ayında itibaren geçici koruma altındaki

[26] https://www.ab.gov.tr/files/2013%20ilerleme%20raporu/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf Erişim tarihi:23.07.2019
[27] https://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf Erişim tarihi:23.07.2019
[28] https://www.ab.gov.tr/files/ceb/Progress_Reports/2015_ilerleme_raporu.pdf Erişim tarihi: 26.07.2019

Suriyelilere belli şart ve sınırlamalarla iş piyasasına erişimin önündeki engellerin kaldırılması sağlayan yönetmelik kabul edilmiştir. Vizelerin AB vize mevzuatına uygun hale getirilmesini gerekliliği vurgulanmaktadır.[29]

2018 yılında yayımlanan rapora göre, Türkiye'nin göç ve iltica alanlarında önceki yıllara göre daha iyi düzeyde ilerleme kaydedildiğinden bahsetmektedir. Ayrıca Türkiye'nin Doğu Akdeniz rotasındaki göç akınlarının yönetilmesinde önemli ve etkili rol oynadığını dile getirmektedir. "1Ekim 2017 tarihinde yürürlüğe girmesine rağmen Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması'nın üçüncü ülke vatandaşlarına yönelik hükümlerini hala uygulamadığını" eleştirmektedir.[30]

2019 yılı raporunda, Türkiye'nin göç ve iltica politikalarına yönelik kaleme alınan ifadelerden, önceki yıllara oranla bu alanda ilerlemeler kaydedildiğini bildirmektedir. Türkiye'de bulunan yaklaşık dört milyon mülteciyi ağırlaması ve AB'ye yasadışı geçişlere engel olmak için yaptığı çabalar övülmektedir. Ayrıca Mart 2016 Türkiye AB mutabakatının uygulama kararlılığına yaptığı vurgu ve Doğu Akdeniz rotasında yaşanan yoğun göçün yönetiminde oynadığı kilit rolden bahsetmektedir. Geri Kabul Anlaşmasının üçüncü ülke vatandaşlarına yönelik hükümlerin hala uygulanmaması eleştirilmiştir.[31]

AB ilerleme raporlarında açıkça görüldüğü gibi Türkiye'nin göç ve iltica politikalarındaki ilerlemeler ağır ve zamanın gerisinden gelmektedir. Önceden bahsedilen üç aşamalı göç politikalarının en önemli ayağını oluşturan "Avrupalılaşma dönemi" politikalarına yansıyan ve Türkiye'nin AB müktesebatına uyum vesilesi ile yönetmeliklerle düzenlenen alanların yasal çerçeveye oturması büyük önem arz etmektedir. Türkiye bu süreçte yeterli olmamasına rağmen önemli yasal adımlar atmıştır.

1990'lı yıllar ve sonrasında Türkiye'ye artarak yönelen toplu ve bireysel sığınma talepleri neticesinde Türkiye, daha önce de vurgulandığı gibi, 1994 Yönetmeliğini çıkarmıştır. Bu yönetmelik, var olan problemleri çözemediği gibi; 1. Türkiye'ye

[29]https://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/son__2016_ilerleme_raporu_tr.pdf Erişim tarihi: 26.07.2019
[30] https://www.ab.gov.tr/siteimages/pub/komisyon_ulke_raporlari/2018_turkiye_raporu_tr.pdf Erişim tarihi: 27.07.2019
[31] https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2019_trkiye_raporu-_tr.pdf Erişim tarihi: 27.07.2019

"sığınmacı" gibi bir kavram üretmiştir.[32] 2.Yasa ile düzenlenmesi gereken bir alanı yönetmeliklerle düzenlemeye çalışmıştır. Dolayısıyla bu durum, 2013 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kabul edilinceye kadar devam etmiş, bu zamana kadar düzenleme olmadığı için de ülkede bulunan sığınmacı ve mültecilerin mağduriyet yaşamalarına sebebiyet vermiştir (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014, s. 243)

AB katılım süreciyle Türkiye göç politikalarını gözden geçirmeye başlamıştır. Üstübici'nin deyimiyle Türkiye, AB katılım süreci ile göç politikalarını kabullendiği, öncesinde bir bütün olarak sahip olduğu bir göç politikasının olmadığı vurgulanmaktadır (Üstübici, 2017, s. 112). AB ilerleme raporları ve Türkiye'nin adaylık sürecinde çıkardığı uyum yasaları göç iltica ve mülteci sorunlarını istenilen düzeyde olmamasına rağmen olumlu manada belli noktalara getirmiştir. Fakat gerek Türkiye'nin aldığı önlemlerin yetersizliği ve gerekse Avrupa devletlerinin mültecilere yönelik oluşturduğu kotaların azlığı uluslararası alanda yeni bir sorun olarak insan kaçakçılığı sorununu gündeme getirmiştir. Sonuç olarak, AB ilerleme raporlarının Türkiye'den istediği yasal düzenleme beklentileri ve 1951 Cenevre Sözleşmesinde bulunan coğrafi çekincenin kaldırılması tartışmaları sonrasında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kabul edilmiştir.

3.3. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ve Uygulamaları

2009 yılında hazırlık çalışmalarına başlanan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), 04.04.2013 tarihinde TBMM tarafından kabul edilmiştir. Türkiye'nin göç mevzuatını AB uyum süreci çerçevesine ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarına uyum gerekliliği, YUKK'un hazırlanmasında önemli rol oynayan etkenlerden biridir. 2014 yılında yürürlüğe giren YUKK, "yabancıların Türkiye'ye girişleri, Türkiye'de kalışları ve Türkiye'den çıkışları gibi konular ile birlikte, Türkiye'den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın usul ve esaslarını düzenlemektedir. Kanun ile yabancı sayısının artmasıyla birlikte

[32] Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesine göre sadece Avrupa'dan gelenlere Mülteci Statüsü vermektedir. Öncesinde gelenlerden "Türk, Türk soylu ve Müslüman gibi şartlar aranmaktaydı. Hukuki değil milli mülahazalarla değerlendirilmekteydi. Dolayısıyla Sığınma ve sığınmacılık hukuki anlamda ilk basamak olduğu için o dönemlerde de bu konuda yönetmelik veya yasal düzenleme mevcut değildi.

mevcut bulunan mevzuatın yetersiz kalması, bundan dolayı sorunların çözüme kavuşturulamaması, uluslararası koruma alanında yeterli düzenlemelerin olmamasından kaynaklı oluşan boşluğun doldurulması amaçlanmaktadır. YUKK'un kapsamı içine aldığı konular, geri göndermeme yasağı, yabancıların durumları; Türkiye'ye giriş ve vize, ikamet, sınır dışı etme, uluslararası koruma sağlamak şeklinde formüle edilmektedir. YUKK uluslararası koruma aşamaları içerisinde olan, başvuru şartlarının usul ve esasları, başvuru yapan kişilere sunulan barınma, idari himayeye yönelik konular, uluslararası korumanın başvurularının araştırılması, görüşme, hüküm ve hükme yapılan itiraz düzenlenerek belli kurallara bağlanmıştır. Ayrıca YUKK gerekçesinde yabancıların ve yurttaşlarının birlikte yaşamlarını mümkün kılabilecek bir politika öngörmektedir (Ergüven, Özturanlı, 2013, s. 1033).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (GİGM) kurulması ve YUKK'un yürürlüğe girmesiyle geçici veya uluslararası koruma talep eden kişiler için iltica sisteminin geliştirilip uygulanması sağlanmaktadır. Ayrıca GİGM, uluslararası koruma isteyen kişilerin belgelerini düzenleyerek, göç ve iltica konusunda hukuki yapının oluşmasında gerekli çalışmalar yapmak ve bu konuda Bakanlık üst yönetimine bilgi vermektedir. GİGM, AB uyum sürecinde ulusal belgeler ışığında gerekli hususları belirlemek ve bu konuda somut adım atılmasını sağlamaktadır.

Sonuç olarak, YUKK ilk defa göçmen ve mülteci haklarını uluslararası standartlara uyarlayarak, yönetmelikle (94 Yönetmeliği) düzenlenen bu alanı yasal bir çerçeveye yerleştirmeye çalışmıştır (Avrupa Komisyonu Türkiye İlerleme Raporu, 2014, s. 18). Bu anlamda, Türkiye'nin göç ve iltica politikaları alanında bir ilerleme olarak kabul edilmektedir.

3.4. YUKK' a Göre Koruma Usulleri

3.4.1. Uluslararası Koruma

Uluslararası korumanın ne olduğunun tarifi tam olarak yapılmamakla birlikte, doktrine göre genel olarak kabul görmüş bir tanım mevcuttur. Bu tanıma göre uluslararası koruma, kendi ülkesinin korumasından faydalanamayan kişiye uluslararası alanda başka bir devletin koruma sağlamasına denmektedir. Uluslararası ve bölgesel anlaşmalar, uluslararası teamül hukuku kuralları, hukukun genel prensipleri, uluslararası

korumanın temel kaynakları olarak kabul edilmektedir. Ayrıca uluslararası mahkeme içtihatları ve doktrinler de yan kaynakları oluşturmaktadır (Aygün, Kaya, 2016, s. 90-91).

Daha önce de vurgulandığı gibi, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolünde mülteci statüsünü tayin eden usulleri oluşturan normlara yer verilmemektedir. İltica/sığınma esaslarına yönelik yapılan tanzimler ulusal hukuk düzenine bırakılmıştır (Çiçekli, 2016, s. 319). Bu anlamda YUKK, Türkiye'nin iltica süreçlerinde izleyeceği usulleri belirlemektedir. YUKK uluslararası korumayı mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma ve geçici koruma sınıflandırmaktadır. Ayrıca bunlar 61-62-63. maddelerde de ayrı ayrı düzenlenmektedir.

3.4.1.1. Mülteci

Türkiye yalnızca Avrupa'dan gelenlere mülteci statüsü tanıdığı için, Türk hukukunda kabul edilen mülteci tanımı, Cenevre Sözleşmesindeki mülteci tanımıyla aynı olmakla birlikte daha dar kapsamlıdır. YUKK'da mülteci *"Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir"*[33] şeklinde düzenlenmiştir.

YUKK'un kabul edilmesiyle yürürlükten kalkan 1994 Yönetmeliğinde mülteci, coğrafi kısıtlamayı temel alarak tanımlamaktaydı. Bu durum aynen korunmuştur. Nitekim YUKK'da da mülteci tanımı coğrafi kısıtlama esas alınarak yapılmaktadır (Baran Çelik, 2015, s. 74-75).

[33] YUKK md.61

3.4.1.2. Şartlı Mülteci

Türkiye'nin Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolünü esas alarak çıkardığı 1994 Yönetmeliği uyarınca, söz konusu Sözleşmenin belirlediği mültecilik şartlarına sahip olmakla birlikte, bahsedilen Sözleşme ve Protokole uyguladığı coğrafi kısıtlama sebebiyle mültecilik statüsü verilmeyen, Avrupa dışından Türkiye' ye gelip koruma talep eden yabancılar "sığınmacı" olarak kabul edilmekteydiler (m.3). YUKK uluslararası hukuktan farklı olarak kullanılan bu sığınmacı statüsünü kaldırmıştır. Avrupa dışından gelenler için "şartlı mülteci" statüsü getirilmiştir. (Baran Çelik, 2015, s. 76-77).

Şartlı mülteci kavramı, YUKK ile beraber Türk hukuk sistemine girse de Avrupa dışında meydana gelen olaylar sebebiyle aynı nedenlerle haklı zulüm yaşayan kişi olarak tanımlanmaktadır. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar şartlı mültecinin Türkiye'de kalmasına izin verilir [34](Özkan, 2013, s. 448). Şartlı mülteci tanımını mülteci tanımından ayıran temel fark; mülteci için Avrupa'dan gelme şartının olması, şartlı mülteci için ise böyle bir koşulun aranmamasıdır.

3.4.1.3. İkincil Koruma

YUKK' un ikincil korumaya yönelik getirdiği tanımda ise, hangi şartlarda ve kimlerin bu korumadan faydalanacağı değerlendirilmektedir. İkincil koruma diğer bir adıyla tamamlayıcı koruma, gerek uluslararası çevrede gerekse AB hukuku çerçevesinde geçmişi uzun yıllara dayanan bir korumadır. İkincil koruma, AB ortak Sığıma Sisteminin oluşturulmasına ilişkin esas düzenlemelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Cenevre Sözleşmesi çerçevesinde mülteci olarak değerlendirilemeyen, fakat uluslararası korumaya gereksinim duyan kişiler ikincil koruma kapsamında değerlendirilmektedir (Baran Çelik, 2015, s. 79). YUKK'da ikincil koruma, *"Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayrım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak,*

[34] YUKK md.62

olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir"[35] şeklinde düzenlenmiştir.

YUKK, mültecileri ve uluslararası koruma kapsamındaki kişileri ilgilendiren konulardaki düzenlemeleri kanun kapsamında yapmaktadır.

3.4.1.4. Geçici Koruma

Türkiye, yukarıda da bahsi yapılan 1950, 1990'lı yıllar ve son olarak 2011 yıllarında kendisine yönelen kitlesel göçlerle karşılaşmıştır. Uluslararası koruma talep eden bu tarz kitlesel sığınma durumlarına karşılık Türkiye'nin tepkisi, bu korumayı talep eden kişilere "geçici koruma" sağlamak tarzında şekillenmiştir. Türkiye'nin geliştirdiği bu "geçici koruma" durumu Suriye iç savaşı sonrasında oluşan kitlesel göçlerle de uluslararası alanda beğenilen önemli bir model olarak yer edinmiştir. Geçici koruma statüsü, Avrupa Konseyinin 2001 tarihli toplu göç durumları için "Geçici Koruma" direktifine göre hazırlanmıştır. Nisan 2011 yılında Türkiye sınırlarına dayanan ve sınırları kitlesel olarak geçen bu hareketli insan topluluğunu yönetmek için, 30.03.2012 tarihinde, İçişleri Bakanlığı tarafından "Geçici Koruma Yönergesi" çıkarılmıştır. *"Bu yönerge kapsamına göre, Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde ikamet eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge"* (Geçici Koruma Yönergesi) imzalanmıştır. Çiçekli, 2016, s. 212-214).

YUKK'un yürürlüğe girmesinin ardından iki ayrı yönetmelik düzenlenmiştir. Geçici koruma altındaki Suriyeliler, 13 Ekim 2014'de kabul edilen Geçici Koruma Yönetmeliği, şartlı mülteci ya da ikincil koruma statüsü verilmesi söz konusu olan uluslararası koruma altındaki sığınmacılar ise, 17 Mart 2016'da kabul edilen Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunun Uygulanmasına Yönelik Yönetmeliğe tabidirler.

13 Ekim 2014 yılında çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliğinin amacı; "*ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici*

[35] YUKK md.63

koruma amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırları- mızı geçen yabancılardan, 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91 inci maddesi çerçevesinde, uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayanlara sağlanabilecek geçici koruma işlemlerinin usul ve esasları ile bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemleri, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirleri ve ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasındaki işbirliğiyle ilgili hususları düzenlemektir"[36] şeklinde belirtilmiştir.

Sonuç olarak, Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze, günün koşulları göz önünde bulundurulduğunda yabancılara dair temel bir kanuna ihtiyaç olduğu, insan hakları ve farklı birçok sivil toplum kuruluşları tarafından zaman zaman dile getirilmiştir. Bu bağlamda hazırlanan YUKK metni, ulusal ve uluslararası faktörlerin de etkisiyle ve TBMM'de büyük bir uzlaşı sağlanarak 6458 sayılı kanun kabul edilmiştir. Bu kanun "yabancılara ilişkin düzenlemeler, uluslararası koruma ve idari teşkilatlanma" olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır. Söz konusu kanun hükümlerine bakıldığında, Türkiye'deki mevzuat açısından önemli yenilikler ve değişimler getirdiği görülmekle birlikte, yabancılara ilişkin bütün konuları da düzenlemediği görülmektedir. YUKK'un hazırlık metninde AB düzenlemeleri, AİHM ve AİHS kararları esas alınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda bugüne kadar yasal düzenleme konusunda geç kalındığı eleştirilerinin yanında, 6458 sayılı kanunun bazı hükümlerinin kendisi, bazılarının ise içeriğindeki kavramlar sebebiyle yabancılara sağlanan güvencelerin yetersizliği konusu eleştirilerin temel odağını oluşturmaktadır. YUKK'un kabulü ile öncesinde emniyetin yetki alanında olan birçok husus GİGM'e devredilmesi, Türkiye'nin güvenlik eksenli yaklaşımının yumuşadığını göstermesi açısından ayrıca öneme sahiptir (Erten, 2015, s. 46). Günümüz de YUKK ile ilgili iki önemli tartışma bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, şimdiye kadar yabancıların durumuna ilişkin yasal bir düzenlemenin olmaması açısından YUKK'un getirdiği yenilikler ve düzenlemelerin öneminin vurgulanması, ikincisi ise, YUKK'un getirdiği yeniliklerin öneminin yanında yabancıların hakları ve nihayetinde insan hakları alanında halen birçok eksikliklerin bulunması tartışılan önemli bir konuyu oluşturmaktadır.

[36] http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20146883.pdf

3.5. Geri Kabul Antlaşması ve Uluslararası Mülteci Politikaları

Geri Kabul Antlaşması, bir ülkeye ilgili devletin belirlediği giriş noktaları dışında yasadışı yollarla girmiş veya pasaport, vize, oturma ve çalışma izinleri gibi seyahat belgesine sahip olarak devletin belirlediği giriş kapılarında yasal bir şekilde girmiş; ancak bir birtakım nedenlerle ülkede kalma hakkını kaybetmiş kişilerin kaynak veya transit geçiş yaptığı ülkeye geri gönderilmesi anlamına gelen anlaşmadır (Özsöz, 2014, s. 145). Bu antlaşmanın amacı, düzensiz göçlerin önüne geçmek ve yasadışı göçle mücadele etmek için ülkelerin belirlediği giriş alanlarının dışında giriş yapan göçmenlerin geri gönderilmesi anlamına gelmektedir. Bu antlaşma ile hem Türkiye sınırlarını kullanarak başka ülkelere giren, hem de başka üçüncü ülkelerden Türkiye sınırlarından giren göçmenlerin geri gönderilmesinin usul ve esasları düzenlenmektedir. Türkiye ilk olarak Yunanistan ve sonrasında Suriye, Vietnam, Ukrayna, Kırgız Cumhuriyeti, Romanya, Rusya, Belarus, Moldova, Pakistan, Karadağ ve Avrupa Birliği ile geri kabul antlaşmaları yapılmıştır (Ekşi, 2017, s. 50).

Danış'ın İçduygu'ya atıfta bulunarak söylediği gibi, aslında 2011 yılında Türkiye ile AB arasında imzalanan Geri Kabul Anlaşması, düzensiz göçleri azaltmaktan çok caydırıcı özelliğe sahiptir. Örneğin Yunanistan, Türkiye ile arasında imzalanmış anlaşmaya binaen Türkiye' üzerinden yasadışı geçtiği iddia edilen 65,300 yabancıyı, Türkiye'ye iade etmek istemiş fakat Türkiye sadece bu sayının 10,124'nü kabul etmiştir. Türkiye'ye vize serbestisi vaadiyle yapılan Geri Kabul Anlaşması, nihayetinde AB'nin Türkiye'yi bir tampon bölge haline getirdiğinin eleştirisine maruz kalmaktadır.

Sonuç olarak yapılan bu anlaşmalar ve eleştiriler temel alındığında, insan olanaklarının gerçekleştirebilmesinin engellenmesi, insan haklarına giden yolu da kapatmaktadır. Cenevre Sözleşmesine göre, hayati tehlikesi veya özgürlüğü tehdit altında ise geri göndermeme ilkesi gereği kişi geldiği ülkeye iade edilmemelidir. Çünkü geri göndermeme ilkesi uluslararası teamül hukukunun bir parçasıdır ve Cenevre Sözleşmesine taraf olsun olmasın bütün devletler açısından bağlayıcı niteliğe sahiptir. İltica ve insan hakları bağlamında, Türkiye ve AB arasında imzalanan geri kabul antlaşması ciddi sorunlar barındırmaktadır. Söz konusu antlaşmanın bazı metinleri hukuki olarak belirsiz ve tartışma yaratmaktadır. Tartışmaya sebebiyet veren

metinlerden biri 18 Mart 2016 tarihli metindir.[37] Bu metin yalnız taraf devlet açısından değil, anlaşmaya konu olan insanları da ilgilendirmektedir. Nitekim söz konusu metinlerin muhatabı insan olduğundan, hukuki değerlendirmenin yanında, etik ilişki değerleri de göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi gerekmektedir. Görüldüğü kadarıyla Türkiye ve AB arasında imzalanan bu antlaşmanın insan hakları ve iltica hukuku açısından ciddiyeti sorgulanmaktadır (Ekşi, 2017, s. 83).

İkinci Dünya Savaşından sonra Avrupa büyük bir yıkım geçirmiştir. Savaşların bıraktığı maddi hasarların yanında insan hakları alanında oluşturduğu büyük yıkımlar toplumsal ve bireysel travmalara sebebiyet vermiştir. Avrupa coğrafyasında barışı hâkim kılmak, ülkeler arasında dayanışma ve işbirliği geliştirmek adına kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu zamanla birliğe dönüşerek, ortak para birimi, serbest dolaşım gibi kendi sınırlarında uygulamaya geçmiştir. Avrupa topluluğu zamanla ekonomik topluluk olmaktan çıkıp, siyasal ve anayasal bir bütünlük oluşturma yolunda çok önemli hamleler gerçekleştirmektedir. Avrupa'nın Birlik haline gelmesinin en dikkat çekici yönü kuşkusuz derin bir değerler topluluğuna dönüşmesidir. Bu bütünleşmeyi kendine münhasır kılan en önemli kıstaslardan bir diğeri de Avrupa Birliğinin kendi egemenlik işlemlerine karşı "hukuki bir koruma" sunan uluslararası kuruluş olması açısından ayrıca öneme sahip olmaktadır. AB ekonomik birlik olmanın çok daha ötesinde özü itibariyle bir "değerler birliğidir". İnsanlık adına yaymaya çalıştığı hukukun üstünlüğü, temel hak ve özgürlüklere saygı gibi temel değerlerdir. Bu temel değerler zamanla antlaşmalar ve içtihatlarla geliştirilmiştir. Nitekim AB sadece hukuk topluluğu olarak anılmamakta, aynı zamanda değerler birliği ile de anılmaktadır. Avrupa Topluluğu Adalet Divanı (ATAD), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) zamanla yargıç yapımı "temel hak" korumasını geliştirerek, üye devletlerin taraf oldukları uluslararası sözleşmelerden haklar türeterek bunları topluluk hakları olarak tanımaktadır (Metin, Kaygısız, 2011, s. 126). Netice itibariyle Avrupa İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşadığı onca yıkımlardan sonra toparlanma evresinde, attığı ekonomik atılımların yanında, insan hakları alanında da

[37] 18 Mart 2016 tarihli basın açıklamasının Türkçe metni için bkz. http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf (28.08.2019).

kayda değer adımlar atarak önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Lakin dünyada yaşanan zorla yerinden edilmeler sonucunda oluşan insan hareketliliği Avrupa sınırlarını zorlamaya başlamıştır.

Avrupa Birliği insan hakları alnında yıllardır oluşturmaya çalıştığı ilkelerinden, meydana gelen yoğun kitlesel ve bireysel göçler nedeniyle, kendi sınırlarına sığınmacıların dayanmasıyla ve mesele kendi topraklarını mültecilerden korumak olunca on yıllardır oluşturulan ilkelerinden vazgeçmek durumunda kalmaktadır. Uluslararası kuruluşların yüzyıla yakın zamanda oluşturmaya çalıştığı göç, sığınmacı ve mülteci politikaları, devletlerin egemenlik haklarına, sınırlara, yerli, yabancı gibi adlandırılan, ayrıca güç ve çıkar ilişkisine dayanan devlet politikalarına kurban edilerek insan hakları ihlal edilmektedir. Bunu en iyi yansıtan örneklerden biri kuşkusuz Arap Baharı diye nitelendirilen son dönemde Orta Doğuda yaşanan iç çatışmalar ve diğer devletlerin bu çatışmalarda oynağı politik rollerdir.

Türk dış politikası, bölgede yaşanan gelişmelerle ilgili Mısır ve Suriye yönetimlerine seslenerek halkların değişim talebinin görülmesi gerekliliğini, yönetimde katılımcılığı ve insan haklarına ilişkin bölge rejimlerine "ya halkın değişim talepleri doğrultusunda reformlara öncülük ederek var olmaya devam edin, ya da gidin" çağrısı yaparak görece tarafını halklardan ve değişimden yana belirlemekteydi. Fakat aynı dış politika aktörleri Libya olayında önce NATO müdahalesine karşı çıkarak, sonra İngiltere ve Fransa'nın Libya müdahalelerini engellemek için NATO komutasına müdahalenin verilmesini talep etmiştir. Sonrasında da bizzat müdahalede yer almak istemiştir. Aynı şekilde İngiltere ve Fransa insan hakları alanında dünyaya ders vermektedir. Fakat dış politikada insanı ve değerlerini öncelemek yerine güç ve çıkar ilişkisi bazında politika yürütmektedirler.[38] Oysa BM Antlaşmasının 2/4. Maddesinde amaca ulaşmak için uygulanacak ilkeleri şöyle belirtmektedir; "*Teşkilatın üyeleri, milletlerarası münasebetlerinde gerek bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasî bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları ile telif edilemeyecek herhangi bir surette, tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar*." BM'nin temel amacı uluslararası barış ve güvenliği sağlamaktır. Ayrıca uluslararası anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi bu anlaşmanın temel esasını

[38] http://www.ydh.com.tr/HD9130_turkiyenin-idealist-dis-politikasinin-libya-savrulmasi.html Erişim tarihi: 02.08.2019

oluşturmaktadır. Bu madde esas alındığında, BM bir devletin diğer bir devlete karşı tek taraflı kuvvet kullanarak müdahalede bulunması hukuka aykırı olarak nitelendirilmektedir (Orallı, 2014, s. 112,113). Fakat BM de kendisinden önceki kuruluşlar gibi, dünyada çıkan savaş ve insan hakları ihlallerine engel olamadığı gibi bazı durumlarda da olayın bir parçası veya tarafı gibi de olabilmektedir. Yakın tarih itibari ile Doğu Avrupa'da meydana gelen Sırplar ile Boşnaklar arasındaki savaşta BM Barış Gücü askerlerinin olaya müdahale şekli buna iyi bir örnek teşkil etmektedir. (Alp, 2017, s. 173).

Ülkeler arasında imzalanan Geri Kabul Anlaşmaları çoğu defa iç ve dış politika malzemesi haline gelebilmektedir. BM'nin insan haklarını koruma adına yaptığı çabalar yukarıda görüldüğü üzere başarılı olamamaktadır. BM bir taraftan insan haklarını korumak için ilke ve esaslar belirlemeye çalışırken bazen de insan haklarının engellenmesi adına pek de bir şey yapmamaktadır. Bazı sivil kuruluşlar çaba sarf etse de uluslararası ölçekte başarılı oldukları söylenemez. Bunun için insan hakları bilgisine sahip olmak ve bu bilgiyi içselleştirmek büyük önem arz etmektedir. Aslında yeryüzü ve yeraltı kaynakları tün insanlığa yetecek yeterliliktedir. Burada asıl sorun dağılımın adaletsiz, insan hak ve değerlerinin yeterince kavranamaması sonucu çatışmalar çıkmaktadır. Buna birde devletlerin politikalarının sadece kendi makul vatandaşları olarak gördükleri ve sınır olarak çizdikleri alanın içindekilere istediği şeylerden, geri kalanını bu haklara layık görmemesidir. Suriye iç çatışmalarından Türkiye'ye kaçan Suriyeliler de olduğu gibi herkes kendi mültecisini sahiplenmeye çalışmıştır. İslamcılar İslamcıları, Kürtler Kürtleri, Aleviler Alevileri, Türk milliyetçileri ise Türkmenleri sahiplenmeye çalışmıştır. Devletler ve birçok toplum meseleye hak temelli yaklaşım sergilememiştir. Mülteciliğin temel bir insan hakkı olduğu çok fazla görülmemiştir. Hükümet hatta muhalefet de hak temelli yaklaşım yerine "misafir", "biz de bir gün mülteci olabiliriz" tarzında hiçbir hukuki anlam taşımayan yaklaşımlar sergilemiştir (Özden, 2016, s. 13). Bu yaklaşımların hak temelli olabilmesinin yolu öncelikle "hak"kın ne olduğunun bilgisine vakıf olmak gerekmektedir. Hak ve insan haklarından ne anlamak gerekliliğinin cevabı sonraki bölümde aranmıştır.

3.6. Mülteciler ve İnsan Hakları

3.6.1. İnsan ve Hak Kavramları

İnsan haklarının ne olduğu ve insan haklarından ne anlaşılması gerektiğini kavramak için öncelikle insan kavramı üzerinde durmak gerekmektedir. Geçmişten günümüze insanın ne olduğunu anlamak gayesiyle filozoflar farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Aslında insanın ne olduğu sorunsalı ve insan bilgisi, felsefe çalışmalarının çok önemli bir alanını oluşturmaktadır. Bu sorun üzerinde çalışma yapan öncü isimlerden biri de Platon'dur. Kurduğu piramidal yapıdaki devlet tasarımının en tepesine adil kişiyi yerleştirirken, "adalet nedir? sorusunu cevaplayan filozof, adaletin tecellisinin tek tek kişilerde olacağını belirtmekte ve adil kişinin kim olduğunu yanıtlamaya çalışmaktadır (Platon, 1962, s. 434e). Aristoteles ise insanı dual bir yapıda, bir yanını "akıldan yoksun" diğer yanını ise "akıl sahibi" olarak ele almaktadır (1988, s. 35-1101a).

Kant ahlak yasasında, insanın otonom yapısından bahseden ilk filozoftur. Kant'a göre insan hem doğa hem de akıl varlığıdır. İnsan doğal yanı ile "doğa yasalarına" akıl yanı ile "ahlak yasasına" bağlıdır. Kant, insanı sahip olduğu bu ikili yapıdan dolayı istediğinde ahlak yasasına uymayı seçebilme olanağına sahip bir varlık olarak görmektedir. İnsanın sahip olduğu bu seçme yeteneği onu diğer varlıklar arasında özel kılmaktadır. Bununla birlikte bu yasanın her kişide bulunma olanağı mevcut değildir. Ancak insanlığa katkı sağlamış, başarılar göstermiş, insanın olanaklarını olumlu anlamda gerçekleştirebilmiş kişilerde yasaya uygun davranışları görmek imkân dahilindedir. Çünkü Kant'ın insan görüşü tek veya toplu insanlar için değil, daha çok yasa koyabilen kişiye odaklıdır (Özcan, 2016, s. 241). Kant bazen insan terimi yerine kişi terimini de kullanmıştır. Kant'a göre kişi, akıl sahibi, kendi isteğiyle ahlak yasasına uyan, özgürlüğün bilincinde olan ve kendisi amaç olan bir varlıktır (s. 226). Kanta, her insanın kendi şahsında temsil ettiği insanlığı kutsal olarak görmektedir. Her kişi kendi kişiliğinde tüm insanlığı temsil etmektedir (s. 238).

Mengüşoğlu, Kant'ın insana ilişkin düşüncelerinden insanı olanaklar varlığı olarak ele alınabileceği sonucunu çıkarmaktadır. Kant'a göre insan, belli yeteneklerle donatılmış olarak dünyaya gelmektedir. Ancak bu yeteneklerin geliştirip geliştirilmemesi kişinin kendisine bırakılmıştır. Kant, sahip olduğu olanaklar sebebiyle

tüm varlıklar arasında değerli olan tek varlık olarak insanı görmektedir. Çünkü Kant, insanı diğer var olanlar arasında "etik eyleme" olanağına sahip olmasından dolayı ayrı bir konumda değerlendirmektedir (Mengüşoğlu, 2015, s. 67)

Scheler (1968, s. 5) insanı insan yapan şeyin insanda bulunan "tin" olduğunu söylemektedir. Tepe'ye göre ise (2005, s. 10) insan, hem doğa varlığı hem de doğadan bağımsız, temelini akılda bulan, yasalar altında yaşayan bir varlıktır.

Kuçuradi'nin insan görüşü, Kant'ta olduğu gibi temelleri ontolojik esaslara dayalı felsefi antropolojiye dayanmaktadır. Kuçuradi'nin insana dair görüşlerini anlayabilmek için "insan ve değer" düşüncesine bakmak gerekmektedir. Kuçuradi'ye göre, "insanın değeri tür olarak insanın diğer canlılar arasındaki özel yeri" olarak tanımlanmaktadır. Bu özel yer insanın yapısal olanaklarını da kapsamaktadır (2011, s. 72)

Kuçuradi'ye göre insanın etik eylemde bulunabilmesinin ön koşulu insanın değer bilgisine sahip olması ve doğru değerlendirme yapabilmesidir. (1988, s. 53). Kuçuradi insan değerinin bilgisini, "değer ve değerler" kavramlarını ayrı ayrı değerlendirmektedir. Ona göre değerler "var olan şeylerdir" değer ise, "bir şeyin değeridir". Yani insanın değeri ve değerleri farklı şeylerdir. İnsanın değerini "insanın varlıktaki özel yeri" olarak ele almaktadır. İnsanın değerlerinden kastı ise, "tür olarak insanın başarıları" olarak ele almaktadır. Sanat, hukuk, felsefe, bilim, bilgi vb. insan olanak ve başarıları ile gerçekleşen fenomenler olarak değerlendirilmektedir. Yine Kuçuradi'den hareketle "dünyaya gelen her kişinin, yaşama, barınma, beslenme, eğitim alma gibi insan hakları adı altında toplanan bu haklar temellerini insanın değerinde bulmaktadır" (2013, s. 40).

İnsan haklarının ne olduğunun cevabı hak ve adalet kelimesinin bilinmesinde yatmaktadır. Kuçuradi, hak kavramını Platon'un "adalet" kavramı üzerine temellendirmektedir. Platon "adaleti her birine gerekeni, borçlu olunanı vermek" olarak tanımlamaktadır. Hak ise birine verilmesi gereken şey neyse mutlaka verilmelidir (Kuçuradi, 2011, s. 29). Hukuk literatürüne göre ise hak, hukuk düzeninin bireylere tanıdığı yetki olarak tanımlanmaktadır.

Kalabalık (2004, s .4-5) insan haklarının konusunu "hak" lar veya özgürlükler olarak tanımlamaktadır. Yazarın aktardığı iki görüşten birine göre özgürlük bir hak olmakla birlikte tüm haklar özgürlük değildir. Dolayısıyla kapsam olarak "hak" özgürlüklere göre daha geniş çerçevede ele alınmaktadır. Burada hak, özgürlükleri de kapsamakla birlikte devletten, özel veya tüzel kişilerden birtakım somut fiilleri talep etmeyi de kapsayabilmektedir. Diğer bir görüşe göre ise, hak ve özgürlük hukuki bir durumun iki istikametini oluşturmaktadır. Burada özgürlük bir haktır. Hak ise özgürlüğün olması ile gerçekleşmektedir. Dolayısıyla gerçekleşecek bir haktan bahsedilmeyecekse eğer, özgürlüğün de bir anlamı ve değeri olmadığı için hakkın da bir anlamı ve değeri olmayacaktır. "Hak özgürlüğün temeli ve konusu, özgürlük ise hakkın gerçekleşme aracıdır".

Söz konusu kavramlar arasındaki görüş ayrılığında haklılık payı her ikisinde de mevcuttur. Aralarındaki ilişki sürekli aynı değildir. Dolayısıyla zaman zaman bu kavramlar çakışmaktadır. Böylesi durumlarda kimi zaman "özgürlük" hakkı, bazı durumlarda da "hak" özgürlüğü içine almaktadır.

Kuçuradi'nin hak kavramı daha çok günlük yaşamdaki taleplerden yola çıkarak oluşturulmuştur. Aristoteles ve Platon'un adalet fikrini kavramlaştıran Kuçuradi, hak ve adaletin bir fikir olduğunu ve kendi başına bir tek durumda bir talebi dile getirmektedir. Bu talep her ne olursa olsun kendilerine ait bir şeyin onlara mutlaka verilmesi gereken kastedilmektedir. Burada hak ve adalet, insan hakları fikrinden; insan hakları ise insan olanaklarında ayrı olarak düşünülmemektedir. Kuçuradi'nin fikirden kastı, insan düşüncesinin bir tasarımıdır. Böylece insan beyninin bu ürünü, "insanın yapısal özelliklerini korumak", insana özgü olanaklarını geliştirmek, insan türünün davası ve ödevidir. Ayrıca "insana özgü olanakları" gerçekleştirme ve bu olanakları tek tek kişilerde "koruma istemi" insan hakları olarak anılan istemleri oluşturmaktadır (2011, s. 28-29).

Sonuç olarak, insanın ne olduğu bilgisi olmadan, insana nasıl bir muamele edileceğinden de bahsedilemez. Bunun için felsefi anlamda insan- değer ilişkisinin bilinmesi büyük önem arz etmektedir. Anlaşılıyor ki insanın otonom bir varlık olması, aynı zamanda insana büyük sorumluluk da yüklemektedir. Nitekim insan, "bilen, yapıp

eden, konuşan, seven, çalışan, eğiten, eğitilen" ve bütün bunların toplamında "biopisişik" bir varlıktır (Mengüşoğlu, 2015, s. 20).

3.6.2. İnsan Hakları

İnsan haklarının öznesi kişidir. Bu "kişi" hakları ve nihayetinde insan haklarının, teorik ve pratiği ilkçağlara kadar uzanmaktadır. Sonrasında ilgili alanda, ortaçağ ve modern çağda da çok sayıda çalışma yapılmıştır. Devletin egemenlik gücü temel hak ve özgürlükler karşısında sınırlandırılmıştır. Bu alanda en önemli uğraş 1215 yılında Magna Carta belgesiyle, İngiltere'de Kral ile Parlamento arasındaki çatışma neticesinde ortaya çıkan hak ve özgürlük belgesidir (Gemalmaz, 2003, s. 25-30). Sonrasında 1776 yılında Virginia Haklar Bildirgesi kabul edilmiştir. Bildirgenin 1. Maddesi tüm insanların doğuştan belli haklara sahip, özgür ve eşit olduğundan bahsetmektedir. Ayrıca siyasal iktidarın halkın yararına işlemediği durumlarda halk tarafından değiştirilme hakkının olduğunu ve kuvvetler ayrılığından da bahsetmektedir (Ünal, 2003, s. 32).

Hak ve özgürlükler alanında Avrupa'da da dönüm noktası olarak nitelendirilebilecek 1789 yılında ilan edilen Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, insanın doğuştan sahip olduğu ve vazgeçilemez, devredilemez doğal haklarının olduğunun teyidini belgelemektedir. Belgeye göre esas olan "insanın doğal haklarını korumak" tır. Doğal haklar, mülkiyet, özgürlük, güvenlik ve baskıya karşı mücadele etme olarak tarif edilmiştir. Burada özgürlük, "başkasına zarar vermeden istediğini yapabilmek" olarak tanımlanmıştır (Akın, 1993, s. 71).

İnsan haklarının felsefi temelleri Thomas Hobbes ve Johne Locke gibi düşünürler tarafından ortaya konmaktadır. Gemalmaz insan haklarının 1789 Fransız İhtilali sonrasında belge halini aldığını, 1848 yılında ise artık anayasalarda yerini alarak hukukun bir parçası haline geldiğini ve "insanların doğuştan haklara sahip olduğunu" bildirmektedir. Hobbes'a göre bireyin yaşamının korunması temel hak olduğundan, egemene devredilmesi mümkün değildir. Bireyin yaşamını korumak için şartlar ne olursa olsun, direnme hakkı ve itaatsizlik özgürlüğü vardır. Bu temeller üzerine hak kavramını inşa eden Thomas Hobbes aynı zamanda insan hakları tarihinde de yerini

almaktadır. Locke, doğal haklar anlayışından yola çıkarak devletin/yönetimin sınırlılığının vurgusunu yapmaktadır. Ayrıca Locke hukuku, özgülüklerin güvencesi olarak görmektedir (Gemalmaz, 2003, s. 3-57).

İnsan haklarının çıkış noktası "insanın kendi doğası" gereğidir. İnsan haklarının temeli en doğal hak olan yaşama hakkına dayanmaktadır. İnsan hakları, ideolojik ve siyasal tercihlerden etkilenerek, liberal düşünce sisteminde kişi hakları ve siyasal haklar olarak öne çıkarken, sosyalist ideolojiye göre, ekonomik ve siyasal haklar olarak ortaya çıkmaktadır. Üçüncü Dünya ülkelerinde ise daha çok milli/ulusal bağımsızlık, kolektif haklar şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bütün bu siyasi görüş ayrılıklarına karşın BM'nin uluslararası standartlar oluşturmak için yaptığı girişimler olumlu sonuçlanarak İHEB kabul edilmiştir (Gemalmaz, 2003, s. 3-57). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde, "bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımında eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler; birbirlerine karşı kardeşlik anlayışı ile davranmalıdırlar" (İHEB 1.m) şeklinde tarif edilmiştir. İnsan hakları, ırkı, dini, dili, cinsiyeti, mezhebi, görüşü, mensubiyeti, doğuştan veya sonradan edinilen kazanımları ne olursa olsun ayrım gözetmeksizin tüm insanların sahip oldukları haklardır.

Erdoğan insan haklarını, insanın "varoluşsal-ahlaki" iki temel değerinden türeyen haklar olarak tanımlamaktadır. Bu haklardan biri "özgürlük" diğeri ise eşitliktir. Özgürlük insanın olanaklarını gerçekleştirebilmenin ontolojik dayanağını oluşturmaktadır. Özgürlük, tür olarak insanın "bilinçli ve amaçlı" bir şekilde faaliyette bulunabilme gücünü ve hayatını kendi tercihleri doğrultusunda yönlendirebilme imkânına sahip olmasıdır. Yani kişi eylem ve olanaklarını gerçekleştirirken keyfi olarak sınırlandırılmamalıdır. Erdoğan'ın Kukathas'a dayandırarak aktardığı gibi özgürlük, kişi eylemde bulunduğunda, başka insanlar tarafından kendisine engel konmadan tecrübe ettiği şeydir diye tanımlanmaktadır. Erdoğan'a göre özgürlük bir haktır ve hiç kimse hiçbir otorite tarafından, bu haktan keyfi olarak mahrum edilmemelidir. Eşitlik ise, insan kimliğinin ortak yanı olan "insan" olma durumu bakımından aynı değere sahip bir eşitlikten bahsedilmektedir. Bahsedilen değer, insanların sahip olduğu üstünlük, engel, beceri ve diğer özelliklerden bağımsız olarak var olan değerdir. Saygı ve muamele bakımından herkese eşit bir yaklaşım söz konusudur. "İnsan onur'una" eşit saygı çerçevesinde, bazı insanların sahip olduğu özel yetenekleri sayesinde diğerlerinden farklı muameleye tabi tutulmaları buradaki eşitlik ilkesi ile bağdaşmamaktadır. Evrensel

bir değer olan ahlâki eşitlik kastedilmektedir. Sonuç olarak Erdoğan insan haklarının özgürlük antropolojisinden türediğini dile getirmektedir. Özgürlükten türeyen insan hakları, insan değerinin korunması ile ilgili istemlere dayanıklık etmekle bir noktada insan haklarının evrensel niteliğini de ortaya koymaktadır (Erdoğan, 1998, s. 7-16)

İnsan hakları alanında önemli değer ortaya koyan Kuçuradi'ye göre, insan hakları denilen şey "insan aklının ürettiği bir düşüncedir". Ona göre insan yapısal olanaklarını gerçekleştirebilecek şekilde muamele görmelidir. Bu yapısal özellikleri korumak, kişilerde insan olanaklarını geliştirmek, insan türünün davası ve insan olan her tekin görevidir. İnsanın insansal olanaklarının gerçekleşmesi sonucunda ortaya çıkan başarı, bilgi, insan değerinin farkındalığının bilincine işaret etmektedir. Bu bilgi insanın "insan olma" şuuruna varmasını, insanların tek ortak noktası olan "insan kimliği" farkındalığının ortaya çıkmasını sağlayan bilgidir (Kuçuradi, 2011, s. 3-70-72).

Kuçuradi'ye göre, insanı insan yapan şey "insanın en ayırt edici özelliği," insanın olanak ve etkinliklerinde aranması gerekmektedir. Bunlar felsefe, hukuk, sanat, bilim gibi etik değerlerdir. Değer ise, onu benzerleri arasında farklı kılan şeydir. Bunlar insansal olanaklardır ve bu olanaklar hayata geçirildiği zaman insan değeri korunabilecektir. İnsan değeri korunduğunda ise insan hakları da korunmuş olacaktır (2015, s. 189). İnsan hakları etik değer bilgisiyle korunabilmektedir. Etik değer bilgisi ile hareket etmek için etik kişi değerlerinin bilinmesi gerekmektedir. Etik kişi değerlerini Kuçuradi şöyle açıklamaktadır: "*Etik kişi değerleri, etik ilişkilerinde değer korumağa -insanın değerini kişilerde korumağa- veya bulunduğu durumlarda en az harcanmasını sağlamağa çalışan kişinin özellikleridir; insan olmanın değerinin bilgisine sahip olan ve her eylem ve tutumunda bunu hesaba katan kişinin özellikleri: dürüst, saygılı, adil, dolayısıyla "özgür" olma gibi özellikler"* (2015, s. 184). Kuçuradi, iki kişi arasında duyulan sevginin etik ilişki değerlerine en iyi örnek olduğunu belirtmektedir (Kuçuradi, 2015, s. 187).

Netice itibariyle, insan hakları fikrinin temelinde, bütün insanların yapısal olarak aynı ve onur- değer bakımından eşitliği kabulü yer almaktadır. Kuçuradi'nin değindiği muamele ilkeleri ve hukukun türetileceği esas kılavuz olarak insan hakları, insanın kimi imkânlarının gerçekleşebilirliğinin şartlarına dair ve bu şartların kişilerde sağlanmasına yönelik istemler dile getirilmektedir (Kuçuradi, 2015, s. 180).

Ülkelerin kendi güvenlikleri açısından sınırlarını koruma, egemenlik hakları çerçevesinde sınırlarından giren – çıkanları kontrol ve tespit etme hakları mutlak ve sınırsız değildir. Bu haklar insan hakları hukuku ve devletler hukuku ile sınırlandırılmaktadır.

3.6.3. Mültecilerin İnsan Hakları

Mülteci ve sığınmacı hukuku esasen insan hakları hukuku ile yakından ilişkilidir. Nitekim insan hakları hukuku, savunmasız kişilerin hak ve onurunu korumak ve yapılması gereken muamelenin gerçekleşmesine olanak sağlamaktadır. İnsan hakları hukuku, insanlar arasında ayrım yapmaksızın din, dil, ırk gibi farklılıkları gözetmeden tüm insanlara insanca muamele yapmayı temel norm haline getirmektir. Bu kapsam içerisine sığınmacı ve mülteci farkı gözetmeden herkes girmektedir. Nihayetinde 1948 yılında kabul edilen Evrensel Beyanname tüm insanların temel özgürlüklerine ve onuruna saygıyı amaçlamaktadır (Aygün, Kaya, 2016, s. 95).

Sığınma hakkı, IOM göç terimler sözlüğüne göre iki anlamda kullanılan genel bir terimdir: sığınma verme hakkı (Devletler topraklarında bulunan kişilere kendi takdirine göre sığınma hakkı verebilir) ve sığınma hakkı kazanma sığınma talep edilen devlet veya takipçi devletten bu hakkın kazanılması anlamlarında kullanılmaktadır. Sığınma ve iltica meselesi insanlık tarihi ile var olan bir fenomendir. Birçok dinin nosyonları arasında "misafirperverlik" "yardım etme" gibi kavramların bulunması, iltica ve sığınmanın temellerinin çok eskilere dayandığının göstergesidir. Dolayısıyla bu kavramlar dini, ahlaki ve insana dair geçmişi olan kavramlardır. Geçmişe dayanmasına rağmen 20. yüzyıla kadar evrensel nitelikte bir "iltica etmekten" bahsetmek mümkün değildir. Bu yüzyıla kadar iltica arayanlara daha çok kişisel ve yerel koruma sağlanmaktaydı. I. Dünya Savaşı sonuna dek bu sorun uluslararası bir sorun gibi algılanmamaktaydı. Ancak 20.yüzyıldan sonra uluslararasında oluşan evrensel standartlar neticesinde mesele evrensel olarak kabul görmeye başlamıştır (Çiçekli, 2016, s. 216).

Sığınmacılık mültecilik yolunda geçici bir durumu ifade etmektedir. Fakat iltica talepleri sonuçlanana kadar asgari yaşam standardı çerçevesinde bazı haklar

tanınmaktadır. Lakin geri göndermeme ilkesi gereğince geldikleri ülkeye geri gönderilemezler. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin sığınma hakkına yer vermesi, sığınma hakkının evrensel yönüne vurgu yapmaktadır. Nitekim bundan dolayı sığınma hakkı hem ulusal hem de uluslararası mahkemelerde bireysel olarak kullanılabilir durumuna gelmiştir.

Uluslararası ilişkilerde sığınma hakkı insan hakları ve devletlerin hakları çerçevesinde formüle edilmektedir. Ağırlıklı olarak iki farklı görüş ön plana çıkmaktadır. Uluslararası ilişkiler disiplininde kendine yer bulan bu iki önemli ve birbirine zıt yaklaşım, sığınma haklarının aydınlatılması açısından büyük önem arz etmektedir. Bunlar; **Realizm ve Liberalizmdir.**

Realizm, güç ve çıkar ilişkisine dayanmaktadır. Devletin dış politika belirlemeleri ulusal güç ve çıkarları temelinde ele alınmaktadır. Aynı zamanda devlet politikaları da bunun üzerine inşa edilmektedir. Realist teoriye göre devletin güvenliği söz konusu olduğunda, başka herhangi bir norm kesinlikle gözetilemez. Bu yaklaşıma göre devlet, içişlerinde vatandaşlarının güvenliğini sağlamakla kendini yükümlü görmektedir. Fakat uluslararası ilişkilerde tek hedefi devletin güvenliğini sağlamaktır. Dolayısıyla içerde vatandaşı dışarda ise kendi güvenliği dışında hiçbir norm tanımamaktadır. Bu teori "sığınma hakkını" devletin egemenlik yasası çerçevesinde değerlendirir. Haliyle burada insan haklarının ihlali söz konusudur. Fakat bu ihlal realist teori için önemli değildir. Dolayısıyla bu teori, kitlesel göçlerin devlet egemenliğine halel getireceği varsayımından hareketle ve aynı zamanda çatışma ortamına zemin hazırlayacağı düşüncesiyle sığınma hakkına karşı çıkmaktadır. Burada insan hakları devlet ile yurttaşları arasında uygulanan normlardır. Realizme göre insan hakları evrensel nitelikte değildir. Hatta bu teoriye göre normların evrenselliği de söz konusu değildir. Sonuç olarak bu teoride esas olan devletin egemenliğidir. Bu durumda sığınmacıların insan haklarının ihlal ediliyor olması da bu teori açısından bir sorun teşkil etmemektedir. Realistler, sığınmacı ve göçmenleri aynı kategoride ve ikisini de barışa tehdit olarak görmektedir. Realistlere göre bu iki grup kontrolsüz güçtür ve bu güçler egemenliğe zarar vermektedir.

Liberalizm düşüncesine göre, din, dil, ırk, sınıf, mezhep fark etmeksizin, insan hakları bütün insanlar için eşit ve evrensel değer olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla

evrensel olan bu hakların korunması uluslararası toplumun "ortak yarar" ve sorumluluğundadır. Bu teoride birey ön plandadır, hakların sahibi ve taşıyıcısı bireydir, devlet değildir. Liberal düşünceye göre sığınmacılar göçmenlerden farklı olarak değerlendirilmektedir. Zira sığınmacılar kaynak ülkeden zülüm ve işkence gibi zorunlu birtakım sebeplerden dolayı çıkmaktadırlar. Dolayısıyla korunmaya muhtaç bir durumdadırlar (Savaşan, 2009, s. 14) Sonuç olarak halen uluslararası ilişkilerde sığınma hakkı, "insan hakları" ve "egemenlik" hakları arasında karşılıklı yapılan tartışmalara kurban edilmektedir. Oysa Erdoğan'a (2012, s. 127) göre "devletin amacı, her insanın doğuştan sahip olduğu inkâr edilemez haklarını korumaktır". Aslında sığınma hakkı başlı başına bir hak olmakla birlikte diğer haklarla korunan bir haktır. Fakat uluslararası ilişkilerde mevcut bulunan güvenlik kaygıları, kesin hatlarla belirlenen sınırlar, tam olarak anlaşılmayan insan değeri ve değerleri sebebiyle sığınma hakları birçok defa "egemenlik" haklarına feda edilmektedir. Oysa sığınma hakkı ve mülteciliğin yönetimi, uluslararası işbirliğini kapsayacak şekilde, insan hakları ve devlet egemenliğini dengeli olarak uzlaştırmak gibi üçüncü bir yaklaşımın gerekliliği büyük önem arz etmektedir.

3.7. İnsan Hakları Bakımından Dünyada Mülteci Olmak

Dünyada yaşanan şiddet, dini ve siyasi baskılar sonucunda ülkelerini terk etmek zorunda kalan insanların sayısı her geçen gün artmaktadır. Son beş yıldır zorla evlerinden olanların sayısı rekor düzeye ulaşmıştır. 2017 sonu 2018 başlarında yaklaşık olarak 68 milyon kişi zorla yerlerinden edilmiştir. Bu rakam 2019 yılında 70,8 milyona ulaşmıştır. Dünyada mülteci sayısı 25 buçuk milyonu bulmuştur. Buna mukabil 3,1 milyon da sığınmacı sayısı mevcuttur. Ayrıca kendi ülkeleri içerisinde zorla yerinden edilenlerin sayısı 40 milyonu aşmış bulunmaktadır.

BM'nin mülteci örgütü olan BMMYK tarafından 31 Ocak 2019 tarihinde *"Çaresiz Yolculuklar*" başlığıyla yayımlanan rapor verilerine göre, Akdeniz hattından Avrupa'ya gitmek üzere bu güzergâhı kullanan kişilerin günlük ortalama 6'sı hayatını kaybetmektedir. Rapora göre, bu hat üzerinden arama kurtarma operasyonlarının azalması neticesinde, Akdeniz, dünyanın en ölümcül, can alan denizi haline gelmektedir. 2018 yılında Akdeniz'i geçmeye çalışan mültecilerden 2275'i hayatını kaybetmiştir. Yine rapor verilerine göre son beş yılda Akdeniz üzerinden Avrupa'ya

geçişlerin en alt seviyelerde olduğu görülmekle birlikte, bu düşüklüğün sebebini de yaşanan ölümlere bağlanmaktadır. Tüm bunlara rağmen 2018 yılında Akdeniz güzergâhını kullanarak Avrupa'ya ulaşan mülteci sayısı 139.300 kişi olarak rapora yansımıştır. Ayrıca rapora göre, mültecilerin kullandığı güzergâhlarda da değişikliklerin olduğu görülmektedir. Avrupa'ya İspanya üzerinden kara yolları denenerek geçişler sağlanmaya çalışılmıştır. Yine de Akdeniz'in batısındaki ölüm oranları 2017' den 2018'e dört kat artmıştır. 2017 de 202 olan sayı 2018 de 777'e ulaşmıştır. 2018 de İtalya'ya ulaşan 23.400 mülteci sayısı bir önceki yıla oranlandığında beş kat daha düşük olduğu görülmektedir. Tüm bu ölümlere rağmen mülteci ve göçmenler yer değiştirmeye devam etmektedir. 2017 yılında Yunanistan'a deniz yoluyla 30 bin kişi geçerken, 2018 de bu sayı 32.500'e çıkmıştır. Ayrıca Türkiye'den Yunanistan'a kara sınırından geçen mülteci sayısında da üç kat artış olmuştur. Keza bu hareketlilik Avrupa'nın diğer bölgelerinde de kendini göstermiştir. Batı Balkanlar üzerinden Bosna Hersek'e, Fransa üzerinden İngiltere'ye ve Lübnan üzerinden Kıbrıs'a binlerce mülteci geçişi olmuştur (UNHCR 2018 Raporu).

Bütün bu sayılar ve göstergeler 2019 yılında da katlanarak artmaya devam etmiştir. Önceki yıla göre zorla yerinden edilmiş insan sayısında 2,3 milyon daha artarak 70,8 milyona ulaşmıştır. Bu rakam 20 yıl öncesine göre kıyaslandığında tam olarak iki katına tekabül etmektedir. En son yayımlanan Küresel Eğilimler Raporuna göre zorla yerinden edilmiş sığınmacı ve mülteciler ve kendi ülkeleri içerisinde bir bölgeden başka bir yere veya başka bir ülke topraklarına gitmek zorunda kalan kimselerin sayısı günlük 37 bin kişiye ulaşmıştır (UNHCR 2019 Raporu).

İnsan değeri ve değerlerini öncelemeyen devlet politikaları, artan şiddet olayları ve savaşlar neticesinde yerini yurdunu terk eden insan sayısı her gün artmaya devam etmektedir. Yaşanan insan hakları ihlalleri nedeniyle göç etmek zorunda kalan insanlar, göç yollarında da insan hakları ihlalleri ile karşılaşmaktadır. Suriye iç savaşından sonra ülkelerini terk eden sığınmacıların büyük bir kısmı, Avrupa'ya geçerlerken karşılaştıkları insanlık dışı muamelelerin (elektrikli tel çitler, denizde toplu boğulmaları) yanı sıra hayatta kalıp sığındıkları ülkelerde de terörle anılma, ucuz işgücü gibi muamelelerle karşılaşmaktadır. Ayrıca Geri Kabul Antlaşmasının imzalandığı ülkelerden yapılan iadeler, ülke sınırlarına örülen duvarlar, ikili pazarlıklar vb. uygulamalar sığınmacı ve mültecileri almamak için devletlerin yaptığı insan haklarını

önemsemeyen uygulamalardır. Bütün bu uygulamalar MC ile başlayan ve bugün halen AB ve BM ile devam eden uluslararası örgüt ve kuruluşların, II. Dünya Savaşından bu yana güç bela oluşturduğu uluslararası iltica hukukuna aykırı uygulamalardır.

Sonuç itibari ile sığınmacı ve mülteci meselesinin çözüm yolu, Kuçuradi tarafından ortaya konulan etik ilişki, insan değeri ve değerleri ile ilişkilidir. Dolayısıyla insan hakları ancak insan değer bilgisi ve etik muamele ile korunabilmektedir. Dünyanın neresinde doğup, nerede yaşadığına bakılmaksızın, insanlara insan olmanın gerektirdiği koşulların sağlanması durumunda insan haklarından bahsetmek mümkündür. İnsanlara yalnızca yaşam hakkının tanınması, insan onuruna yakışır yaşam sürdüğü anlamına gelmemektedir. İnsan hakları, insanın biopisişik bütün haklarını oluşturan haklardır. Bu haklar arasında hiyerarşi söz konusu olmadan her hak önemli ve değerlidir. Bunun yanında insan olanaklarının önündeki engellerin kaldırılması, bu olanakların gerçekleştirilebilmesi için gerekli tüm şartların yerine getirilmesi gerekmektedir. Bunlar sağlanamadığı takdirde insan sınırlandırılmış olanaklarını gerçekleştirebileceği koşullardan mahrum bırakılmış olacaktır. Suriye iç savaşından kaçıp Türkiye'ye sığınan ve müzik otoritelerince "geleceğin dehası" olarak gösterilen piyanist Cimuk, Bulgaristan'da katıldığı uluslararası yarışmada birinci olmuştur. Bahsi geçen Suriyeli Cimuk için gerekli koşullar sağlanmamış olması durumunda, Cimuk olanaklarını gerçekleştiremediğinden, insanlık için de bu değeri başaramayacaktı.

3.8. Misafirlikten Politik Pazarlığa Mülteciler ve İnsan Hakları

Mart 2011 yılında Suriye'de çıkan iç savaşla birlikte zorla yerinden edilen Suriyeliler, içinde bulunduğu güvensizlik ortamından kendilerini kurtarmak için ülkelerini terk etmeye başlamışlardır. Kitlesel olarak büyük bir hareketlilik meydana getiren sığınmacılar, Türkiye'nin uyguladığı açık kapı politikası ile içeri alınmışlardır. Bu politika birçok insan hakları kuruluşu ve insan hakları savunucuları tarafından övgüye layık bir davranış olarak değerlendirilmiştir. Devletlerin Suriye iç savaşına doğrudan veya dolaylı olarak müdahalede bulunmaları sonucunda, sığınmacı sayıları giderek artmaya devam etmektedir. 15 Ağustos 2019 tarihinde Mülteciler Derneğinin açıklamaları veri alındığında, bir önceki yıla göre 10 bin 466 kişi artarak toplamda 3 milyon 649 bin 750 Suriyeli Türkiye'de bulunmaktadır.[39]

Türkiye'ye sığınan Suriyeliler için hükümet, uluslararası hukukta bir karşılığı bulunmayan daha çok "nezaketi" andıran, kalmalarına izin verilen "misafir" kavramını kullanmıştır. Oysa Türkiye toplumunun misafirliğe verdiği büyük önemin yanında "misafirliğin kısası makbuldür" gibi olumsuz manalar da bu toplum tarafından bahsedilen kavrama yüklemiştir. Dolayısıyla hukukta bir karşılık bulamayan bu kavram, uzunca bir süre yetkililer tarafından ülkeye sığınanlar için sıkça kullanılmıştır. Sığınmacı ve mülteci konusunda yasal mevzuat yetersizliği, ekonomik sıkıntılar, kampların olduğu illerdeki nüfusun artması, toplumda zaten var olan yabancı düşmanlığını giderek artırmaktadır. Göçün iyi yönetilememesi, milliyetçi gruplar, medyada yabancıların olumsuz gösterilmeleri ve tabandan gelen tepkiler üzerine misafir olarak kabul edilen kişiler, bir süre sonra hükümet tarafından kolaylıkla pazarlık unsuru haline getirilmiştir.

BMMYK'nin yayımladığı yıllık raporlara göre şimdiye dek sadece deniz yolu ile yeni umutlara yelken açan bir milyon insan bulunmaktadır. Suriyeliler, Yunanistan'a geçerken hayatlarını kaybeden insanların durumuna dikkat çekmek ve batıya geçmek için 2015 yılında Edirne Şehir merkezinde bir parkta toplanarak seslerini duyurmaya çalışmışlardır. Bu olaydan kısa bir süre sonra Alman Başbakanı Merkel'in, Türkiye Cumhurbaşkanı'nı ziyaret etmesi neticesinde AB ile yapılan görüşmeler bir mutabakat

[39] https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/ Erişim tarihi: 25.08.2019

ile sonuçlanmıştır. Bu mutabakat sonucu mültecilerin Türkiye'de kalmalarına karşılık, AB'den Türkiye'ye 3 milyar avroluk bir fon, Avrupa'ya vizesiz geçiş ve en önemlisi Türkiye'nin insan hakları konusundaki zaaflarını dile getirmeme olarak pazarlık sonuçlanmıştır (Çavdar,2016, s.33).

Mültecilerin uluslararası politikalara yansıma biçimlerine bakıldığında ise Türkiye ve Avrupa Birliği için ayrı bir önemi olduğu söylenebilir. Türkiye'nin AB katılım sürecinde, diyaloglar zaman zaman iyi bazen de kopma noktasına kadar gelmektedir. 2015 yılı Kasım ayı sonunda Türkiye ve Avrupa Birliği arasında imzalanan anlaşma, Türkiye'nin dış politika ve göç politikaları bakımından bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Bu dönemde mülteci krizi Avrupa sınırlarını zorladığından, Avrupalı siyasetçilerin meseleye ivedilikle çözüm bulmaları gerekmiştir. Ayrıca Türkiye ve AB arasında yapılmış son toplantıdan o güne on yıllar geçmiş, başta Almanya ve Fransa olmak üzere birçok Avrupa lideri her vesile ile Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıktıklarını dile getirmişlerdir. Yaşanan bu politik atmosfer yüzünden tarafların bir araya gelmesi hayli zor olmakla birlikte kapıya dayanan mülteci krizi tarafların toplanıp çözüm bulmalarını zorunlu kılmıştır. Türkiye'nin göç furyasını durdurması karşılığında, AB Türkiye'nin AB sürecinde yeni müzakere fasılları açmayı kabul etmiş, hem de 72 maddelik listenin tamamlanması durumunda –özellikle de Türkiye'nin 2013'te imzaladığı Geri Kabul Anlaşması'nı uygulamaya geçirmesi koşuluyla– Türk vatandaşlarına "vizesiz Avrupa müjdesi" vermiştir. Başta Uluslararası Af Örgütü olmak üzere göç ve göçmen hakları üzerine çalışmalar sivil toplum örgütlerinin en ağır şekilde tenkit ettiği bu "mülteci pazarlığı" esasen meselenin mütehassısları tarafından çok da bilindik bir durumdur. Geri Kabul Anlaşması'nın ilk konu edildiği 2010 yılında, Göçmen Dayanışma Ağı (GDA) bir imza kampanyası başlatmış ve bu "vize rüşvetinin" göçmen ve mülteciler için ne anlama geldiğini açık bir şekilde özetlemişlerdir (Danış, 2016, s. 6-7).

Türkiye'de bulunan milyonlarca Suriyeli için kullanılan "misafir, ensar, muhacir" gibi kavramlar arasındaki ilişkiler dini söylem ile dile getirilmektedir. Fakat 2013 yılına kadar sığınmacı ve mülteci için hukuki anlamda kayda değer bir gelişme olmamıştır. Zaten çoğu devlet mülteci almamak veya az almak için kotalar belirlemektedir. Yeri geldiğinde de çok rahat bir şekilde sığınmacıları pazarlık unsuru

haline getirmektedirler. Sonuç olarak birçok devlet uluslararası ilişkilerde göçmen, sığınmacı ve mültecileri dış politika aracı olarak kullanmaktadırlar. Mültecilerin politikalara yansıma biçimleri çoğu defa devletlerin sınırlarını korumak ve politik alanlarını genişletmek şekliyle yer almaktadır. Yani çoğu defa diplomasiye kurban edilmektedirler. Tüm bunlar insanın değerinin harcanmasına ve insanın araç (düşük) değer olarak kullanılmasına neden olmaktadır.

SONUÇ

Çevresel faktörler insana dair ne varsa hemen her şeyi ortaya çıkarmak gibi bir role sahiptir. Sınırsız istek, arzu ve gereksinimlere sahip sosyal bir varlık olan insanın, hayat bulacağı tüm imkânlar doğada mevcuttur. İnsan olmak ve insan kalmak gibi insanın "biopisişik" bütünlüğü içerisinde hayat sürmek yine insan eliyle zorlaşmakta veya kolaylaşmaktadır. İnsan haklarının korunabilmesi için insanların birbirlerine, etik değer bilgisi ve insanın değeri bilgisiyle muamele etmesi gerekmektedir. Bunun için insanın ne olduğuna, değer ve değerlerin neler olduğuna ve bunların insan ve insan haklarıyla ilişkisine değinmek gerekliliği tezde açıklanmaya çalışılmıştır.

2010 yılının sonlarında başlayarak Tunus, Libya, Mısır ve Suriye gibi birçok devlette çıkan ayaklanmalar bazı ülkelerde iç çatışmalara ve akabinde kitlesel göçlere sahne olmuştur. 2011 yılı Mart ayında Suriye'deki ayaklanmalar iç savaşa dönmüş, etkileri ülke sınırlarını aşmış ve milyonlarca insanın sığınmacı olmasına yol açmıştır. O günden bu yana kalıcı bir çözüm üretilememiş olan mülteci krizi, insan hakları alanında da vahim bir durum ortaya çıkartmıştır.

Bugün dünyada bulunan mülteci nüfusunun yüzde elliden fazlası küresel iç savaşların yoğun yaşadığı ülkeler olan Suriye, Afganistan, Somali, Kongo, Sudan, Güney Sudan, Myanmar, Güney Afrika Cumhuriyeti, Irak ve Eritre gibi ülkelerden gelmektedir. Bu ülkelerden giden mülteci sayısı, dünya mülteci sayısının dörtte üçünü oluşturmaktadır. İnsanlar zulümden, insan hakları ihlallerinden zaman zaman açlık ve yoksulluktan kaçarken de yollarda tarifi mümkün olmayan dramlarla karşılaşmaktadırlar. Yitirdikleri eş dost akrabanın yanında çoğunlukla yıllarca biriktirdikleri paralarını da daha iyi bir hayat uğruna insan kaçakçılarına kaptırmak durumunda kalmaktadırlar.

Uluslararası küresel sistemi içerisinde sermaye dolaşımı ile birlikte insan hareketliliği de önemli ölçüde artmıştır. Bu artış 19. yüzyılda kapitalizmin hız kazanmasıyla çoğalmış, iletişim ve ulaşım imkanlarının gelişmesiyle yeni boyutlara ulaşmış, dünyada yaşanan savaş ve insan hakları ihlallerinin artmasıyla da kitlesel hal alarak yeni bir kabuğa bürünmüştür. Uluslararasındaki bu göç hareketliliğine paralel olarak insan hakları olgusu ve insan haklarının uluslararasında korunması alanında da

gelişmeler yaşanmıştır. Göç olgusu sadece basit bir yer değiştirme olayı değildir. Göç edenin gittiği yerde karşılaştığı hemen her sorun aynı zamanda insan hakları sorunudur. Hangi konuya ve nereye el atılırsa atılsın insanı ilgilendiren ve insana dokunan bir yanı muhakkak vardır. Geçmişe oranla insan hakları görünürlüğü artmış olmasına rağmen devletlerin egemenlik hakları, güç ve çıkar ilişkileri, göç, sığınmacı ve mülteci meselelerinin hukuk, politika ve insan hakları alanında daha fazla tartışılması ve daha görünür kılınması gerekliliği önemini korumaktadır. Devletlerin çıkar çatışmaları sonucu kişilerin özgürlüklerinin ve insan olanaklarının yok edilmesi, kısıtlı hale getirilmesi, sığınmacı ve mülteciler önündeki en büyük engeldir. Bu engeller hak ihlallerinin temelini hazırlamaktadır. Bu tezde göç edenin insan olma gerçeğinden hareketle, sığınmanın bir insan hakkı olduğu kabulünden yola çıkarak sığınmacı ve mültecilere uluslararası hukukta kendilerine tanınan hakların verilmesi, insansal olanaklarının geliştirilmesinin önündeki engellerin kaldırılması gerektiğinin vurgulanması amaçlanmıştır.

Göç konusunun çok disiplinli olması ve farklı göç teorilerinin bulunması, insanlığın doğuşuyla günümüze sürekli olarak devam etmesi bakımında göçler irdelenmiştir. Göç kuramlarının büyük kısmı göçleri ekonomik sebeplerle açıklama eğilimdedir. Fakat günümüzün anti demokratik devlet uygulamaları ve savaşlar yüzünden milyonlarca insan sığınmacı ve mülteci olmaktadır. Göçmen sığınmacı ve mülteci meseleleri küresel ve bölgesel ekonomik, sosyal ve siyasal faktörlerden etkilenmektedir. Bu etkileşimler çalışmanın birinci bölümünde irdelenmiştir.

Akabinde ikinci bölümde, sığınmacı ve mülteci hukukunun gelişim aşamaları, nihayetinde uluslararası örgütler, anlaşmalar, sözleşmeler ve düzenlemelerle sığınmacı ve mültecilerden ne kastedildiği ve haklarının ne kadar korunabildiği veya korunamadığı anlatılmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde, Türkiye'nin iltica ve mülteci politikalarının konjonktürel değişimi ve bu değişime etki eden faktörler üzerinde durulmuş, devlet politikalarının uluslararası ilişkilerde oluşturduğu güç ve çıkar ilişkilerinin mültecileri pazarlık unsuru haline getirmesi ve dünyada mültecilerin durumu değerlendirilmiştir. Son olarak insan haklarının felsefi temelleri üzerinde durularak, bu hakların korunması adına, insanın değeri ve değerlerini koruma bilincinin edinilmesi, bu bilince sahip olma yöntemi, etik ilişkiler kurulmasının insan olanaklarına

nasıl katkı sağladığı ve insan haklarının korunmasıyla sığınmacı ve mülteci haklarının da koruma durumu konuları irdelenmiştir.

Göç ve mülteciler günümüzde, uluslararası ilişkilerin başat konuları arasında yer almaktadır. Hiçbir devletin engelleyemediği bu küresel hareketlilik, gerçek manada bunu doğuran sebeplere bakılmadan, çözüm olarak meselenin çıkış noktasına inilmeden sorunu halletmek pek de mümkün olamamaktadır. Uluslararası ilişkilerin temellerini dayandırdığı ‘‘güç ve çıkar’’ ilişkisinden vazgeçip, insanı önceleyen ve temel insan haklarına yönelik politikalar geliştirilmelidir. Aksi halde meselenin çözümü pek de kolay olamayacaktır. Sığınmacılık ve mültecilik nihayetinde bir insan hakları meselesidir. Başka bir deyişle insan hakları sorunudur. İnsan sınırlandırılmadan, insan olmaktan kaynaklı kendini gerçekleştirebilmenin yollarının açık olması gerekmektedir. İnsanın olanaklarını gerçekleştirebilmesi, insanın değerlerine; bu değer de kişiyi insan haklarına götürmektedir. Bunun için insanları kimi hizmetlere ve olanaklara erişimden mahrum bırakmak, belli sınırlarla tutmak, yurttaş – yerli bakış açısıyla insana yaklaşmak ulus devlet mantığına uyabilir, ama bu yaklaşım insanın değeri ve insan hakları ile pek de bağdaşmamaktadır. Ayrıca bir devletin temel sorumluluğu sadece kendi yurttaşına karşı değildir. Devletlerin aynı zamanda yurttaşı olmayan, kendi sınırları içinde veya dışındaki insanlara karşı da sorumluluğu bulunmaktadır.

Kişinin doğuştan veya sonradan kazandıkları donanımlar ne olursa olsun, din, dil, ırk ve sosyal grup mensubiyetine bakılmadan sahip olduğu tüm haklar insan haklarıdır. İnsan hakları alanında büyük sorun teşkil eden insan kaçakçılığı ve ticaretinin engellenmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yanında, ivedilikle denetimlerin yapılması gerekmektedir. Ayrıca psikolojik, sosyal ve tıbbi yardımlarda bu alanda yapılacaklar arasında büyük öneme sahiptir.

Hangi sebeple olursa olsun, göç eden kişilerin mutlaka hepsinin insan hakları güvence altına alınmalıdır. Başka devletlerde yaşayan göçmen ve mültecilerin, kültürlerini yaşatabilmenin yolları açılmalıdır. Göçmenlerin barınma, beslenme, sağlık, eğitim başta olmak üzere sosyal hayata adapte olmalarının önündeki engeller titizlikle aşılmalıdır.

Göç ve göçmen sayısı her geçen gün artarak devam etmektedir. Buna sebep olan ulusal ve uluslararası yanlış uygulanan ekonomik-politik kararlardır. Küresel dünyada

buna çözüm üretmek ivedilikle gerekmektedir. Ulusal ve uluslararası kurum ve örgütlerle işbirliği geliştirilerek gerekli politikaların uygulanması gerekmektedir.

Uluslararası ilişkilerde mevcut bulunan göç politikaları ‘‘insan’’ faktörünü gereğince dikkate almamaktadır. Bu tür politikalarda her ülke kendine münhasır bir duruş sergilese de her devletin kendi sınırlarını korumak, kontrol etmek, vatandaşlarını ve ulusal kimliklerini muhafaza etmek adına, göçmenlere sundukları eğitim, barınma, beslenme gibi temel hizmetlerde bile mümkün olduğunca sınırlandırma yolunu seçmişlerdir.

Bu tez çalışması, sürdürülmekte olan sığınma ve mülteci politikalarının mültecilerin insan haklarını göz ardı ettiği gerçeğinden hareketle, bu politikaların insan haklarına dayalı yapılması mücadelesine katkı sunmak amacıyla yürütülmüştür.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine göre sığınma bir insan hakkıdır. Ayrıca, insan haklarıyla ilgili diğer uluslararası (BM) ve bölgesel (AB) belge ve sözleşmelerde de sığınma hakkı ve gerekleriyle ilgili haklar bulunmaktadır. Bu hak devletler hukuku sisteminde devletlerin egemenlik hakları içerisinde değerlendirilmiştir. Dolayısıyla ülkesine sığınan sığınmacıyı kabul etme veya reddetme yetkisi devletlerin iç hukuku yani egemenlik alanına, insafına bırakılmıştır. Hal böyle olunca mültecilerin maruz kaldıkları insan hakları ihlallerinin çözümünü garanti edecek bir pozisyon da BM için kısa vadede pek de mümkün gözükmemektedir. Bunun için insanlık adına kamuoyu oluşturulması ve konunun gündemde tutulması için yoğun çaba sarf edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Abadan Unat, Nermin (2002), *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Adıgüzel, Yusuf (2016), *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Akın, İlhan. F. (1993, 7. baskı), *Kamu Hukuku*, İstanbul: Beta Basım Yayım.

Altuğ, Yılmaz (1967), *Devletler Hususi Hukuku Bakımından Mülteciler*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Aristoteles, (1988) *Nikomakhos'a Etik*, Çev: Saffet Babür. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Baklacıoğlu, Özgür, Nurcan (2010), *Dış Politika ve Göç, Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerde Arnavutlar* (1920-1990), İstanbul: Derin Yayınları.

Canpolat, Hasan, Arıner, Hakkı Onur (2012), *Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi*, Ankara: Orsam Rapor No:123, The Black Sea International Rapor No:22.

Castles, Stephen &Miller**,** Mark, J. (2008), *Göçler Çağı, Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri,* Çev: Uğur Bal ve diğerleri. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Civelek, İsmail (2001), *Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar*, "*1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme"*, Ankara Üniversitesi Basımevi.

Çağlayan, Savaş (2013), "Göç Kavramı ve Kuramları", *Kent Sosyolojisi*, Ed. Fatma Güneş, Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Bölüm 5, s. 105-126.

Çelikel, Aysel (2005), *Yabancılar Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları.

Çiçekli, Bülent (2009), *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*, Ankara: Seçkin Yayınları.

Çiçekli, Bülent (2016), *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayınları.

Danış, Didem, İrtiş, Verda (2008), *Entegrasyonun Ötesinde Türkiye'den Fransa'ya Göç ve Göçmenlik Halleri*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Dündar, Fuat (2007), *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası 1913-1918*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Erder, Sema (2018), *Zorla Yerleştirmeden Yerinden Etmeye Türkiye'de Değişen İskân Politikaları*, İstanbul: İletişim Yayıncılık A.Ş.

Erdoğan, Murat (2015), *Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan**,** Mustafa (2012), *İnsan Hakları Hukuku Teorisi ve Hukuku*, Ankara: Orion Kitapevi.

Erjem, Yaşar (2009), *Mersin'de Göç Kentleşme ve Sosyal Problemler*, Mersin: Mersin Valiliği Yayınları.

Faist, Thomas (2003), *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar,* çev: Azat Zana Gündoğdu, Can Nacar, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Gemalmaz, Mehmet Semih (2003, 4. baskı), *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

İçduygu, Ahmet (2012), *Kentler ve Göç Türkiye, İtalya, İspanya*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

İçduygu, Ahmet, Erder, Sema, Gençkaya, Ömer Faruk (2014), *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023 Ulus Devlet Oluşumundan Ulus Ötesi Dönüşümlere Mirekoç Araştırma Raporları*.

Kalabalık, Halil, (2004), *İnsan Hakları Hukuku,* İstanbul: Değişim Yayınları,

Kaygalak, Sevilay (2009), *Kentin Mültecileri Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme*, Ankara: Dipnot Yayınları.

Kuçuradi, İoanna (2015 6.baskı), *Etik,* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları

Kuçuradi, İoanna (2011 2.baskı), *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları,* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları

Mengüşoğlu, Takiyettin (2015, 2.baskı), *İnsan Felsefesi*, İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Mill, John Stuart, (2003) *Hürriyet Üstüne* çev: Mehmet Osman Dostel. Ankara: Liberte Düşünce Topluluğu Yayınları

Odman, Tevfik (1995), *Mülteci Hukuku*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları.

Özcan, Mehmet (2005), *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı*, Ankara: USAK

Özcan, Muttalip (2016), *İnsan Felsefesi İnsanın Neliği Üzerine Bir Soruşturma*, Ankara: Bilge Su Yayıncılık.

Özer, Yeşim (2015), *Türkiye ve Suriye Örnekleriyle Uluslararası Göç ve Yabancı Düşmanlığı,* İstanbul: Derin Yayınları.

Özkan, Işıl (2013), *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık,

Öztürk, Neva Övünç (2015), *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi*, Ankara: Seçkin Yayınları.

Peker, Bülent, Sancar, Mithat (2005), *Mülteciler ve İltica Hakkı*, Ankara: İnsan Hakları Derneği İktisadi İşletmesi Yayını.

Platon (1962), *Devlet* çev: Sebahattin Eyüboğlu ve Mehmet Ali Cimcoz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Scheler, Max (1968), *İnsanın Kosmostaki Yeri*, çev: Takiyettin Mengüşoğlu, İstanbul: İstanbul Matbaası.

Sur, Melda (2000), *Uluslararası Hukuk Esasları*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.

Tanilli, Server (1976), *Anayasalar ve Siyasal Belgeler,* İstanbul: Cem Yayınevi.

Tekeli, İlhan (2008), *Göç ve Ötesi,* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Toksöz, Gülay (2006), *Uluslararası Emek Göçü*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Tolay, Juilette (2012), *Türkiye'de Mültecilere Yönelik Söylemler ve Söylemlerin Politikaya Etkisi. İltica Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika,* Ankara: BMMYK Yayınları.

Ünal, Şeref (2003), *Devletler Hukukuna Giriş*, Ankara: Yetkin Yayınları.

Yalçın, Cemal (2004), *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

DERGİLER, KİTAP BÖLÜMLERİ ve RAPORLAR

Alp, İlker (2017), "Srebrenitsa Soykırımı" (Temmuz 1995), T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı *Avrasya Etüdleri* 52/2017-2 (153-197) Türk Cooperation and Coordination Agency.

Aygün, Mesut, Kaya, Cansu (2016), "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. Cilt:7 Sayı:1 s. 87-142.

Baran, Çelik, Neşe (2015), "Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Özel Sayı*, Cilt: 1, s. 67-148.

Barkan, Ömer Lülfi (1951), "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolononizasyon Metodu Olarak Sürgünler", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, cilt 13, 1951-1952, s. 56-57.

Bozdağ, Emre, G. ve Atan, Murat (2009), "Avrupa'ya Göç Eden İşçilerin İktisadi Etkinliğe Katkısı", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11,1, s.159-180.

Civan, Orhan Ersun, Gökalp, Arzu (2011), "Göçmen İşçi Kavramı ve Göçmen İşçilerin iş Sağlığı ve Güvenliği", *Çalışma ve Toplum* Sayı 1, s. 233- 263.

Çağlayan, Savaş (2006), "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (İLKE) Güz Sayı 17 s. 67-91.

Çavdar, Ayşe (2016), "Hayaletler Topluluğu: Suriyelilerde Yansıyan Türkiyeliler", *Saha Dergisi*, No:2 s. 32-35.

Çelgin, Duygu (2014), "Göçmenlik ve Göçmen İşçi Kavramları ile Dış Göç Yapmış İşçilerin Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Sorunlar", *Çalışma Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, s. 84-92.

Çelik, Gülfettin (2009), "Osmanlı'da İskân Tarihi ve Ömer L. Barkanı'ın Eserlerine Giriş, Osmanlıda Nüfus ve İskân Politikaları", *Bilim ve Sanat Vakfı Türkiye Araştırmaları Merkezi*, s. 5-30.

Danış, Didem (2016), "Türk Göç Politikasında Yeni Bir Devir: Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Suriyeli Mülteciler", *Saha Dergisi*, No: 2, s. 6-12.

Demirhan, Yılmaz, Aslan, Seyfettin (2015), "Türkiye'nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi", *Birey ve Toplum*, Cilt 5, Sayı 9, s. 23-62.

Dost, Süleyman (2014), "Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu", *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.4 S.1, s. 27-69.

Ekici, Süleyman, Tuncel, Gökhan (2015), "İnsan ve Göç" *Birey ve Toplum* Cilt 5, Sayı, 9, s.9-22.

Ekşi, Nuray (2017), "18 Mart 2016 Tarihli AB-Türkiye Zirvesi Bildirisinin Hukuki Niteliği", *İktisat ve Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar*, 1(1) s. 47-85.

Erdoğan, Mustafa (1998), "İnsan Haklarına Kavramsal Bir Yaklaşım", *Liberal Düşünce Dergisi* (Güz) s. 7-16.

Ergüven, Nasıh Sarp, Özturanlı, Beyza (2013), "Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62 (4), s. 1007-1061.

Erten, Rifat (2015), "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C. XIX, Y. 2015, Sayı 1, s. 3-51.

Goularas, Bayındır, Gökçe, Sunata Ulaş (2015), "Türk Dış Politikasında Göç ve Mülteci Rejimi", *Moment Dergi Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2 (1) s. 12- 40.

Gönüllü, Müzeyyen, (1996), "Dış Göç", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, s.94-104.

Güllüpınar, Fuat, (2012), "Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme", *Yalova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 4, s.53- 85.

Güllüpınar, Fuat, (2013), "Göç Olgusu ve Uluslararası Göç Kuramları", *İnsan ve Toplum Kitabı İçinde.* Ed. Nadir Suğur, *Anadolu Üniversitesi Yayınları*, Eskişehir

Güner, Özkerim, Neslihan (2016), "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Mültecilerin Haklarının Korunmasındaki Rolü", *Göç Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, s, 212-241.

İnan, Canan Emek (2016), "Türkiye'de Göç Politikaları İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme", *Göç Araştırmaları Dergisi*, Cild 2, Sayı 3, Ocak-Haziran, s.10-33.

Metin, Yüksel, Kaygısız, Ümmühan (2011), "Avrupa Birliği'nde Temel Hakların Korunması ve Lizbon Antlaşması'nın Getirdiği Yenilikler", *S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.I, S.1, s.125-158.

Murat, Sedat (2007), ''Doğum Yerlerine Göre İstanbul Nüfusu ve İç Göçler'', *Sosyal Siyaset Konferansları Prof. Dr. Hasan Başaran'a Armağan Özel Sayısı*, s: 93-94. İstanbul.

Orallı, Levent Ersin (2014), "Uluslararası Hukukta ve BM Sisteminde Askeri Müdahale Olgusu", *Tesam Akademi Dergisi / Turkish Journal of Tesam Academy*, s.102-127.

Övünç, Öztürk, Övünç, Neva (2012), "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında Yer Alan Sığınma Hakkının Tahlili", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3/2, s.187-229.

Özden, Şenay (2016), "Mülteciler Konusunda Muhalefet Sınıfta Kaldı" Şöyleşi. Ayşe Çavdar, *Saha Dergisi*, No: 2, s. 12-17.

Özsöz, Melih (2014), "Türk Vatandaşlarının Vizesiz Avrupa Yolculuğu: Vize Sorunu, Geri Kabul ve Sonrası", *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Yeni Gündem*, Ed. B Akçay, Ankara: Seçkin Yayıncılık. s.131-154.

Parlak, Bekir, Şahin, Ali Utku (2015), "Türkiye'de İltica ve Göç Mevzuatının Coğrafi Kısıtlama Uygulaması Yönünden Analizi", *Tesam Akademik Dergisi*, s.65-79

Savaşan, Zerrin (2009), "AB'de Sığınma Hakkı: Ortak Sığınma Sistemi Oluşturma Amacı ve Devam Eden Kısıtlamalar", *İnsan Hakları Yıllığı*,27, ss.13-34

Tekelioğlu ve diğerleri (2015), "Türkiye'de Göç Politikalarının Gelişimi ve Mevcut Durum", *Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayınları, s. 3-25.

Tepe, Harun, (2005), "İnsan Haklarının Antropolojik Temelleri". *Ankara Barosu İnsan Hakları Hukuku Araştırma Uygulama ve Danışma Merkezi, İnsan Hakları, Konferans, Panel ve Sempozyumlar*, s.141- 167.

Türkoğlu, Oğuzhan (2011), "Mülteciler ve Ulusal/Uluslararası Güvenlik", *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt XXX, Sayı 2, s. 101-118.

Uzun, Elif (2012), "Geri Göndermeme (Non-Refoulement) İlkesinin Uluslararası Hukuktaki Konumu Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Hukuk ve Politika* Cilt 8, Sayı 30, s. 25-58.

Ünalan, Turgay (1998), "Türkiye'de iç Göçe İlişkin Veri Kaynaklarının Değerlendirilmesi" *Türkiye'de İç Göç Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı*, Ahmet İçduygu, İbrahim Sirkeci, İsmail Aydıngün (Ed.), İstanbul: *Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları*, s. 91-103

Üstübici, Ayşen (2017), "Türkiye'de Göç Politikaların Dönüşümü: Yasadışı Uluslararası Üretiminden Makbul Yabancıya", *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı 140 s. 106-121.

İNTERNET KAYNAKLARI

http://www.goc.gov.tr/icerik6/goc-tarihi_363_363_380_icerik 06.08.2017.

https://goclertarihi.wordpress.com/ 06.08.2017.

http://akademikperspektif.com/2017/04/14/turk-tarihinin-hazin-sayfalari-gocler-surgunler/ 07.08.2017.

http://docplayer.biz.tr/49115135-Cagdas-goc-teorileri-uzerine-bir-degerlendirme.html 25.08.2017.

http://www.unhcr.org/tr/wpcontent/uploads/sites/14/2017/02/2015_küresel_eğilimler_raporu_basın_bildirisi_-_tr(1).pdf 24.01.2018.

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2001.pdf 20.07.2019.

http://gocvakfi.org/iom-tarafindan-yayinlanan-rapor-gocun-geldigi-noktayi-gosteriyor/ 16.09.2018.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bc076e8b61190.66010072 12.01.2018.

http://www.goc.gov.tr/icerik6/goc-tarihi_363_363_380_icerik 06.08.2017.

http://akademikperspektif.com/2017/04/14/turk-tarihinin-hazin-sayfalari-gocler-surgunler/ 07.08.2017

https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf 17.12.2018.

http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7217.pdf 17.12.2018.

https://www.unhcr.org/tr/unhcrnin-tarihcesi 29.11.2018.

http://madde14.org/index.php?title=Birleşmiş_Milletler_Mülteciler_Yüksek_Komiserliği_Tüzüğü 25.12.2018.

http://madde14.org/index.php?title=Birleşmiş_Milletler_Mülteciler_Yüksek_Komiserliği 25.12.2018.

http://madde14.org/index.php?title=Yeniden_Yerleştirme 19.07.2019.

http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf 19.07.2019.

http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/09/20060926-1.htm 2 . 19.07.2019.

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2001.pdf 20.07.2019

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf s.101 20.07.2019.

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf s.106 20.07.2019.

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2004.pdf 22.07.2019.

https://ab.gov.tr/files/Duyurular/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf 22.07.2019.

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf 22.07.2019.

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf 22.07.2019.

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf 22.07.2019.

https://www.ab.gov.tr/files/ceb/Progress_Reports/2010_ilerleme_raporu.pdf 22.07.2019.

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf 22.07.2019.

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf 22.07.2019.

https://www.ab.gov.tr/files/2013%20ilerleme%20raporu/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf 23.07.2019.

https://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf 23.07.2019.

https://www.ab.gov.tr/files/ceb/Progress_Reports/2015_ilerleme_raporu.pdf 26.07.2019.

https://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/son__2016_ilerleme_raporu_tr.pdf 26.07.2019.

https://www.ab.gov.tr/siteimages/pub/komisyon_ulke_raporlari/2018_turkiye_raporu_tr.pdf 27.07.2019.

https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2019_trkiye_raporu-_tr.pdf 27.07.2019.

http://www.mevzuat.gov.tr/ MevzuatMetin/3.5.20146883.pdf 02.08.2019.

http://www.ydh.com.tr/HD9130_turkiyenin-idealist-dis-politikasinin-libya-savrulmasi.html 02.08.2019.

https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/ 25.08.2019.